

N e m e s

Nógrád Vármegyének

H i s t ó r i a i,

Geographiai és Statistikai

E s m e r t e t é s e.

Rézre Metszett

Rajzolatokkal.

Négy Kötetben.

Harmadik Kötet.

P e s t e n, 1826.

Petrózai Trattner Mátyás' betűjével.

A' Várakról közönségesen.

Több nevezetes várak látszanak még most is ezen Vármegyében, mellyek a' múlt szerentsétlen századok alatt, a' veszedelmes háborúk által, pusztá omladékká változtak, kivéven Gács és Kékkő várárt; amaz még most is a' maga kellemetes épségében tündöklik, 's ama' régi gyökeres és nevezetes Ghimesi és Gácsi Gróf Forgách Familia jó maradékinak ékes lakhelye; ennek pedig napkeleti szárnya áll fen, melly ékes két emeletű magas 's hosszas épület, de délre néző homlok-bástyáji omladékban feküsznek. Hajdan szép lakhelyek volt ez a' Balassa Familiabelieknek; most Báró Balassa Sándor lakik benne. Ezen vár' egyik palotájában le van a' festve ezen régi familia' nagy emberei, mellyek a' szemléltőt tiszteletre gerjesztik.

A' többi várak' omladékai szomorúan emlékeztetnek bennünket azon szerentsétlen időkre, mellyekben vitéz eleink véreket öntötték Hazájokért, Királyokért, és kedves maradékaik' békesseges megmaradásáért.

Vajmi sok nevezetes, hív, vitéz bajnok eleinknek áldott nyugovó hamvait takarják azon ömladékok, kik közül tsak keveseknek jött le mi hozzánk emlékezetek; a' többiek voltak, — szenvedtek, — győzödelmeskedtek, és végre örök feledékenységbe merültek!

Valljon nem tartozunk-e mi élők, ezek eránt tisztelő emlékezettel, sőt háláadással viseltetni? Távol légyen az e'féle alacsony érzéketlenség az igaz Magyartól!

De hogy a' múlt zavaros időeknek változandóságát érezzük, tudnunk és esmernünk kell szakaszonkint azoknak történeteiket, a' mennyire azok a' régiség' homállya alól felfedezhetők; ugyan azért ezen Vármegye' nevezetes várait, 's azoknak megbizonyítható történeteit itten hitelesen előadván, olvasd azokat kegyes olvasó figyelemmel, és végy részt érezve azokban.

I.

N ó g r á d V á r a.

Ezen vártól vette nevezetét Nógrád Várme-
gye, (a' mint ezt már feljebb is említettük). Nó-
grád vára nem igen magas kő-sziklán építetett,
's már a' Magyarok' bejövetele előtt is vár volt.

Eszterházy Pál, Miklósnak a' Palatinusnak
testvérje, a' ki 1626-dik eszt. Nógrád Várát Mur-
teza, Budai Török kormányzó ellen, nagy bá-
torsággal meg tudta oltalmazni, a) mindjárt az
azon veszedelem után való esztendőben, az újon-
nan megerősítetett és fel is épült oltalom-bástyán,
egy négy szegű köre ezen felirást faragtatta:

DEO. O. M. AUSPICE.

AEDIFICATA. ARX. HAEC. Ao. MCDLVII. b)

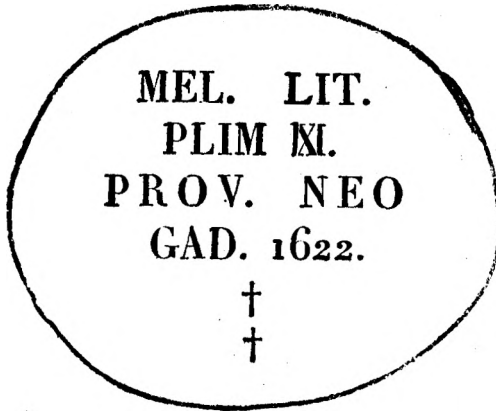
A. TURCIS. CAPTA. Ao. MDXLIV. c)

-
- a) Ex Inn. Deser. Hungariae, Nitriensis Episcopatus, et
Civitatis Vacienensis Historia. pag. 184.
- b) Ab Anno 1450. usque 1469. Episcopus Vacienensis fuit
Vincentius (születésére Szilasy) e Canonico Ecclesiae
Varadinensis, et Plebano de Rivula Dominarum (Nagy
Bánya) per Gubernatorem Joannem de Hunyad, et
a Statibus Regni, Nicolao Pontifici in Episcopum Va-
ciensem praesentatus. Vide Schvartner Tom. II. Epi-
stolas 52. 53. Joannis de Zreda. Hogy ezen Vár ek-
kor tsak megerősítetett, kitetszik az 1458-diki 14-ik
art. mellyben minden kő-falakkal megerősítetett vá-
rosok Szilágyi Mihály Gubernátornak általadattak;
de az ki nem tetszik ezekből, hogy Nógrád már ak-
kor a' Vátzi Püspök' birtokában lett volna.
- c) Olvasd Istvánfyt, Ortelius, és Magyar Chronikákat.

RECUPERATA. Ao. MDXLIV. a)
 RURSUS. A. TURCIS. FRUSTRA. OPPUGNATA.
 MDCXXVI. b)
 PROPUGNANTE. ET. PROPUGNACULUM. Hoc.
 FIERI. CURANTE.
 MAGNIF. D. PAULO. ESZTERHÁZY.
 De GALANTA.
 SACRAE. ET. R. MAJESTATIS. HUJUS. LOCI.
 SUPREMO. CAPITANEO. Ao. MDCXXVII.

-
- a) Ugyan a' feljül irottaknál. Nem kevéssé lehet azon tsudálkozni: hogy ezen Eszterházy Pál által tétett felírásban Báthory Miklósról semmi emlékezet nintsen, a' ki 1475—1505. Püspök lévén, ezen várat megerősítette, megújította, 's a' kiről Mariatus Galiliatus, Mátyás Király' mondásait, és jeles tselekedeteit előadja, és a' kit, a' Nógrádi várban lakván egy ideig, illy ditséretekkel tetéz: „Non referam, „qua magnificentia templum restauravit, Architectis „Fabrisque ex Italia accitis, maximo cum impendio, „ut generositati animi sui et Templum, et Domus „Episcopalis corresponderet.“ Cap. XXXI. pag. 279.
- b) Ezen követ, felírásával együtt, Eszterházy Károly, előbb Vátzi, azután Egrei Püspök, Pápára, örökös uradalmába által tétette 1771. Ezen felírás találta tik egy újabb írónál is: *Kriegs und Friedens Geschichte zwischen der Krone Ungarns und der Ottomanischen Pforte, seit dem Jahre 1526. von Joh. Róka. Ofen 1785. 211. Seite.*

Ezen kívül csak nem régiben ez előtt ismét egy felírás találtatott a' várnak napnyugot felé lévő oldalán, melly e'képen van:

Ezen felírásnak magyarázatját így tesszük ki:
„*Melioravit Lithurgus Plim, Moenibus provinci-
sum Neograd. 1622.*“ a)

Báthory Miklós, örök emlékezetet érdemlő Vátzi Püspök, nagy költséggel sok és helyes épületeket emeltetett ezen várban, Tragurinus Jakab Faragó mesternek szorgalma mellett.

Ezen vártól délfelé, mintegy két mértföldnyire, fekszik a' Duna és Vátz városa. Ezen várnak 30. lábnyi mélységű sántza volt a' kő-falakon alól; benne a' sziklán keresztül nagy költséggel és munkás fáradsággal készült és kövel kirakott mély

a) Megegyez ezen Magyarázat, II. Ferdinánd J. Decr. 1622. 36. art. 10. §.

kút volt a); a' várnak közepé táján pedig egy magas torony állott, mellyre az említett nagy lelkű Püspök neve és familiája' tzi mere, melly három farkas-fogakból áll, volt kifaragva.

Nógrád vára egy kösziklával megerősítetett kerek dombon nagy mesterséggel épült, s erős falai voltak, mellyek most már csak omladékokban hevernek, az ékes magas toronnyal egyetemben: az öt szegű hástyák némelly részben most is fenállanak, kivévén a' legnevezetesebbet, mellyről alább. b)

Két kapuja volt hajdan ezen erős várnak. Nevezetes itten az, hogy ezen hegynek allján két forrás-kút vagyon, mellyek közül az egyik *Király-Kút*, a' másik pedig *Magyar-Kút* nevezet alatt még ma is esmertetnek. Mind a' két kútban igen kellemetes italú víz van; azért ezekből a' Török birtoka alatt föld alatti tsatornák által vezetett a' víz a' városba, hogy mind magoknak a' Törököknek, mind a' lakosoknak egészséges italok legyen; mert tulajdona a' Török nemzetnek, hogy a' vizeket és a' hidakat szereti jó rendben tartani. Még most is meg vannak azon épület' omladécai, mellybe ezen jó források' víze befolyt; ugyan ott volt a' ferdő-hely is, mellyben mind hideg, mind mele-

a) Istvánfynak ezen tárgyról való előadásáról alább az 1594. eszt. mi is fogunk említést tenni, kinek hitelet az is erősíti, hogy azon időben élt.

b) Ki gondolta volna épsége' azon idejében, hogy ezen erős kő-falainak kövei, még az ország-utaknak javítására fognak valaha használtatni?! —

gítetett vizet bocsáthatott magának a' ferdeni akaró. Ezen épület mesterséges bőlthajtás alatt volt építve. E' forrásokon kívül, ugyan azon hegynek az allján még más forrás is van, mellynek víze igen kellemetes és egészséges, de ez az innét nem messze lévő tóba folyik, melly hajdan halas-tó volt. Lássuk már ezen várnak történeteit, egész a' mostani elpusztult állapotjáig.

A' sokféle háborúk' viszontagságai alatt sokat állott ki ezen vár; minekutánna János, az Erdélyi Vajda, Buda várát, a' vég-várakkal együtt maga hatalma alá vette, első volt ez, mellyet elfoglalt; de nem sokáig birhatta ezt tsendességgel, mert 1527dik eszt. Ferdinánd, minekutánna Magyar Ország' Királyává koronáztatott volna, tsak hamar ezen várt is elfoglalta. Azomban ezen felség is tsak kevés ideig birhatta békességben, mert 1544. eszt. Mahomet és Hazajmus nevű Török Vezérek, először Budát, Vátzot, Visegrádot, úgy közelebb Oroszfalvát (Nagy Oroszit) elfoglalván, egyenesen Nógrád várára rohantak nagy erővel, melly szerentsétlen vár a' Magyar őrizet által elhagyattatván, a' Török ellenség' kezére jutott, a' ki is itt erős őrizetet hagyott, a) 's ezen időtől fogva negyvenegy esztendeig folyvást a' Törökök' hatalma alatt sinlett ezen vár.

Nógrád vára a' Török kemény igája alatt nyögött mind addig, míg Fő Hertzeg Mátyás, Pálffy

a) Istvánffy. XVI. 168, és 169. lapjain.

Miklós, és Tiefenbach Kristóf Fő Vezérek által, elébb Fülek, azután Hajnátskő, Divény, Somoskő, Salgó, Szécsény, Holló-kő és Rékkő 1593-ik eszt. vissza foglaltatott, 's úgy 27-ik Febr. 1594-ik eszt. erő-hatalommal ostrom által ez is szerentsésen visszavétetett; ezen ostrom a' Magyaroknak olly tüzes elszánásokkal hajtattott végre három részről, hogy nem tsak a' vár-falak, és a' ben lévő épületek sok helyeken meg gyengülének, hasadozának, de még a' magas torony is tsaknem özvedült.

A' várbeli Törökök ezen vár' megoltalmazhatását nem reménylhetvén, 's a' nagy ágyúzás által okozott veszedelmet tovább ki nem állhatván, a' vár' emeltebb részéről, a' szokott jeladás után maga Ali Beg meg szállalt, Bory Mihályt és Pogrányi Benedeket név szerint nevezvén nagy hanggal, hogy jönnének egyezésre! — a) A' meghívtak többekkel együtt azonnal előállottak az egyezésre (Capitulatióra), mellyre Pálffy a' Fő-Vezér

-
- a) Feljebb tett ígéretem szerint, most előladom, a' mit Istvánfy tudós magyar írónk deák nyelven írt ezen várról Libr. XXVIII. pag. 383. „*Ea Arx, ditio-
nis olim Episcopi Vaciensis, rupi non admo-
dum editae imposita est, avorumque nostrorum
memoria. Nicolai Báthory, Vaciensis Episcopi
studio, multis aedificiis ac elegantibus, opere
Jacobi Tragurini, Architecti et Stativarii re-
staurata fuit. Habet etiam circum circa fos-
scm XXX. pedum profundam, latamque, in
ipsa rupe, magno ut apparet labore et sumptu*

is megjelent. De meg nem egyezhetének; azért a' várt újra ágyúztatni parantsolá Pálffy, 's ekkor még nagyobb tüzzel 's elszánással folytatott az ostrom, míg végre csak ugyan megegyeztek a' következendő feltételek alatt: hogy a' Törökök közül a' kik még életben maradtak, szabadon kiköltözködhessenek a' várból, és a' mit magokon kivihetnek, azt is szabadon kivihessék; hogy az oldalán lévő kardját kiki megtarthassa; 's hogy az asszonyok és gyermekek is szabadon eresztessenek.

A' szabad elmenetel' megengedése mellett megtörténvén az egyezés, kiindulának a' várból a' Törökök gyalog, kik mindössze 450-en voltak, utánnak az asszonyok és gyermekek is, mintegy 160. Mind ezek a' Fő Hertzeg parantsolatjából fél mértföldre fegyveres hadi néptől kísértettek Vázt felé. A' vár' általvétele e'szerint történt: általadatván a' vár' kultsa Pálffynak, a' Magyar fegyveresek közül azonnal 300 felment a' várba, ezeket három tsapat német katonaság, ugyan három zászlóval követte, Riedmann András' vezérlése alatt. a)

ejusdem Báthory antistitis excisam, cum Puteo haud minoris laboris et impendii, ac Turrin in medio erectam, quibus ipsius nomen et gentilitium trium luporum dentium insigne insculpta, adhuc exstare videntur.“

- a) In annalibus Svevorum, Martini Crusii, editione Francofurtensi, de Anno MDXCVI. De Turcico Bello, Cap. XXVII. pag. 113. Paralipomen. midón a' Nógrádi ütközetről 1594. emlékezet tétetik, ezek ol-

Ezen szerentsétlen Törökök Budára érvén, ottan a' Budai Bassa a' volt Nógrádi Ali Beget azonnal vasra verette, kinek legfőbb mentsége az volt, hogy kimaradt a' reménylett segítség. De ezen kifogás, nagy lévén a' veszteség, a' feloldozásra nem találtatott elegendőnek; mert (úgy mond) a' várt minden vérontás nélkül által adta; azért a' Budai Bassa' megátalkodott ítélete szerint, a' szerentsétlen Ali Beg mindjárt azon éjjel, a' város' kapujánál, egy kút mellett, egy fára felakasztatott, azon feljül reggel a' teste darabokra kontzoltatott. a)

Emlékezénk feljebb Bory Mihályról, most újra a' jó maradékra nézve egy történetet adunk itt elő, mellyből kitetszik, melly bátor bajnok, 's vitéz katona volt ez, milly hűséggel viseltetett Királya, 's milly háladatossággal Hazája eránt. Egy

vastatnak: „*Eam Turcae tenuerant plus sexaginta annis*“ (itt az esztendőök számában hiba van, mert a' törökök tsak 41 eszt. bírták ezen várat, 1544. eszt. vesztették el a' Magyarok). Továbbá ugyan ott: „*In Lapide ibi incisa Báthori cujusdam* (ez Miklós volt) *Insignia, cum numero annorum 1484.*“ Ezen esztendőt nem említi Istvánfy.

- a) Mind ezek Istvánfy hiteles írónk által a' 382. és 383. lapon e' szerint jegyeztettek fel. Ezen történetek után 28. eszt. az az 1622. Ortelius Hieronymus' német nyelven írt munkája' 1665-diki kiadásának 144. lapján a' most nevezett íróval megegyez, valamint Ziegler Mátyás jeles német írónk is, 1646. eszt. közre bortsátott előadásában, nem külömben Bél Mátyás is, 1742-diki munkájában.

alkalommal t. i. a' Palánki Török lovasság' vezérével Ibrahimmal, a' hadi foglyok' feltserélése miatt visszavonásba esvén, Ibrahimot kettős viadalra kihívá, a' ki is a' maga Felsőségétől erre engedelmet nyert; hasonlóképen Bory Mihály is a' kettős viadalra Pálffy Miklóstól engedelmet kért, de ez, tudván hogy törvényeink senkinek sem engedik meg a' kettős viadalt, azon közép utat találta, hogy megengedte ugyan Bory Mihálynak a' viadalt, de — száz lovassal! — a)

-
- a) Istvánfy XXVI. könyvében a' 359. lapon így adja ezt előnkbe környülállásosan: *„Iisdem enim fere diebus Michaele Borio, Bakabanyensis Praesidii legato, eum Ibrahimio, equitum Ductore Palancano, ob Captivorum quorundam redemptionem mutuis convitiis contracta discordia intercessit, qua magis ac magis gliscente, eo demum irarum atque indignationis utrinque exarsit, ut missis ultro citroque Literis, ad singulare Duellum sese mutuo provocarent. Quod cum legibus induciarum cautum esset, prior Ibrahimus a Ferhate pugnae potestatem obtinuit, cujus exemplo Pálfyus quoque, qui Partibus Ultra-Danubianis summa cum potestate praeerat, eam concessit, ea conditione, in Literas publicae fidei inserta, ne Ibrahimus ad eam pugnam, nisi centum equitibus comitatus venerit, quodsi eum numerum excederet, tum Literae suum vigorem amitterent. Quae quidem ambigui sensus formula, perturbandis rebus occasionem subministravit, quando quidem eam Pálfyus aliter, milites aliter interpretabantur.*

Még egyet el nem hallgathatok Bory Mihályról, azt t. i. hogy idő jártával Vesselényi Ferentz Palatinus, midőn még Leopold Cs. és Királyhoz hűséges volt, megesmerte, hogy Bory Mihály bajnok vitézsége mellett, tanult, ékesen szóló, 's mély belátású férjfiú is volt; ennél fogva ötet nagy kiterjedésű uradalmainak kormányozójává választá, később pedig a' Moguntiai Érsekhez, János Filep Imperiális Fő Hertzeghez küldé, hogy a' Törökök ellen segítséget kérjen, a' ki is ezen terhes követségből szerentsés végzetekkel vissza térvén, ditséretekkel és nagy ajándékokkal megkülömböztetett. a)

Ille enim ne pugnaretur, hi vero ut nostris jus interficiendorum hostium esset, intelligendum existimabant.“

- a) Tudós Bartholomeides László, Nemes Gömör és Kis Hont törv. egyesült Vármegyék' nagy szorgalommal készített ditséretes leírásában ezeket adja előnkbe III. 249. lap. „*Illud etiam tacendum haud est, eum Anno 1664. Michaellem Bory, Bonorum suorum universorum Praefectum ad Joannem Philippum Principem Imperii et Archi-Episcopum Moguntinum ablegavisse, atque reducem, velut re bene gesta, et laudibus, et proemiis proscutum esse. Qui expenderit, Vesselényium illo tempore Consilia de liberanda, ut Hungari dicebant, e potestate Germanorum Patria agitavisse, legatum hunc auxiliorum, ut praeseferebat, contra Turcas petendorum causa missum non facile crediderit.*“

Vissza térünk már most Nógrád vára' elfoglalása leírásának folytatásához. Mind ezeket hallván Mátyás Fő Hertzeg, Drégely várából (hol tsak egy éjtszaka pihent) ezer Magyar lovassal 's egy osztály német fegyver-viselőkkal, és udvari népével, az akkori alkalmatlan sáros út miatt tsak lassú lépten jöhetvén, megjelent szerette Magyarjai között, mindnyájokat ugyan közönségesen, de legfőképen Pálffy kegyelmes leereszkedéssel megditsérte, helyes hadi rendszabásaiért.

Febr. utolsó napján maga a' Fő Hertzeg fellovagolván a' várba, megnézegetett abban mindent, a' mit talált, 's ezek után mindjárt Márt. 5-dikén 1594. eszt. Révay András Nógrád vára' Fő Kormányozójának kineveztetett. a)

Így lett győzödelmessé itten a' vitéz 's hiv Magyarok' karjai által Mátyás, a' Csász. Királyi Fő Hertzeg, a' ki ekkor egy részről győzödelmében, más részről pedig Magyarjaiban gyönyörködött, — és innét egész megalégedéssel folytatta útját 1594. Drégely felé Nyitrának, Nagy Szombatban megállott, a' holott is Bétsből nagy segít-

Megmondám feljebb, hogy Vesselényi még azon időben Leopoldhoz hűséges volt, mert a' fent nevezett tudós író I. Könyve III. Része 249. lapja szerint tsak 1665-ben állott. e! Vesselényi, Leopold' részéről, — világos tehát, hogy ő 1664-ben hűséges Palatinus volt.

a) Istvánfy a' 383 lapon.

séget nyervén, Esztergam visszavételére sietett népével, 's egész hadi erejével.

Azomban Nógrád vára nem sokáig maradt a Császáriak' birtokában, mert az 1605. eszt. Szeptember első napján a' nyughatatlan és állhatatlan Bocskay, kezét fogván a' Törökkel, ezen várt ostrom alá vette, 's el is foglalta; de ő innét tsak hamar kiűzetetett, egész hadi erejének nagy veszteségével, és így mind a' két részről vesztett a' Magyar.

Az 1609-dik esztendei Ország-Gyűlésen ezen várnak felépítetése és megerősítetése törvény által rendeltetett. a)

1619-ben Bethlen Gábor ezen várt hatalmasan és erőszakkal elfoglalta; de bizonyos egyezés mellett a' Magyar Koronának ismét általadta ezt, melly meg is erősítetett újra, mindjárt az 1622. eszt. b) Jól is történt ez. Ki tetszett itten a' bölts előre látás, melly a' hűségnek talpkövének épült; minthogy mindjárt az 1626-dik esztendőben a'

a) 1609. Art. 61. De Reaedificatione Arcium, per gratuitum laborem. In Partibus Regni Cis Danubianis haec Confinia sunt restauranda: Újvár, Fülel, Neograd et Vác. §. 14. Ad Nógrád deputantur Comitatus Posoniensis, Trentsiniensis, Barsiensis et Major Honthensis.

b) 1622. Art. 36. §. 10. Ad Neograd tres Processus Comitatus Trinciniensis, Superior, Medius et Zahora, item C. Pest, qui alias labores suos ad Vacium praestiterunt. Ugyan ezen rendszabások megújítottak 1635. Art. 92. 1647. Art. 153.

Törökök ezen várt nagy erővel ostrom alá vették, és el is foglalták. De ezeket is az akkori Fő-Vezér Valdstein, fegyveres erővel kiüzte ezen várból, melyet az Ország Rendjei 1655. eszt. újra meg erősíteni rendelték a), és őrizetet is rendeltek ebbe, melly 150 lovasból 's 200 gyalog fegyveresből állott. b)

De ezen tsendes állapot nem nagy ideig tartott, mert 1663. eszt. a' Török és a' Tatar újra nagy erővel Magyar Országgra rohant, elpusztított mindenféle mindeneket, a' Dunán innen és túl. Ezen Vármegyének is minden várait, a' hová tsak juthatott elfoglalta, tovább terjedvén erőszakoskodása, Nógrád várát is, ezen eszt. maga körmei alá vette, egy jeles régi német írónk' bizonyúsága szerint, c) és újra 22 eszt. birta. Azomban 1685-ben ezen hajdani ékes 's erős várnak legerősebb bástyájába, a' hol t. i. a' Törökök a' puskaport tartották, a' menykő beütött, melly által az abban lévő puska-por fellobbanván, azon erős bástya egészen széljel hányattatott.

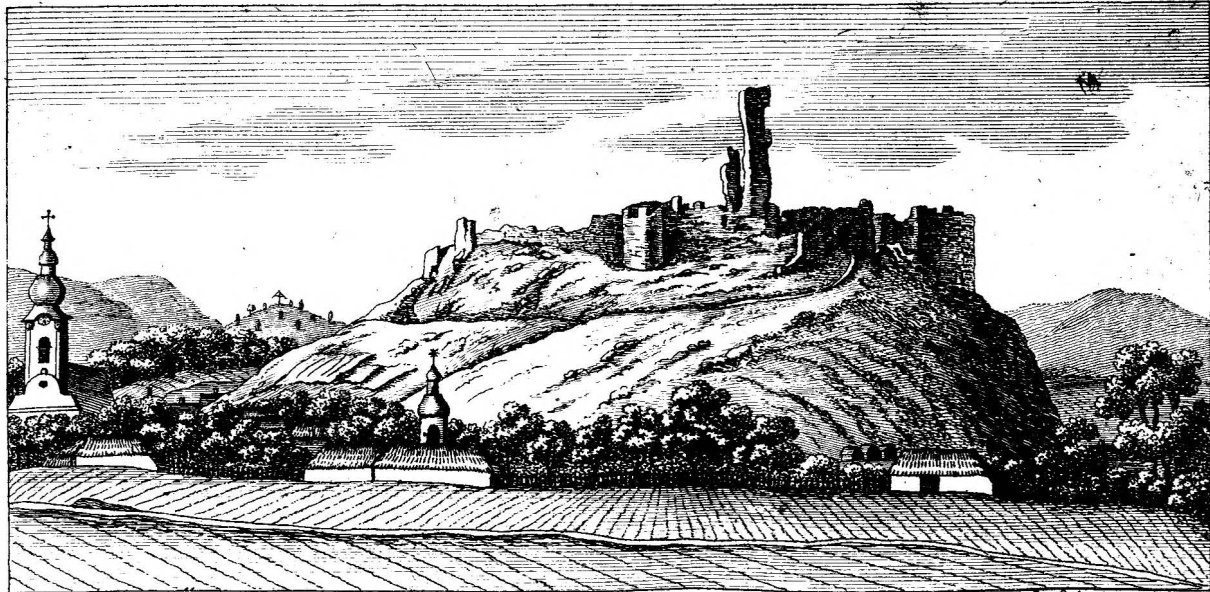
-
- a) Frölich Dániel és Czajler Mátyás' „Beschreibung des Königreichs Ungarn“ czimű 's 1646. eszt. kiadott munkájokban a' 358. lapon kezdve a' 361-ig.
- b) Az 1655-iki 3. Art. 13. §-ban határozlatott ez meg.
- c) Hieronymus Ortelius a' 17. lapon így adja ezt elő: „So sind auch in der Spannschaft Novigrad, dieser Hauptort selbst, mit dem festen Schloß Leva oder Leventz, im besagtem Jahre 1663. dem Fürsten Abafy aus Siebenbürgen zu Theil geworden.“

Ezen véletlen megrendülése a várnak, a benne lévő Törököket és Tatárokat annyira megrettentette, hogy nem csak ezen vártól, hanem még az egész környéktől is elidegenedtek, és így még a többi épségben lévő épületeket is önkint felgyújtván, olly pusztán hagyták ezen várt, a mint ez most vagon.

Nevezetes az is, hogy ezen várnak utolsó Fővezére Csonka Beg nevezetű Török volt, a ki jó katona, bátor vitéz volt, 's idő jártával önkint kereszténnyé lett. Hosszas bajnoki szolgálatiról megemlékezvén Leopold, az akkori uralkodó Császár és Király, azokat megjutalmazni kívánván, nagy uradalmakkal, hasznos jószágokkal megajándékozta ötet, Királyi kegyelmét még a maradékára is kiterjesztvén. Ezen bajnok 's vitéz férjfiútól származik a még most is fenálló Gróf Szeczenberg familia. a) — Már most ezen híres 's régente erős vár, pusztá omladékaiban elhagyatva hever, 's kevés falakból álló pusztá maradvánnya Hazánk veszedelmeire emlékeztet bennünket. Ezen vár a Rékkői Járásban vagon.

a) Mind ezeket bizonyítja azon régi kéz-írat, melly a Pesti Muzeumban tartatik, és deák nyelven, név és esztendő szám nélkül van írva.

III. Köt. 18. C.

Raj. Lényi Sam. Eng.

Nográd.

J. Lehnardt sc.

II.

Kamor, vagy Komor Vára.

Ez egy régi várnak omladéka, melly a' Jenei hegyek' tetején, Nógrád várától mintegy éjszakra fél mértföldre, sűrű erdők között fekszik. A' mennyire kevés omladékaiból ki lehet venni, két kerülete volt ennek, felső és alsó. Kő-falai nagyobb részint széljel omlottak, de a' föld alatt lévő bolt-hajtásai még most is tsaknem egészen épen állanak, mellyeknek mélyeknek kell még most is lenniük, a' mi abból is ki tetszik, hogy ha azokba kő hajítatik, az igen sokára ér feneket. a)

Ezen régi vár' maradvánnya a' Jenei helységtől egy ágyú lövésnyi messzeségre vagyon éjszakra felé, mellynek napkeleti része menedékes, de a' többi oldalai igen meredek 's megmászhatatlanok. A' köznép azt állítja köz beszédben, hogy itten nagy kintsek vannak elrejtve, mellyeket valami idegen vének fognak felásni, és magokkal elvinni, setét éjjeli időben; de ez tsak a' köz nép' véleménye. —

a) Nem régiben ez előtt a' Jenei iskola-mester, Sztregovai János, bebotsálkozott ezen bolt-hajtásokba, 's ezeket 25 ölnyi mélységűeknek mondja; de benne semmit sem talált. Mi végre készített ezen nagy mélység, nem tudatik.

Ezen igen régi várnak kezdetét, eseteit, és enyésztét, a' régiség setét homályba borította, oly annyira, hogy már csak az omladék'-maradványok bizonyítják, hogy itt régenten, még a' Magyaroknak bejövetelek előtt, vár volt.

A' Kékkői Járásban fekszik.

III.

F ü l e k V á r a.

Ezen vár és város, hajdani virágzó idejében a' tudományoknak és a' jó erkölcsöknek, 's minden jó előmeneteknek oskolája volt. Az utóbbi századokban pedig számtalan veszedelmeknek és gyászos vér-ontásoknak helye lévén, a' vitézség' és hűség' példájának méltán neveztetetik.

Sok jeles Magyar Nemes Familiáknak kedves lakhelyek volt ez mind addig, míg a' Török, és végre a' felfegyverkezett pártütők, támadók, ezen várt a' várossal együtt kegyetlenül el nem pusztították, és a' véres ütközeteknek dühössége, a' hűséges igaz Magyarokat lelketlenül halomra nem hányta.

Hűséggel és igaz egyenességgel fogom ezen várnak és városnak sok rendbeli szerentsétlen történeteit előadni, mellyeket ez az utóbbi századokban szenvedett, kedves vitéz nemzetünkkel együtt; de előbb ezen várnak kezdetéről 's építéséről fogok szólni.

Bebek Ferentz nevezetes Magyar vitéznek tulajdonítanám ezen várnak építését, hogy ha még régiebb, és ötet megelőző időkről maradt tudósításoknak nem akarnék engedni, kívánván ezzel is a' régi századokra vissza emlékeztetni a' kegyes olvasót.

Ezen vár' építése a' hajdaniak által egy juhásznak tulajdonítatik, a' ki ezen környéken, de nem tudatik melly tájon, juhait legeltetvén, Füles nevezetű kutyájának kaparása után egy üregben nagy kintsre talált, 's nem akarván a' szerentséhez háladatlan lenni, ezen kő-sziklás hegy-tetőn várt építetett, és minthogy a' kutyájának véletlen vezetése után lett illy szerentséssé, ezen várt Füles várának nevezte. Mások azzal a' különbséggel adják elő ezen régi történetet, mellyet már a' megavúlt régiség sűrű fátyollal fedezett be, hogy azon juhász Fülepnék neveztetvén, maga nevérol kívánta a' várt is Fülep várának hivatni, melly név idő'jártaival, könnyebb kimondás végett, egy betűnek változtatásával Fülekké tétetett. a)

Mellyik században történt ez, és mellyik Fejedelm alatt, nem tudatik; de hogy IV-dik Béla alatt már fen állott ezen vár, az bizonyos, mert 1246. eszt. Székes Fehérvárott Ország-Gyűlési tartatván, azon alkalommal bizonyos Fulkus nevezetű ember, a' ki a' Füleki várban rablásokból, elfoglalásokból, és gyűjtogatásokból élt, 's ezeken feljül még

a) Bél Mátyás a' 74. lapon.

hamis pénzt is veretett, arra íteltetett, hogy anyaszüz meztelen minden fegyver nélkül viaskodjék egy fegyveres férjfiúval. De ő ezen veszedelmet jó eleve megtudván, elszökött, minél fogva minden ingó és ingatlan javai a' Királyra szállottak. Így adja elő egy hiteles írónk ezen történetet a) az Austriai háború' leírása után :

„Conventum suis Albam indixit (IV. Béla „Király) ut de iis, qui tempore Tartarorum, his „nihil meliores, in suos concives saeviebant, quae- „stionem haberent. Erat inter hos Fulcus nomine, „(ez nem vezeték, hanem kereszt neve volt, az at- „tya Simonnak neveztetett) qui ex Fülekiensi „Castro praedas latrocinando agebat, caedibus et „incendio omnem viciniam corrumpens foede, et „a regressu Tartarorum falsam monetam etiam „cudere ausus. Itaque ut se ab his criminationi- „bus purgaret, in Judicium vocatus, mandatum- „que, ut nudus et inermis, cum armato congre- „deretur; sed is causae suae diffidens, mature „ad externos se subduxit. Quare consensu totius „Conventus, in laesae Majestatis et contumaciae „reum, cum capitis sententia et bonorum omni- „um amissio decreta fuit. IV. Idus Januarii 1246.“

Egy Vernerus György nevezetű hajdani író, „*De admirandis Hungariae aquis*“ című mun-

a) Georgius Pray. Hist. Hung. Tom. I. pag. 254. Engel János Kerestély, I. Könyve 364. lapján ezzel meg-
egyez.

kájában ezt írta a' Füleki vár' hegyéről: „Ad ar-
 „cem Fulek, in Comitatu Novigrád, specus est,
 „in quo superne destillans aqua continuo dure-
 „scit. Ibi vero videas ceu statuas hominum con-
 „sistere saxa, ex hac destillatione concreta. Al-
 „bus his color est, nec per se tantum sunt alba,
 „sed etiam coloris albicantis, usum trita picto-
 „ribus praebent.“ a)

Helyet talál itten a' Magyar birodalom' azon
 köz veszedelmének leírása, mellyet a' nem sze-
 rentsés IV. Béla Király alatt, 1240-ik esztendőől
 kezdve, a' Tatárok' sokasága okozott; melly idő-
 ben ezen Országban a' hegyek' tetején, vagy a'
 sűrű erdőkben, sokan rejtek-helyeket készítettek,
 magok's gyermekeik megmaradhatások végett, to-
 vábbá erőtelen árkolásokkal, palánk-fákkal körül-
 kerített föld-várákat emeltek, mellyeket többnyire
 azon vad dühösségű kegyetlen ellenség semmivé
 tett. Ugyan azért az rendeltetett, (mint a' hajdani
 időknék több íróji bizonyítják) hogy kőfalakból
 építtessenek nagyobb bátorságot nyújtó állandó
 menedék helyek a' hegyek' tetején, vagy az erdő-
 ségek között, a' mint hogy építtettek is több vá-
 rak ezen Vármegyében. Miért kellene tehát kétel-

a) Ezen előadását Vernerus írónak azért adjuk elő, mi-
 vel itt legkissebb nyoma sinsen ezen kövé való
 víznek. Verner talám az Aggteleki barlangról, melly
 Gömör Vármegyében vagyou, akarta ezt írni, 's té-
 vedésből a' nevet eltserélte, 's a' Füleki vár' hegyének
 tulajdonította, de hibásau.

kednünk a' Füleki várnak is e' szerint, szükségből lett kezdete felől, midőn maga az anya természet is megmutatá az akkori előknek, hogy ezen kősziklán legalkalmasabb oltalom helyek lészen.

Bizonyos az, hogy ezen hegy és szikla örökös birtokos nélkül azon időkben sem volt. Mind azon birtokosnak hatalma és tehetsége, mind ezen város' és környék' lakosinak serénysége 's munkássága által mind addig folytattatott ezen vár' építetése, miglen illy roppant erősséggé vált.

Ezeket bizonyítja ifjabb István Király' levele is, mellyet akkor írt, midőn az édes atyától IV. Béla Királytól Fülek várát átalvette, t. i. 1262. esztendőben, és így V. Istvánnak, mint megkoronázott Magyar Királynak birtokában volt Fülek vára. Így adják ezeket elő hiteles íróink: a)

„Hoc tempore Stephanus Junior Rex Hungariae iam coronatus, cum Patre Bela IV. in „dissidia fuit; belli causa composita, inter alias „conditiones, in pacis Tabulis sequentia occur- „runt: Nos Stephanus Dei Gratia Junior Rex „Hungariae, Dux Transilvaniae, Dominus Cumanorum. Significamus praesentium per tenorem „etc. — Universis etiam innotescimus per praesentes. Quod Nos Castrum Fylek, cum pertinentiis suis, bona voluntate, et gratanti animo receperimus a charissimo Patre nostro, pro Ca-

a) Matthias Belius. Tom. I. pag. 118. Steph. Katona pag. 360.

„stro, quod idem nobis promiserat, et ad dan-
 „dum se obligaverat, per suas Literas, in compo-
 „sitione seu concordia Posenii habita. Unde tra-
 „ditione et assignatione castri praedicti nobis jam
 „facta, ipsum ab obligatione tradendi castri pro-
 „fitemur et dicimus expeditum. — IX. Idus Dec.
 „1262.“

V. István Király után Magister Aegidius, a'
 ki Magister Georgiusnak fija volt, nyerte 's birta
 Füleket várát, a' mi Testámentomából is kitetszik,
 mellyet Nagyszombathban irattatott 1315 eszt. a), 's
 mellyben a' többek közt e' van: „Dum Magister
 „Aegidius, filius Magistri Georgii, Testamentum
 „conderet, inter alia possedit Phylek (Fülek). Co-
 „ram Testibus Tyrnaviae, ibidem nominatis Gvar-
 „diano Probando, et Praedicatore Fratre Stepha-
 „no, Fratrum Minorum.“ 's a' t.

Már 1365. Magister Stephanus, Péternek a'
 fija, volt Füleket vára' Várnagygya, és egyszer's-
 mind Gömör Vármegyének Fő-Ispánja. b) Mi volt
 légyen ezen Magister Stephanusnak vezeték neve,
 ezekből ki nem tetszik; de Gömör Vármegye pe-
 tsétje, egy szárnyait szabadon botsátó sasra mutat,

a) Heveneszi (kéz-írat) 's Hatona István is bizonyítja ugyan
 ezt. Tom. III. pag. 288.

b) Forgách Familia' Leveles Tárában, Fasc. B. Nr. 8-vo
 ezen kifejezés van: „Magister Stephanus, filius
 „Petri, fuit Castellanus de Filek, et Comes
 „Gumuriensis.“

és így vagy a' Zéchi (Szécsi) vagy a' Losontzi régi familiáknak eleji voltak ezek. a) Hihető az is, hogy Fülek vára I. Lajos Király' birtokában volt a' fen irtt esztendőben, minthogy ő Magister Stephanust Várnagynak és Gömör Vármegye' Fő-Ispánjának nevezte ki.

1451-ben Fülek váráról semmi említés sem tétetik, midőn Hunyadi János Kormányozónak (Gubernator) Giskra Jánossal Losontz mező-városa mellett volt nagy ütközete leíratik, és több Nógrád Vármegyei helyek említetnek, b) úgy-mint: Galsúr hegye (Gács vára) 's a' Gedei vár is. Bizonyos ezekből, hogy a' Csehek, a' Hussziták, már az előtt elfoglalták ezen várt.

1483. eszt. I. Mátyás Király megparantsolta, hogy azon rendetlenségek, sőt iszonyúságok, melyeket a' szabad ország-utakon Perényi nem csak az idegen és honi kereskedőkön, hanem még a' Király' emberein is elkövetett, megzaboláztassanak; e' végre a' maga embereit Fülekre küldötte, hogy ezt ostrom által megvegyék; de Perényi István bemenvén a' várba, onnan a' Király' embereit nagy ágyúkkal és egyéb hadi-készületekkel zavarba hozta, a' Felsőnek nem kis megvetésével.

a) Mert a' Zéchiek tziimere egy orosz lány volt, melly egyik lábával keresztet tart. Car. Vagner Decad. II.

b) Thuróczy Chronic. Pars IV. Cap. LVIII. Bonfinius. Dec. III. Lib. VII. pag. 374.

a) Innen az következik, hogy ezen esztendőben a' Perényiek birtokában volt a' Füleki vár.

Bizonyos az is, hogy idő'jártával Bebek Ferentz lett ezen erősségnek mind örököse, mind megújítója és megerősítője, a' kire ez Ráskay jussal szállott, házas társúl vévén b) Ráskay Balásnak, ezen vár birtokosának és Kapitánjának leányát Dorottyát, kinek testvérje Ráskay Anna, Pető Ferentz' felesége lett. Füleki vára egy magas 's meredek hegyen vagon építve, 's nintsen több kapuja egynél. Két részre osztatott ezen vár c); felső része felsőnek neveztetett, 's ennek mély tsatornáji voltak, mellyekben esső-viz gyűjtetett: alsó várnak pedig azon része neveztetett, mellyet Bebek Ferentz' erős falakkal 's bástyákkal megerősítve emeltetett, 's melly az egész várt állandóbbá, bátorságosabbá tette.

a) Vagner Dipl. Sáros. pag. 190. „Matthias I. Rex Hungariae mandavit Civitati Cibiniensi, ut propter maleficia, et enormitates, quae in libera via Regia, per Nicolaum de Perény, et suis Castris, et Castellis committentur, non modo contra externos, et forenses mercatores; sed cum ad Castrum Fylek Rex Hominem suum misisset, ut expugnaretur, Magnus Stephanus de Perény, Castrum illud subiit, atque inde homines Regis Bombardis et aliis machinis bellicis infestavit, in contemptum Majestatis. 14. Novembris.

b) Istvánfy XIX. könyve. 513. lapon.

c) Hieronymus Ortclius. 27. és 28. lapon

Noha most is elég pusztán hever ezen vár, még is azon kell álmélnodniok a' most élőknek, hogy ez illy szám nélkül való és hosszas veszedelmek 's viszontagságok között egészen öszve nem dült, 's hogy eshetett az meg, hogy ezen erős vár-maradványban három emelet még most is fenáll.

A' közép várnak erőssége a' kösziklára építetett; iszonyúk ennek két oldalán lévő erős bástyáji, mellyek mintegy az egész vár' terhét tartani látszanak. A' feljebb lévő emeletben kiteszenek a' volt lakhelyek' maradványai, mellyek között a' vár-kormányozóé (arcis Praefectus) a' legbátorságosabbnak tartatott.

Meg van még ezen várban azon mély kút, melly a' kösziklában ásattatott 's kifaragtatott; de a' bele omlott kövekkel már tsaknem egészen megtelt. Ezen kúttól nem messze volt a' hadi-foglyok tömlötze. Ezeken feljül még most is kitetszik az úgy nevezett Bebek' kapuja, mellynek homlok-kövéen némelly betük még most is látszanak.

A' Bebek Familia' tagjai vitézséggel 's méltóságban tündöklöttek hajdan. Bubek István (e' szerint íratattott azon időkben ezen név), már az 1307. eszt. Ország-Bíró volt; Bubek Imre is ugyan ezen méltóságos hivatallal diszeskedett, Mária Királyné és 'Sigmond Király alatt 1388. eszt. körül 's ugyan ezektől vette származását Bebek Ferentz, a' ki (mint feljebb említetett) Ráskay Balásnak, kinek az attya Ráskay István, ezen Nógrád Vármegye'

Dominus Protector Vitae meae a quo trepidabo.

MD LI

Iesus Maria

Magnificus Dñus Franciscus Bebek de Belsőöz Comes Cottus Gömör Regius Consiliarius.

Fő Ispánja volt, 's a' Véglyesi várt örökségül bírta, leányát feleségül vette. a)

1523-ban meghatározott az Ország Rendjei által, hogy 100 pénzt fizessen kiki, melyből 25 a' Király' részére, 75 pedig a' Nemzet' fentartására rendeltetett. Ezen pénznek be-szedője Verbötzy István volt, mert a' XVI. században vagyon erről emlékezet, hogy a' 75 den. Verbötzy István kezeihez tétessenek le. Akkor Nógrád Vármegye 85 frt. és Fülekért, melly Bebek Ferentz' birtokában volt, 300 frt. fizetett.

Az 1540-dik esztendőben Ráskay István ajánlása mellett, Királyi adományúl nyerte Mocsáry Balás, mint akkori Füleki várnagy és kormányozó (Praefectus) a' Nagyfalusi helységet, mellybe ugyan azon eszt. be is iktattatott, az akkori Budai Káptalan' bizonyság-levele szerint.

1552-ben midőn Jánosy Miklós az Egri vár' ostroma alatt vitézkedett, ugyan akkor Jánosy Pál Füleke várának kapitánja volt, a' kinek vigyázatlansága miatt a' Török' kezére jutott ezen vár, ő pedig Balog várába szökött, 's ott bujában kevés napok múlva meg is halt. c)

a) Istvánfy L. XIX. pag. 217.

b) Supl. Com. M. Kováchich L. III. pag. 215. „*Centum Denar. quorum 25. R. Maj. et 75. ad conservationem Gentium fuere deputati. C. Neogradiensis solvit 85 fl. de Castro Füleke dederunt 300 fl.*“

c) Szirmay Antal. Szatmár Vármegye' leírásában, a' II. Rész' 89 lapján.

Helye van itt Balassa János' levelének, mellyet írtt vala Ungnad János Fő - Vezérhez, Sept. 21. melly maga valóságában így következik:

, Spectabilis ac Magnifice etc. Nudius tertius
 „postmeridiem cum gentibus, quos Domini Ga-
 „briel de Perény et Bebek (Ferentz) collegerant,
 „ab arce Gedeu (Gede) discessimus eo proposito,
 „ut confliceremus cum hoste, et cum ventum fu-
 „isset ad Fylek, hora circiter quarta, ab ea ad
 „quartum milliare, visumque est praefatis Do-
 „minis, tempusque pugnae idoneum brevi futu-
 „rum, et ideo castra ibidem posuimus, congres-
 „sum differentes in crastinum. Inter coenam ve-
 „nit quidam rusticus in castra, qui retulit: Bas-
 „sam in Zechen venisse, secumque adduxisse 10.
 „Bombardas campestres, et sex maximas, quas
 „demolitores seu arietes vocant, ad diruenda
 „moenia factas. Quibus auditis, praenominatis
 „Dominis visum est, discedere ab armis, et pugna
 „ferendaque ope inclusis, in Fylek propterea,
 „quod cum tormentis Bassa prope adesse dicere-
 „tur, timendumque esset, ne periculosa admodum
 „esset dimicatio; sic igitur in deliberando illo-
 „rum sententia praevalente, conclusum est, ut
 „summo mane sequentis diei, praemissis adhuc
 „noctu curribus castrensibus, ipsi diluculo disce-
 „deremus, quod et factum est. Proh dolor! quam
 „inepte ego quoque ad arcem Serke, illis valedi-
 „cto, cum gentibus, quos ex montanis mecum
 „adduxeram, veni in Dyvyn (Divén), sicque reli-

„qui omnes, qui nobiscum aderant, dispersi sunt.
 „Inter veniendum autem reperi quosdam
 „milites meos, qui habebant mancipium, hesternae
 „nocte captum, ex quo diligenter examinando di-
 „dici; Bassam trajecisse in Pest, cum tormentis
 „minoribus 13. et majoribus 3-bus, sed non ve-
 „nisse ad Zechen, nisi Begos aliquos tres eo per-
 „venisse, neque illum aliquid tentaturum, quod
 „si etiam vellet aliquid, omnibus viribus non pos-
 „se complere nunc in his confiniis 3000 numerum.
 „Accepi insuper certos milites, qui erant in Fy-
 „lek, cum viderent se esse desertos, omneque
 „auxilium sibi esse negatum, per medium hostem
 „agmine facto, media nocte erupisse, ut fuga sa-
 „lutem quaererent, ex quibus apud nos praeter
 „quatuor adhuc non sunt visi. Interim hac die,
 „discedenti mihi ex Dyvyn relatum est, **Turcam**
 „relicto in arce praesidio, rediisse in Zechen. **Por-**
 „ro, quid mihi hac de re Bassa scribat, quid
 „item ego ei responderim, Vestrae Spectabili ac
 „Magnificae Dni, scripta ad verbum misi. Cae-
 „terum non sine maximo dolore significare pos-
 „sum, diu non esse factam tam inordinatam di-
 „scensionem; instructissimi 2000 equites, totidem
 „selecti Pixidarii, ex plebe vero circiter 4000
 „vel etiam plures, qui omnes desideratissimis ar-
 „mis hostem jam aggressuri erant; Turcarum ad
 „summum fuerant 1500. qui assidentes equis, ju-
 „mentis in curru junctis se fuga adornabant, so-
 „lum expectantes, ex suis speculatoribus, quo-

„modo nos loco moverimus. Haec autem omnia
 „certo accepi. Fides quidem data erat, de feren-
 „do auxilio militibus in arcem missis, qui fuere
 „500, inter quos multi erant ex servitoribus Do-
 „mini Fratris mei Sigismundi Balassa, viri stre-
 „nui, et Domini de Perén, in armis exercitati,
 „qui tamen omnes spe frustrati ceciderunt. Hanc
 „miserandam historiam V. Spectabili et Magnif.
 „Dominationi serie describere statueram. In re-
 „liquo etc. etc. Datum Veterosolii 21. Sept. 1554.“

Joannes Balassa de Gyarmath m. p.

„P. S. Ego autem veneram eo ad cohör-
 „tationem et monitionem Domini Gabrielis de Pe-
 „rén, Supremi Capitanei Regni Hungariae.“

Ezeknek következésében a' következő levelet írta Zarkandi Pál, akkori Egri Várnagy, Verantius Antal Egri Püspöknek, a' fenjegyzett levél után mindjárt, úgymint Sept. 24-dikén 1554.

„Reverendissime Domine! Dum in castris
 „sub arce Geide (Gede) eramus; tum temporis
 „res quemadmodum successerunt, credo apud ean-
 „dem jam penitus esse omnes optime certos, quo
 „etiam temporis, Magnif. D. Gabriel de Perén,
 „nobis venerat in auxilium, cum aliquot centum
 „equitibus, ubi jam eramus in numero fere 2000
 „equitum, ac pedites ultro, rustici 2000, unde
 „jam Deo ita volente, moveramus bella recte ver-
 „sus arcem Fylek, quo cum hostibus sub eadem
 „arce die exorta congressi fuimus, proeliumque

„attentantes commisimus Consideramus enim in
 „castris, in monte quodam, contra eandem
 „arcem Fylek, sed de nocte fama pervenerat ad
 „nos, praecipue ad Dominos Magnates, Gabrielem
 „de Perén Capitan. Sup. partium superiorum, et
 „Franciscum Bebek, in castris existentes, Bassam
 „Budensem adventare cum ingenti Populo, qui
 „jam neque longo itinere a nobis aberat. Magna-
 „tes autem nostri, cognita re, continuato inter se
 „consilio, exposito, ut quod opus esset jam facto,
 „si liceat hostem aggredi, an non, propter pauci-
 „tatem gentium? mox recessimus itaque illinc,
 „cum omni bello, quo pròmi eramus. Postquam
 „autem illinc venimus confestim, eodem die vesperi
 „Bassa Budensis eo ad arcem Fylek pervenit. No-
 „stri vero, in eadem existentes, visa re, sine omni
 „mora extra irruerant, a) et qui eorum libere ve-
 „nire poterant, operam dederunt, qui autem nolue-
 „runt, ibi perierunt. Praeterea hodie est dies tertius
 „completus, postquam arcem Salgó obsederant,
 „bombardisque eam petiisse dicuntur, postea au-
 „tem jam huc Agriam venimus. In itinere ex
 „subditis Reverendissimae D.Vrae, usque 20
 „equites elegeram, *juxta Anyachkeö* (Hajnátskő)
 „ad unum milliare distans ab eadem arce Fy-

a) Az az, hogy a' felső várból kiszabadulhassanak, azon törekedtek végső veszedelmekkel, mert az alsó várt már akkor a' Törökök elfogláltak, és a' felsőben lévőket éhséggel akarták meggyözni.

„lek, quos illic et reliqueram, simul cum servito-
 „ribus Magnifici Domini Benedicti Seredy, qui
 „jam hodie venerunt, captosque aliquos adduxe-
 „runt, qui ajunt Bassam Budensem cum 8000
 „hominum esse. Ex militibus R. D.Vstrae, qui
 „in eadem arce pro majori defensione siti erant,
 „vix 10. desunt, omnes salvi redierunt, quos etiam
 „Deo volente, domum redire exspectamus. Sed
 „ipse Dominus Gabriel de Perény nullibi volebat
 „castra metari, quod si voluisset, non credo tan-
 „tam perniciem exortam fuisse. Agriae 24. Sept.
 „1554.“

Paulus Zarkandy

Castellanus Agriensis m. p.

Ezen többször említett Bebek Ferentz, az áll-
 hatatlan és többnyire ingadozó szerentsének sok-
 féle viszontagságai között forgott, 's végre 1556-
 ban Ferdinánd alatt, az Ország' Rendjeinek vég-
 zések és elhatározások szerint, György fijával együtt
 számkivettetett; a) sőt a' mi több, ezen idő-köz-
 ben Isabella Királyné által megölettetni rendelte-
 tett. György fíja hasonló ellenkező esetektől há-
 nyattatván, semmi fiú-gyermekeket nem hagyott ma-
 ga után, b) 's így minden birtokai, a' Füleki,
 Kraszna-horkai, 's Pelsötzi Uradalmak, a' Király'
 kezére vissza estek. c)

a) 1556. art. 24.

b) Istvánfy Lib. XX. pag. 254. L. XXI. pag. 274. et 275.

's másutt is.

c) Istvánfy L. XXIV. pag. 333.

Noha Bebek Ferentz mind a' hadi tudományokra, mind pedig az intézetek helyes felosztására nézve jó hadi vezér volt, éles látása még sem vette észre, hogy a' legfőbb szikla tetején lévő vár-fal' végén egy ablak volt, mellyen a' várból alattomban ki 's be lehetett járni, 's hogy annak vastáblája tsak gyenge lakattal volt bezárva.

Az akkori felvigyázója ezen várnak Jánosy Pál volt, a' ki mellett egy Szeretsen, Török valóságú rab szolgált, kinek a' többek közt kötelessége volt a' várt tisztán tartani, sepreni, 's a' szemetet a' feljebb említett ablakon kihányani. Naponkint lángolt ebben szabadsága' visszanyerésének kívánsága, ez okból több izben vi'sgálta a' magasságot, a' helynek meredekségét, 's átlátta, hogy ezen ablakból a' fel 's lemenetel terhes ugyan, de nem lehetetlen, 's nem is egészen veszedelmes.

Egy alkalommal a' hadi foglyok közül egyet alattomban magához hódítván, ez által az épen közel tanyázó Hamza-Bégnek, Szétsény vára' kormányozójának azt izente: hogy ha 100 arany' letételével ötöt a' rab-szolgaságból kiváltaná, és szabaddá tenné, megmutatná neki azon módot, melly által rövid idő múlva 's igen könnyen meghódíthatná az egész Füleki várt. Ez ugyan nagy áldozat volt a' kis jutalomért!

Ezen nem várt izenet értésére esvén Hamza Bégnek, azonnal vissza izent a' Szeretsennek, bizonyossá tévén ötöt kiszabadítására felől; de mindaddig nem adott neki egész hitelt, míg a' magas-

ságot, meredekséget, 's a' felvett szándéknak körülállásait hiv emberei által kéz alatt meg nem vizsgálhatta.

A' Szeretsen mindenk eránt bizonyosabbá akarván tenni Hamza Béget, felment az említett ablakra, 's először egy ón-tálon lévő ételt mutatott, mellyet a' táblára kellett volna felvinni, annakutánna pedig Jánosynak strutz-tollakkal felékesítetett sisakját ugyan azon ablakon éjjel Hamza Bég' kezeihez játszotta.

Hamza Bég hiv alattvalóival titkos tanátsot tartván, Mehmetet, a' ki közönségesen nagynak hivattatott, kormányozónak nevezte ki, kormánynya alá adván 4 századost, kiknek a' nagy titkot kinyilatkoztatván megparantsolta, hogy egy setét éjjel a' Szeretsent nyomban kövessék, 's Fülel mellett megjelenjenek; meg is jelentek ezek a' rendelt helyen, épen azon estve, mellyet megelőzőtt napon, nem lévén Jánosy a' kormányozó a' várban, a' várbeliek dorbézoltak, estve pedig az álom által nagyon elnyomattattak.

A' Törökök a' Szeretsen után indulván, a' nagy meredeken néhol négy kézláb is másztak, de nem akadályoztathatván a' nagy setétség által, egymás' segítségével feljutottak a' tetőre, a' megjegyzett ablak alá. A' kö-sziklán, a' helynek keskeny volta miatt egymás mellé szorúlva állottak, 's felállították az ablak alatt a' magokkal hozott 12 léptsőjü lajtorját, mellyen a' Szeretsen felmenvén, az ablak vas ajtaját felnyitotta, utánna egyenkint,

egymás segítségével a' többiek is mind felmászván, mély tsendességgel bementek a' várnak belséjébe, innét a' várnak legfelsőbb részére felháltak, az ottan készen álló ágyúkat elfoglalták, és azokat jeladásúl kisütögették.

A' várbeliek, hallván reménytelenül az ágyúk' menydörgő durrogásait, felugrottak álmokból, fegyveres kézzel rohantak a' pogányra, 's bátran kezdettek hartzolni. De már akkor az egész felső várt, a' hadi készülétekkel együtt elfoglalták a' Törökök, 's így mind a' két részről nagy veszteség következett, egyik fél sem akarván a' várt a' másíknak engedni.

Jánosy, hallván a' nem várt ágyúzás' rémítő durrogásait, nagy sebességgel megjelent a' várnak első emeletén, 's a' magával hozott új katonaságot elrendelte; de késő volt már ekkor az elmentállás, — 's így elfoglalták a' Törökök a' várt és a' várost, Hamza Bég' tsalárd fortéllya által.

Méltónak találjuk itten Verantius Antal Egri Püspöknek levelét előadni, mellyet első Febr. 1559. eszt. írt Maximiliánnak, Cseh Ország' Királyának, a' Füleki Törökök által Hajnáts-kőnél kívánt kettős-viadalnak eltiltása' bizonytalan kimenetele felől. a)

„Memini me superioribus mensibus aliquo-
 „ties occasionem postulantibus, plura in Consilio
 „ad Majestatem Vestram fuisse locutum, ut Maje-

a) Steph. Katona. L. XXIII. pag. 210.

„states vestrae prohiberent Duella finitimorum,
 „cum Turcis depugnanda ; quod non alia de cau-
 „sa provocarentur nostri, quam ut in fraudem
 „aliquam conjicerentur, explorarenturque tam
 „ipsi, quam arces et loca, quae duellis hujusmo-
 „di designantur. Qua praxi et Füleki, et alias non
 „paucas arces, per sua tempora amisimus. Proxi-
 „mis diebus Turca quidam arcis Füleki, militem
 „quemdam D. Bebek (György) in singulare cer-
 „tamen provocaverat, et ex conducto inter eos
 „convenerant, ut apud arcem Hajnátskő pugna-
 „rent. Michael Sárkandi, arcis ejus Praefectus,
 „cum apud se hoc certamen fieri concessisset, et
 „plures ex finitimis nostris eo confluerant, in
 „quibus mei etiam aliquot fuere Agrienses aeger-
 „rime dimissi, — dimissi tamen ad 45. equites,
 „ne vicinis pro usu defuissent militari, praeser-
 „tim in re ante jam adhuc multo, quam ego A-
 „griam vidissem, acta et constituta. Dies itaque
 „adfuit tertia, quae erat dicta certamini. Cum in
 „locum nostri convenissent, Turcae quoque pro-
 „deunt ex Füleki arce 50, nec in locum pugnae
 „designatum veniunt, sed a longiore spatio depu-
 „gnationem Duelli ostentantes, Litteras ad nos
 „dant, nunciantes, timere se praepremis ad arcem
 „accedere, quod intellexissent Agriensem Episco-
 „pum et D. Bebek in insidiis esse, cum suis gen-
 „tibus, eaque causa tam paucos de suis mili-
 „tibus cum adversario suo in pugnae locum di-
 „misisse. Caeterum prodirent in campum, et aequo

„ac patenti loco certarent. Qua conditione usus
 „Turca, nostris factus esse inferior, de qua in con-
 „dicto jam transacto nulla fuerat facta mentio.
 „Ad mille Turcarum haud ita multum longe ab eo
 „campo, in quem evocabantur, bifariam in insidiis
 „latere, renunciarunt comilitonem suum, et ho-
 „nori, et conditioni satisfacisse, eum adesse in
 „loco pugnae designato, expectareque Provoca-
 „torem adversarium; sic extracta die colloca-
 „tionibus hujusmodi per internuncios, nostri illinc
 „abscedunt primis tenebris, vixque duobus millia-
 „ribus progressi invadunt: verum eis ibidem non
 „inventis, villam comburunt, et in praedam ver-
 „tunt, quidcunque et quoscunque in eo inveni-
 „unt. Doleo tamen casum eorum, qui ducti sunt
 „in captivitatem, inter quos Nobilium etiam erant
 „aliquot Familiae etc. Agriae 1. Febr. 1559.“

Ezen tsalárd elfoglalás után már negyven esz-
 tendeig nyögött Fülel a' Törökök hatalma alatt,
 mind addig tudnillik, míg 1593. eszt. Tiefenbach
 és Pálffy Miklós vezérek által visszafoglaltatott;
 melly történetet két írónk ditséretesen leírta, a)
 mellyet a' következőkkel mi is előterjesztünk:

Minekutánna 1553. eszt. fogva egész 1593-ig,
 és így 40 esztendeig szabadon birta volna a' Tö-

a) Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn's a' t. Durch
 Martin Ziegler. Gedruckt zu Ulm 1646. 108. lap. —
 és Ortelius Hieronymus Augustanus, gedruckt 1665.
 140. lap. a' második kiadásban.

rök ezen erős várt, a) és az akkori Fő Vezér Tiefenbach, Pálffy Miklós, Rakótzky 'Sigmond, Forgách Simon, Báthory István, Druget Homonnai István, 's több bajnok vitézek, Szabadkát a' Törökök' rab-szolgátságától megmentették volna, Tiefenbach egész hadi-seregével Fülek vára alá sietett. Ezt megtudván a' Temesvári Basa, a' ki azon időben Pesten mulatott, azonnal 18000 Törökkel Fülek felé vette útját, 's ettől két mértföldnyi távulságra letelepedett, és ott titkos tanácsot tartott, hogy mi módon lehetnék meg véletlenül Tiefenbach' seregét; de mint-hogy Tiefenbach az ellenség' szándékát jó eleve megtudta, nagy tsendességben tanácsot tartott Báthory Istvánnal, és több vitéz társaival, 's azonnal fegyverbe állította az alatta lévő hét ezer bátor vitézeket, és ütközeti rendben készen várta az ellenséget. Sz. Márton' napján, az az 11-dik Novemb. 1593. közelgetvén a' Török, el-lene rohant a' pihent Magyar sereg, és széljel verte a' Török tábort. Több ezer Törökök maradtak a' tsata-piartzon, kik között a' Temesvári Basa és a' Füleki Bég is, több jeles Törökökkel együtt; azon feljül az ellenségnek minden hadi készületei, 200 ágyúk, egy szép Török zászló, 29 paripa, számos élelemmel és hadi eszközökkel megterhelt szekerek jutottak a' Magyarok birtokába.

Ekkor itten Koháry Péter, jeles és bátor ifjú, olly bátran viselte magát, hogy Tiefenbach Fő-

a) Ezen vár akkori épységében rajzolatban ide tsatoltatik, Ortelius Hieronymus szerint.

Vezér, bajnok viseletéért Nov. 3-dikán 1503. egy derék zomántzos karddal megajándékozná, azon jelentés mellett, hogy az e'féle ajándék csak egy vitézt illet. Ezen fiatal Koháry Péter ugyan azon eszt. Drégely mellett, 1504-ben pedig Esztergam mellett is vitézül viselte magát.

Minthogy a' vár és a' városbeli Törökök még sem akarták magokat megadni, azért Tiefenbach Kristóf, Pálffy Miklóssal, Laszla Mártonnal, 's több vitézekkel tanátskozván, Nov. 12-kén felkérte a' várost, olly ígéret alatt, hogy az életek meghagyatik, 's szabadon kiköltözhetnek; de ezen ígéretnek nem akartak a' Törökök hitelt adni, 's fel sem adták a' várost. Annakokáért Tiefenbach, ambátor csak hat ezer fegyveres embere volt, még is három nap' egymás után ostromolta a' várost, melly által annak falait nagyon megerőtlenítette, úgy hogy azok több helyeken omladozni, sőt összevedülni is kezdettek. Ezt látván Tiefenbach Fő-Vezér' serege, a' városra rohant fegyveres kézzel Nov. 14. napján, 's a' külső várost elfoglalta, és minden ott talált Törököt levagdalt; így bántak továbbá a' belső városiakkal is.

Minthogy pedig a' várból lefelé ágyúztatott a' Török a' Magyarok ellen, ezek is viszont két nap' két éjjel ágyúztak a' várnak alsóbb részéről lefelé, mindaddig, míg Nov. 16-dikán az alsó várt ostrommal elfoglalták. Utánna való napon, az az Novemb. 17-dikén a' felső várt is iparkodtak elfoglalni a' Magyarok. Ezt látván a' felső várban lévő

Törökök, a' kik feleségeikkel, gyermekeikkel együtt mintegy nyoltz százan lehettek, a' fejér zászlót kitétték a' toronyba, azt adván tudtokra a' Magyaroknak, a' kiküldöttség által, hogy ha mindnyájok' élete meghagyattatik, és a' mit magokkal kivihetnek, azzal szabadon elbocsátatnak, készek a' várt feladni, 's belőle kiköltözni. Melly feltételre Tiefenbach reá állott, 's Nov. 18-dikán el is foglalta a' várt a' várossal együtt, a' Törökök pedig egészen kiköltöztek a' várból. Ez után Nov. 19-dikén Tiefenbach Fő Vezér, egész hadi seregével térdre esett, és hálákat adott az egek Urának, ezen szerentsés győzödelemért. a)

Értésekre esvén a' Hajnátskői és Divényi Törököknek az, hogy Fülek várát elvesztették, olly nagy félelem lepte meg őket, hogy ezen várakból azonnal kiköltöztek minden bútiorokkal együtt, 's ezek Nov. 20-dikán minden vér-ontás nélkül a' Magyaroknak kezeikre jutottak. Hasonló félelem lepte el a' Somoskői, Kékkői, Salgói és Szécsényi Törököket is. Ezek is önkint elhagyták ezen várakat, de azzal a' külömbséggel, hogy elébb felgyújtották azokat, úgy hogy mikor a' Magyarok' hadi népe oda ért, elég foglalatosságok volt a' tűz' oltásával. Tovább is folytatta volna Tiefenbach

a) Megemlékezvén ezen nagy emberről az Ország Rendjei, a' Báró Tiefenbach Familiát, Tiefenbach Rudolf által, az 1622. esztendőbeli 79. Art. crejénél fogva meghazafíúsították.

győzödelmeit, hogy ha a' hideg őszi napok meg nem gátolták volna; és így mintegy kínszerítetett azon esztendőben táborozását félben hagyni.

Ezek után Pálffy, a' Divényi, Hajnátskői, Somoskői, Salgói, Hollókői, Szécsényi, Drégelyi és Palánki várakat, mellyek mind pusztán hagyattak; elfoglalta, 's oltalma alá vette. Mind ezen nagy történetek négy hét alatt hajtattak végre.

Fülek lévén felső Magyar Országnak, kiváltképen pedig a' Bánya-városoknak legfőbb oltalom-városok, ennek megvétele, 's a' 'Török tábor' széljelverése, azon vidéket is kiszabadította a' 'Török járom alól, melly alatt már 40 esztendeig nyögött. Ekkor a' Magyarok reménylették, hogy felfogják találni állandó szerentséjeket hazájok' kebelében. A' mint hogy az Ország Rendjei el is határozták 1596-ban, a) hogy a' Nemesség Fülek körül oltalmaztassék, 's hogy elvesztett birtoka kinek kinek visszaadattassék.

Itten meg kell állapotnunk Pálffy Miklós-nál. — Melly nagy ember volt ez, kitetszik vitéz tselekedeteiből. Ő minden erejét arra fordította, hogy Hazája' és Királlya' javát 's holdogságát eszközölje. Ezen nagy férjfiúnak Tiefenbach vezérrel való egyetértésének köszönte akkor Nógrád Vármegye egészen a' visszanyert békességet, 's azt, hogy a' 'Török jármától megszabadult.

a) 1596. Art. 37. Nobiles circa Fylek ut conserventur in avitis bonis suis, et restituantur in amissa per Turcam. —

Ezen bajnok Fő-Vezérről különösen megemlékezésnek 1599. az Ország Rendjei, és miképen jutalmaztassanak meg érdemei, arról tanácskoznak. Végre az akkori Uralkodónak Rudolf Cs. és Királynak ajánlották ötöt, hogy sok rendbeli érdemeit valamennyire jutalmazná meg. a)

Fülek vára' megerősítéséről tanácskozván az Ország' Rendjei, az 1602. 14. Art. és 1604. 8. Art. által az egész Kis-Honthi kerület oda rendeltetett.

Azomban Magyar Ország, mint sokféle veszedelmek alá vettett tárgy, nem soká lehetett az óhajtott állandó nyugalomban, sőt a' megpihenésre is csak alig volt ideje; mert ismét új veszedelmek fenyegették. Bocskay t. i. a' meg nem elégedettek' feje, 1604-ben az egyenetlenség' fegyveréhez nyúlt, 's mindjárt a' következett 1605. esztendőben körülvette Fülek várát, és ezt, mint erre nem készült várt tsekély erővel elfoglalta, azomban több várakkal együtt ezt is visszaadta 'a' Magyar Koronának az 1608. Bétsi Békesség-kötés' erejénél fogva, mellyet Koháry Péter is aláírt.

1608-dik esztendőben Mátyás, az Austriai Fő Hertzeg nevezetes követeket küldött Prágába, a' Magyar Koronának visszahozatása végett, melly már 40 esztendeig ott kin tartatott. Koháry Péter is

a) 1599. Art. 48. Nicolaum Pálffy recommendant Status Regni Diataliter congregati §. 5. ut multimoda ejus servitia indefesse, continue praestita, aliqua ex parte remuneretur Sua Majestas Sacratissima.

a' követek között volt, 's követségét az Ország' Rendjeinek egész megalégedésekre teljesítette.

Ugyan ezen Koháry Péter II. Mátyás' megkoronáztatása után Újvári Kapitánynak neveztetett ki. Fülek várához ez uttal a' 15. Art. 41. §. szerint az egész Kis-Honthi kerület, Nógrádnak két Járása, és a' felsőbb Vármegyék rendeltettek.

Fülek vára' megerősítése eránt az 1609. 1613. és 1618. eszt. a) Ország-gyűlésekben jeles rendelkezések tétettek.

1613. Febr. 11-dikén II. Mátyás Király által Koháry Péter, Báthory Gábor Erdélyi Fejedelemehez küldtetett követségben, hogy elcibe adná a' kereszténységnek közönségesen, és nevezetesen Magyar Országnak többé helyre sem állítható szenvedéseit, 's mind a' két részről könnyen következhető veszteségeket; a' ki is ezen nyomos követségben olly hiven eljárta, hogy jó Királlyá' egész megalégedését megnyerné. Mind ezen hasznos 's hü-

a) 1609. Art. 61. De reaedificatione arcium per gratuum laborem §. 15. Ad Fülek deputantur Comitatus Liptoviensis, Arvensis, Thurotziensis, Zoliensis, Neogradiensis, minor Honthensis.

1613. Art. 8. §. 3. Comitatus Zoliensis, Liptó, Thurótz, Árva, Kis Honth, et duo Processus Comitatus Neogradiensis, videlicet Michaelis Libertsei, et Balthasaris Etre.

1618. Art. 49. §. 7. Item Comitatus Neogradiensis duo Processus, videlicet Michaelis Libertsei, et Georgii Daróty, ita ut circumdetur moeniis Oppidum Fülek.

séges szolgálatiért az említett Király által 1616. Febr. 15-kén Bárói rangra emeltetett, két esztendő után pedig, az az 1618-ban Komáromba a' Törökökkel való egyezésre választatott és küldtetett. a)

1619. esztendőben Bethlen Gábor és Rédey Ferentz Fülek várát ostrommal megvették, magok előtt vitetvén egy veres selyem zászlót, melyen vas pantzélban két vas sisakos férjfiú kezét fogva, felettek pedig korona látszott, ezen felírással: „*Confoederatio et Concordia!*“ b) melly alatt a' nemesi és a' keresztény vallások szabadságokat értették. De többszöri ütközetek után 1621-ben ezektől is visszafoglaltatott a' Füleki vár.

Szükséges itten megjegyeznünk, hogy többször említett Koháry Pétert, mint akkori Újvári Kapitányt, Szécsy György több ízben akarta Bethlen Gábor' részére hódítani, nagy és fényes ígéreteket tévén nekie. Azonban Koháry Péter, mint az Austriai uralkodó házhoz hűséges bajnok, vitézül hartzolt, főképen a' támadók ellen. Idő jártával mindazonáltal, némelly nyughatatlan alatta-valóji' hűségtelensége, 's a' támadók' tsalárdsága által megfogattatott, bilintsekre tétetett, először

a) Cancellarius Hertzeg Koháry Ferentznek leveles tárában mind ezek, és sok egyéb jelés és régi levelek talátnak magok valóságokban.

b) Hieronymus Ortelius, 1665-diki kiadásában, II. Rész 76. lap.

Kassára, annakutánna Erdélybe kemény fogságra vitetett, és ottan két esztendeig sanyargattatott. Onnan kiszabadulván 1621-ben megengedettetted neki az Uralkodó Felség által, hogy maga személye' oltalmára 60 lovast, és 40 gyalog fegyvereseket tarthasson.

Megszegvén Bethlen Gábor a' békességet, 1623-ban Amurát' hadi seregével egyesülve Magyar Országot tüzzel és vassal pusztította, míg ötöt az Újvári térségen Koháry Péter az alatta lévő hív Magyarokkal meggyőzte, és seregét széljel osztatta.

Az 1624-diki Jan. 16-dikán tudtára adta Eszterházy Miklós Koháry Péternek, hogy 15 ezer Lengyel fog segítségül jönni. Ez Jul. 11-dikén egész bizodalommal segítséget kért Újvár' oltalmára, mint azon váruak Fő-Kapitánja. De azt nyerte feleletül, hogy addig is, míg segítség érkezik, a' már megbizonyított hűséges bajnoki vitészségével oltalmazza magát, és allandó hűségre serkentse alatta-valójit.

Meghalálozván 1627-ben Julius 2-kán Cziráky Mó'ses Personalis, helyette II. Ferdinánd Koháry Pétert nevezte ki Personalisnak, 's ötöt egyszer'smind Bethlen Gáborral való egyezésre Komáromba küldötte; későbbben pedig megparantsolatott, hogy több jeles Magyarokkal Koháry Péter is megjelenjen Sept. 22-kén Bétsben a' Császár előtt, egy fontos tanátskozás végett.

El nem mellőzhetjük itten azt, hogy II. Ferdinánd alatt Bosznyák Tamás, a' ki régi gyökeres familiából származott, volt Fülel várának Fő-Kapitánja, kinek 'Sófia nevű leányát Veselényi Ferentz feleségül vevén, Ipának halála után ő lett Fülel várának Fő-Kapitánja. Veselényi Ferentz, meghalálózván első felesége, Szécsy Máriát vette feleségül, a' kivel egyszer'smind Murány vára is birtokába jött. Ezen férjfiú 1647. eszt. Felső Magyar Országi Helytartónak neveztetett ki, Pálffy Pál Palatinus' halála után pedig a' Nádor Ispányi Méltóságra emeltetett; meghalt Német Prónán 1667-ben. Bosznyák 'Sófia nyugovó tetemeit ezen felírás fedi:

„*Sophia Bosnyák, Francisci L. Barónis*
 „*Veselényi Conjux, mortua in Arce Strecesen*
 „*die 28-va Aprilis 1644. Anno 1689. incorru-*
 „*pta reperta.*“ a)

1655. esztendőben törvényesen meghatározatott, hogy némelly várak újra megerősítessenek, 's nevezetesen Fülel vára is, mellybe 300 lovas, és 300 gyalog fegyveresek is rendeltettek. b)

a) Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. Durch die Freyherrn Hormayr und Mednyánszky, dritter Jahrgang. 336. l.

b) 1655. art. 3. §. 1. Aedificia fortalitorum Patak, Szécsény, Neograd, Fülel, Gyarmat, Onod, et Szendrő, promoveantur, et continentur. — In Fülel equitum 300, peditum 300 ordinantur.

Újra szót kell tennünk ama' sok érdemekkel tündöklő Koháry Familiáról; mert ezen időben, az az 1657-ben Báró első Koháry István, a' feljebb említett Péternek érdemes fija, attya' nyomdokit követvén, a' Király által Fülek várának örökös Kapitánjává tétetett; ezen feljül 1658-ban Nemes Honth Vármegye' Fő Ispáni hivatalára emeltetett. Megerősítvén 1661-ben Nemes Zólyom Vármegye által a' Füleki vár, ennek megvi'sgálására egy jeles kiküldöttség rendeltetett, melly a' tudósításában így fejezé ki magát: „Quod in praesentaneo patriae periculo, Sua Magnificencia nobilissimum et gloriosum laudis sibi, „et Posteritati instauraverit monumentum, cujus „virtutis dexteritas, Dei benedictio, majorem „etiam commodo patriae suffraganeam pollicetur „promptitudinem.“

I. Leopold Király Koháry Istvánt 1664-ben Aprilis' 10-dikén, épen a' legveszedelmesebb időpontban Fő Vezérnek nevezte ki; de ez arra kérte a' Királyt Julius' 9-dikén írt levelében, hogy a' térségen tanyázó sereg' vezérlésétől szabadítsa fel, 's e' helyett az ország' határ-széleire rendelje. Melly kérésére ezt válaszolta a' Király:

„Leopoldus etc. Magnifice nobis Dilecte !No- „bis fidelia servitia grata et accepta fuisse, ex „intimo nostro Consiliario et Plenipotentiario „Comite de Rothal absque dubio intellexeras, „modo vero informamur, te instanter urgere, „ut a ductu Militiae Campestris liber esse, et te
Nógrád Várm. Leirása III. Köt. 4

„coelestis clementia glorificet, christiano simul
 „voto precor. Porro Suae Majestati quid humil-
 „lime meo voto retulerim, acclusa exhibent. Ami-
 „citiám vero vestram hortor, conemur pro pupil-
 „lis ejus fovendo, et a morte ipsius, testarique
 „amamus, quam amatum in defuncto amiserimus
 „amicum.“ Hasonló ehez a' Felséghez irtt levele.

Mindjárt ezen szerentsétlen eset után, t. i. ugyan azon esztendei Julius' 25-ik napján illy levelet írt Leopold Császár és Király ugyan a' fen nevezett Nádor Ispánhoz Veselényi Ferentzhez:

„Leopoldus etc. — Innotuit vobis procul du-
 „bio, in nuperno felici conflictu penes Levam,
 „inter reliquos Magnificum Stephanum Koháry
 „de Csábrág et Sitnya, Praesidii nostri Szécsé-
 „nyiensis et Filekiensis supremum Capitaneum,
 „dum contra hostem fortiter pugnaret, cecidisse.
 „Dolendum est, virum non minus militari expe-
 „rientia, quam valore, et continua fidelitate, hoc
 „periculoso patriae tempore ereptum esse. Cum
 „igitur necessitas exposcat, ut loco illius alius
 „Colonellus constituatur, qui conductos, et mo-
 „do dispersos mille equites Hungaros recolligat,
 „illisque praesit: ideo a vobis illico informari, ac
 „primus, quem prae caeteris praeficiendum ju-
 „dicetis“ 's a' t.

Ezen nagy érdemü bajnok sajnos halála után egyszerre elő-állott az édes atya' nyomdokit kö-

vetni kívánó *B. második Koháry István*, kit I. Leopold, tekintvén atyának első Koháry Istvánnak nagy érdemeit, még annak életében 1661. eszt. Mart. 22-dikén Ns Honth Vármegye' Fő Ispánjának kinevezte, most pedig mindjárt Jul. 2-ik napján, azon eszt. a' Füleki vár' Fő Kapitánjává tette, örökös Földes Ura lévén úgy is annak, és míg a' férjfiú-kort elérné, addig Unger nevű ve-zért helytartójának rendelte.

Elérvén ezen ifjú a' férjfiú-kort, mindjárt 1671. eszt. Octob. 3-dikán feladta a' Hadi Tanács eleibe, a' Füleki vár' megerősítésének szükséges voltát, 's az arra teendő költségek' summáját; a' mint hogy a' Királyi Kamarától 1672. eszt. Febr. 24-ikén ezer öt száz ft. kezeihez is vett.

Koháry István 1678-ban a' hűségtelenségnek tsábító kövére többször kitétettetett, főkép' Gróf Tököli' zsoldossai által; de kiállotta a' próbát, és minden erejét a' támadók ellen fordította, hogy megmenthesse a' reá bizott várt a' fenyegető veszedelmektől, melly védelmező rendelkezésiről a' Hadi Tanácsot tudósította is jó eleve.

Nem látta ő előre a' feje felett öszvetsopor-tozott veszedelmeket, és ugyan azért mennél su-lyosabb szerentsétlenség érte, annál nagyobb em-ber tetszett ki belőle; mert a' mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy a' szerentsés többnyire a' szerentse által tétetik nagygyá, de ha a' szerentsét-len nagygyá lesz, az maga teszi magát nagygyá! —

Tököli volt eszköze a' nagy következéseknek ; mert látván, hogy Koháry a' hizelkedő biztatásoknak helyet nem ad, Fülekre ütött gyülevész hadi népével ; de Koháry István vitézül viselte magát, a' mi Leopoldnak az 1678-iki December 13-dikán egyenesen hozzája írt leveléből is kitetszik, melly mellett nekie arany lántzon függő mely-képét is megküldötte, Királyi kegyelmének jeléül. Így szól a' kegyelemmel teljes levél :

„Magnifice etc. Instructi sumus te hisce disturbiis, rebellionis insultibus, et machinationibus temet generose opposuisse, neque minis, neque benevolentiae illorum, ac invasioni cedendo, praesidium tibi concreditum sedulo conservasse. Cum igitur praeclaris hisce actionibus, rarae fidelitatis, et constantiae palmam merueris, tuique olim genitoris, pro patria gloriose occumbentis vestigiis insistendo, singularem laudem comparaveris ; ideo, hocce fidele tuum servitum gratum nobis accidit, non dubitantes, te ita continuaturum. Interea jussimus, in signum Caesariae et Regiae nostrae clementiae, cate nam auream, cum effigie nostra remunerandum etc. Leopoldus m. p.

Újra kezdett Tökölinek vért szomjuhozó támadása éledni, de tsak akkor vetett lángot, midőn a' Törökökkel kezét fogott, 's ekkor kettős erővel pusztította az országot ; a' felsőbb részeket,

nevezetesen Kassát egész tájékával elfoglalta 1682. esztendőben, onnan nagy gyorsasággal Füleket ellen vitte táborát, 's ezen szerentsétlen várt egész erejével körül vette. A' Török vezér kilentzven ezer Törökökkel, Abafy (Mihály és Tököli ötven ezer fegyveres néppel ütöttek táborát Füleket mellett.

Minekutánna a' város, úgy valamint a' várbeliek is a' feladást ellenzették, az ellenség egész fegyveres népével a' várnak kitetsző bástyáji ellen földből oltalom bástyákat készített a' legnagyobb frisseséggel, azokat ágyúkkal 's fegyveres néppel megrakta, 's a' várt egész erejével lövöldöztette. De minthogy szükségesnek látta az egyesült ellenség, elébb a' várost megvívni: azért egész fegyveres erejét a' közel lévő Szent-Falvi pusztára által szállította, és onnan a' város' falait szörnyen megerőtelenítette. A' várban lévők ellenben meg nem rettent bátorsággal várták a' következést, kiknek fegyveres népek' száma mindössze csak két ezerre ment, 's még is néha bátor kirohanásokat is tettek az ostromlókra, főképen az éjjeli tsendességben, az ellenségnek nem kis kárával.

A' nagy emlékezetű Koháry István, ezen várnak kormányozó Fő Kapitánja, a' ki a' tanácsadásokban bölts, 's a' hadi tudományokban is jártas volt, személyesen jelen lévén ez időben a' Füleki várban, minden az ő parantsolatjától függött, azal a' feltétellel, hogy bár mit hozzanak is a' történhető esetek reájok, készek mindent elszenvedni.

Ekkor már a' Nemességnek eleje is nagy számmal a' várbeliekhez tsatolta magát, háza' népével együtt, nagyobb bátorság' okáért; sőt a' város' igazgatójin kívül még a' polgári katonaság is előállott ezen vár' védelmezésére, elöl menvén Belevitzini második ezredes kapitánjok, 's ezt követték a' többi bajtársok, nevezetesen Matsay Lukás, Csont István, Kakuk Gergely, Dobos, és több érdemes polgárok, kik mindnyájan készek voltak a' legnagyobb veszedelmeket is egész elszánt bátorsággal elszenvetni, 's kiknek bátorságokat a' segéd-tábor' eljövetele eránt való reménység nem kevesé elevenítette.

Azomban, az ellenség meg nem szűnt a' várt napról napra ostromolni 's nyomni, úgy hogy a' vár és városbeliek az ellenségnek minden részről megfelelni elégteleneknek látszottak; azért is a város a' lakosok által felgyújtván, tűzbe horítatott, 's két hétig égvén, puszta kő-falakkal az ellenségnek által engedtetett.

Így esett a' város az ellenség' birtokába, a' ki már most a' várnak alsó részén lévén, a' várt is ostromlotta, és többszöri küldöttjei által a' várnak feladattatását kívánta; de a' várbeliek egy általjában eltökéltették, bár minden vigasztalástól megfosztattak is, hogy a' várt fel nem adják; melly választ nem kis háborodással hallván az ellenség, azonnal a' töltéseket emeltetni, és az ágyúkat előállítani rendelte.

Szeldius Basa éjszak felől kissebb ágyúkból ezernél több tüzes golyóbisokat és egyéb égő egyveléket bortsáttatván a' várba, a' várbelieknek nem kis rettegést okozott. — A' Török vezér napkeletről egy emeltebb dombról, Abafy pedig a' délnak fekvő térségről lövöldöztette a' várt, mellyből az őrizet minden lövésre a' legnagyobb frissességgel felelt.

Két egész hétig tartott már az ágyúknak szünet nélkül való durrogása, 's már ki is fáradtak a' várbeliek. A' várban elrejtett asszonyok, az e'féle veszedelemhez szokatlanok lévén, elerőtelenedett állapotjokban végső eseteket már is jelen lenni érzették; midőn ártatlan kisdedeiknek gyenge testeket a' golyóbis által széljel darabolatni látták, akkor az égfelé emelvén kezeiket, az egész várt jaj szóval 's kiáltással töltötték be, 's azzal a' bátor vitézeknek kedveket, bátorságokat, szándékjokat, 's gyors szorgalmokat lankasztották. De — ezen feljül a' vitéz katonaság száma is naponkint kevesebbedett, mert az ostrom' és oltalom' terhe alatt már akkor sokan elhullottak! —

Nem jött azon segítség, mellyet az uralkodótól reményelve vártak. — Ezzel is nagyobbodott minden részről az elszánás; harmintzkét napokat töltöttek már a' várbeliek illy munkás és elszánt veszedelemben, 's minthogy nem volt semmi reménységek valamelly segedelemhez, lankadni kezdett kedvek és bátorságok, 's közönségesen gon-

dolkozni kezdettek jövendő sorsokról 's állapotokról.

Azért a' vár kormányozónak kijelentették kétségbe esett állapotjokat, és azon vélekedéseket, hogy már ideje lenne a' megátalkodott ellenséggel beszédbe ereszkedni. Meghallgatta ugyan előadásokat a' Fő Vezér, de egyenes felelet nélkül eresztette el őket magától. Későbbben a' katonák, a' Nemesség, 's az ezekhez tartozandók szándékoztak Koháry Istvánt arra venni, hogy az ellenséggel alkudozásba ereszkedjék, mondván, hogy nem volna szándékjuk semmit egyebet tenni, mint a' mit az isteni 's az emberi törvények, a' józan okosság, és minden nemzetek által követett példák megengednek, mert úgymond, mi az egész háborúnak terhét is örömmel viselnénk, sőt a' halál eleibe is készek volnánk menni, ha tudnánk, hogy a' mi kifolyt vérünk által a' Királyra ditsőség, Hazánkra pedig boldogság hárámlanék. De minthogy az Isten' kegyelme által reánk bizattatott feleink eránt vonzó szeretetünk a' tovább való kegyetlenségektől el hív bennünket, el nem hallgathatjuk, hogy a' Fő kormányozónak ki ne jelenenénk sziveink titkát, hogy a' mi szerentsétlenségünknek végső pertzentése már jelen légyen, látván a' mi ellenségünknek erős hatalmát, és darabokra kontzoltatásunknak készületeit. — Elpártolni ugyan nem akarunk; azonban bátorságosabbnak 's igazságosabbnak tartjuk, az isteni gondvi-

viselésre támaszkodván, helyes és igazságos feltételek alatt az ellenséggel megegyezni, midőn még időnk vagyon, mint haszontalan keménységgel, és már elerőtelenített bátorsággal barom módra önkint a' bizonyos veszedelembé rohanni, és feleségeinknek 's gyermekeinknek ártatlan véreket, a' dühöseket fegyvere által kiontatni engedni; mert egyébkint is mi erőtelenek a' kész veszedelembé való rohanás által semmi ditsőséget sem szerzünk magunknak, 's a' haza' boldogságát sem eszközöljük.

De a' vár-kormányozó ezen szavakat a' kívánt kegyelemmel be nem vette, sőt mind ezeket eltévedett bal-véleménynek, letett esküvésével meg nem egyeztethetőknék, 's egyenesen tsak az ellenség' veszedelmes súgarlásának állította; sőt azt is felelte, hogy nem hitte volna, hogy a' várbeliek olly bátortalanok legyenek, 's igen sajnálja, hogy sziveiket gyávaság lepte el! holott ő mindnyájukat végső lehelletekig állandóknak és hűségeseknék lenni reménylette. Tovább folytatván beszédét, azt mondá: hogy az egyet nem értés a' legnagyobb erőt is elerőteleníti, — reátok nézve pedig szégyen volna, ha bátortalanságtok és kitsiny hitűségtok által ezen várt elvesztenétek, annyival is inkább, mivel a' köz-jót, 's annak méltóságát tulajdon javunknak eleibe kell tenni. Ezért magunkat továbbá is védelmeznünk kell. Nem vagyok én, úgymond, olly annyira emberiség nélkül való 's érzéketlen, hogy a' köz-eseteket ne érezném, 's

meg ne siratnám; de valljátok meg, mi hűséggel viseltetnétek Hazátok 's Királytok eránt, ha elfelejtenétek azon kötelességeket, mellyekkel nekik tartozunk.

A' mi állapotunk nem kéntelenít bennünket kétségbe esésre, ti még is az ellenség' körmei közé önkint akartok rohanni, meg nem gondolván az illy meg nem fontolt hirtelen tselekedet' következéseit. —

Annakokáért végképen eltökéltem magamban, hogy Királyomtól soha el nem állok, bár mi esetek érjenek is; a' várt, a' mennyiben erőmtől és tanátsadásomtól fog függni, a' kegyetlen ellenségnek által nem engedem, 's magamat meg nem adom. Lássák azok, a' kik zenebonáskodnak, és ön indulataik után indulnak, — én az Isten előtt, és az egész kereszténység előtt szentül fogadom, hogy kötelességemet teljesíteni fogom, 's ha a' vár általadatik, bizonytságot teszek e' részben való ártatlanságomról. Ezek után mindeneket kötelességeikre emlékeztetvén, megparantsolta, hogy többé illy eltévedett tanátsadásokkal ne háborgassák.

Bámulva hallgatták a' várbeliek a' bölts kormányozó' beszédjét, mellynek következése az lett, hogy sokan közülök hivataljok' folytatásához nyúltak, 's vissza állottak.

Itten egy nevezetes történetet adunk elő. A' várbeliek között egy bizonyos Rátz Illés nevezetű vitéz, jó és bátor katona volt, a' ki Török nemzetségből származván, nem sokkal az előtt Maho-

met' vallásáról lemondott, a' keresztény vallásra által ment, 's meg is kereszteltetett.

Nagy gondja volt erre Koháry István Fő-Vezérnek, azon törekedett ember-szerető jó szíve, hogy ezt a' Török ellenségnek kegyetlenségétől megmentse, 's erre nézve jó eleve megtette a' rendeléseket, hogy Rátz Illés esmeretlenül a' Füleki várból kiszabadulhasson, 's ötet a' többek között Petrótzznak ajánlotta.

Elindúla tehát Rátz Illés egész bátorsággal, paraszt ruhába rejtven magát; de midőn már majd minden veszedelmen túl látszott lenni, a' Csevitze forrásához közel a' Törököktől megestergetett, elfogattatott, neve' 's vallása megváltoztatása miatt sokáig kegyetlenül kinoztatott, — 's végre feje vétetett; mert legkegyetlenebbek a' Törökök azok eránt, a' kik Mahomet' vallásáról lemondanak.

Nagyobboda azomban naponkint az ellenségnek ereje, 's éjtszakákon által halált harsogó hanggal durrogtak az ágyúk. A' várbeli vitézek, és a' hozzájuk tartozandó asszonyok és gyermekek, az ellenség' golyóbisainak herohanása között már sehol sem leltek bátorságos menedék-helyet, 's így a' veszedelemnek egészen ki lévén téve, jaj szóval esedeztek könyörületességért, 's az égfelé emelt kezekkel sürgették a' várnak feladását. Látván mind ezeket az atyák, a' kormányozó' híre nélkül végső tanátsot tartottak egymás között, 's végre egy fejer zászlót szegeztek ki a' bastyára, annak

jelül, hogy a' hadi vezérrel beszélteni és egyezni kívánnának. — Ezt látván az ellenség, egyszerre megnémúlt az ágyúknak durrogása, 's félbe szakasztatott az ostrom! A' Tököli által e' végre rendeltetett férjfiak, 's a' várbeliek közül kiküldetett Gyürky Pál, 's több társai, egymás közt olly kötést tettek, hogy a' várból az őrizet szabadon kimehessen; 's azzal visszatértek a' várbeliek, jelenteni akarván a' dolgot a' vár' kormányozójának.

De ezen egyezést a' kormányozó még tsak látni sem akarta, 's többszöri kérések után sem engedte meg annak előtte való felolvastatását; arra pedig, hogy a' feltételeket alá írja, épen nem birattathatott, 's így semmi sem végezthetett vele mint Fő Kormányozóval ezen dologban; mert ő megújítván elébbi ellenmondását, azt állította, hogy azok felől semmit sem akar tudni, a' kik ezen várt végső szerentsétlenségbe dönteni eszközölték.

Mind ezek mellett a' kiszabott napon a' várbeliek mind kimentek a' várból. Tököli, fegyveres népe által körülvéve, a' várnak alsó kapujánál ült, és a' várbelieknek számokat, de leginkább Koháry' kimenetelét vi'sgálta. — Koháry lefelé mentében a' kapun alól észre vévén Tökölit, ezt rövideden megszóllította, 's Királya ellen tett tselekedeteire emlékeztette, melly után minthogy őtet Tököli meg nem kínálta székkal, azért maga egy közel lévő kar-székhöz nyúlt, 's arra bátran leült.

Hedvetlenül vette Tököli ezen bátorságát Kohárynak, felforrott büszke győzödelmes' vére; de erőt vett magán, Koháry azomban felkelt 's tovább ment. Tököli felfuvalkodva nézett utánna, 's azt mondá a' maga felekezetebeliekhez, hogy ha Szirmay közöttök nem ült volna, fejét vette volna Kohárynak! — a)

Így pusztult el a' Füleki vár, 's vele egy fő oltalma a' Magyaroknak; mert az üresen hagyott várba berohanván az ellenség, annak minden szegleteit feldúlta, végre pedig az egész várt felgyújtotta, melly harmad napig lánggal égett, 's hamuvá lett. — Ezen feljül a' vár' fala több helyeken, de főképen az ör bástyák puska-porral a' levegőbe vettettek, széljel szaggattattak, úgy hogy az egész vár tsaknem egy kö-halommal vált. E' volt Fülek erős várának meg nem érdemelt végső esete!

A' várból kiköltözötteknek mindenek a' várban maradt; de legtöbbet vesztett ezen alkalommal Koháry István, kinek sokat érő szerzemén-

a) Nem sok ideig tartott Gróf Tököli' vért szomjúhozó vad büszkeségének dühössége, mert őtet a' Török 1685-ben mint hitetlent rab-lántzra tétette, és Adrianopolba fogságba vitette, a' hol is ő Palma írónk szerint Sept. 13-dikán 1704-ben halt meg.

Az eltsábitatottak szerentsétlen állapotjokban nem tudván kihez ragaszkodni, eltsüggedtek, elszéljedtek, ki itt ki amott keresett menedék helyet; végre Pétneházy közbe vetése által megnyerték Leopold Cs. és Király' kegyelmét, 's úgy tértek vissza lakhelyeikbe.

nyei, ezüstje, arannya, kintse, ritka szépségű és jóságú paripáji, 's azokhoz való minden drága keszületei örökre oda veszttek, kivévén egy keveset érő paripáját, mellyet bizonyos Korponay János, hiv szolga társa által megszabadítatott, hogy a' Fő-Vezér rajta az ellenség' táborán túl lovalgolhasson.

A' közös táborba érkezvén Koháry István, ezen igaz Magyar 's nagy Fő-Vezér, azonnal kérdőre vétetett maga viseltete eránt, 's mivel az egyezés' feltételeire reá nem állott, még a' legkisebb jótétemény is megtagadtatott tőle, 's szabad menetelre való levél (Salvus Conductus) sem adatott nekie, ez által akarván őtet arra kinszeríteni, hogy azon egyezést alá írja. Petrótzy, Szirmay, Petneházy, Keczer, józanabb (a' mint ők mondák) tanátsnak bevételeire akarták őtet birni; de ezen nagy ember nem engedett azoknak, hanem előbbi hűségében állhatatosan megmaradt.

Tököli végtére azt végezte, hogy Koháry eránt való ítéletét kiki a' főbbek közül adja elő, hogy az, mivel az egyezést alá nem írta, mitsoda büntetés alá vettessék? Voltak ugyan olyanok is, a' kik azt állították, hogy Koháryt szabadon kell bocsátani; de ezeket feljül multa azoknak száma, a' kik megbüntetését kívánták. Ennél fogva Koháry István mindjárt őrizet alá vétetett, és meghagyattatott, hogy a' Császári táborhoz által ne eresztessék. (Akkor a' Császár Újvárt ostromolván ezen szerentsétleneknek segítséget nem adhatott).

Mind

Mind ezek által azt akarták a' támadók végre hajtani, hogy Koháry akaratját változtassa meg; de ő ezen veszedelmes állapotjában is hív maradt. E' tájban tudtára esett Kohárynak, hogy tsak nem egy negyed része az alatta való német katonaságnak, a' Császárhoz való hűségről lemondani, és az ellenséghez általmenni szándékozik. — Erre ő azonnal három annyi bért rendelt nekik adatni, mint előbb kaptak, tsak hogy a' Császár eránt azontúl is hitek maradjanak.

Ez sem tetszett az ellenségnek; zúgott mindenfelé a' nép között a' kedvetlenség; 'a' hizelkedők ezeket, és még többet is sugtak Tököli füleibe; annakokáért újra tudtára adatott Kohárynak, Petneházy által, hogy nem kap szabad menetelre való levelet, mivel a' köz megegyezéssel készült írást alá nem írta, 's nem is akarná alá írni; továbbá, hogy rabnak és rossz hazafinak ítéltetett. Mind ezekre Koháry István egyebet nem felelt, hanem hogy Tököli Generálisnak lelkiesméréteré bizza magát (kinek Hertzegei titulust semmiképen nem akart adni). Látja, hogy ellent állania lehetetlen, de ha lehetséges volna is, még sem kívánna ellent állni, kész a' sors' minden tsapásait elszenvedni, de Királyától hűségtelenül el nem áll. Ezen kinyilatkoztatása után mindjárt harmad napra kegyetlenül megkötöztetett, lóra ültetett, lábait 's kezei letsatoltattak, és úgy a' közel lévő Perse nevű falutskába vezetett, a' hol Tököli táborának egy tsapatja tanyázott; innen

Nógrád Várm. Leírása III. Köt. 5

Sept. 11. 1682. Regéztre hurtzoltatott a), a'hol némelly hív társainak eszközlések által kiszabadult ugyan, de tsak hamar megfogattatott, és Julius' 18-dikán 1683. Ungvárra vitette; onnan pedig Sáros - Patakra tétetett által; honnét végre mint hadi fogoly Jul. 20. kemény vígyázat alatt Munkácsra által tétetvén, rab lántzai mutatták szerentsétlen állapotját. Itt egy setét boltozatba vettetett, 's vizzel és kenyérrel tápláltatott, későbbben ismét S. Patakra vissza vitettetett.

Ezen meg nem érdemlett sanyargatása' ideje alatt kedvetlen gondolatok háborgatták elméjét, 's nyomorútt állapotjában tsak nagy lelke tartotta fen állhatatosságában. Ezen rabságában gondolatjait versekbe foglalta, mellyek közül méltónak találjuk a' következő töredéket közleni: b)

a) Engel V. Theil 109. Scite. „Der Kommandant (Koháry István) mußte sich am Ende, (den 16-ten Sept. ezen jeles írónk öt nappal későbbre teszi Regéztre való vitelét, de ez nyomtatási hiba lehet, és nem is nagy az idő-köz) auf Gnade und Ungnade ergeben, und ward nach Regézt geschleppt. Von da entloh er, ward aber ergriffen, und in Ungvár gefangen gehalten, im ganzen durch mehr als drey Jahre.

b) A' Tud. Gyűjtemény 1821. II. kötetéhez tsatlott verseknek 21-dik lapján, többekkel lehet ezeket olvasni, itten azokból tsak némellyeket adunk elő, az akkori kor írás módja szerint.

„Magyar Országunk elveszett szabadsá-
gán, 's Török igájába esett sorsán, jaj igen
„méltó keseregnem.

Mi édes Hazánknak, romlott országunknak,
Tekintsük meg sorsát;
az előtti fényét, ditsősége színét,
's mostani romlását;
győzödelmes voltát, szabadsága fogytát,
's végső pusztulását.

A l á b b:

Ah nehéz mondanom, 's méltó megsiratnom,
oda van virágunk;
dér azt elsütötte, 's már kóróvá tette,
oJa szabadságunk,
tsonkúla, 's elromla, 's rólunk mind elhulla
régi méltóságunk.

Szabadságunk fordult, mert Magyar nem hódult
adó fizetésre,
az régi Méltóság, szabados Uraság
jobágyos inségre,
gyalázatos iga, 's annak' otsmánysága
elviselésére.

A' v é g é n:

Rettenve, rémülve, méltó keseregve
erről gondolkodni,

értékünknek káros, lelkünknek is áros,
 törökkel tartani;
 gyalázatos hirünk, vallyon hát hogy merünk
 tovább kurutzkodni.

Nem szólhatok többet, 's mit mondjak egyebet
 mostani sorsomban!
 el látom, 's úgy tartom, már soha nem látom
 keresztény világban,
 mi édes hazánkat, 's hazafiainkat,
 régi szabadságban!

Ezen keserves rabságában nyomorgott Koháry István mind addig, míg végre a' Németek Patakat ostrom által megvén, az 1685-diki Nov. 6-ikán különös isteni gondviselés által a' torony alól kiásattatott, Cs. Kir. Generális Kaprára Eneás' gondoskodása által, a' ki is ezen tselekedetéért, a' Császár és Király által egy arany lántzal megajándékoztatott, és előbbi elpártolásáért is kegyelmet nyert.

Ugyan a' fent írt 1685. eszt. Julius' 15-dik napján I. Leopold által Koháry István, kedves testvéreivel, úgymint Farkassal, Jánossal és Imrével együtt, Grófi rangra emeltetett, maradékaikra is kiterjesztvén ezen kegyelem, mellyre ök magokat bajnoki hűségek által tették érdemesekké.

Wagner nevű írónk, Koháry István' rabsága súlyját 's szenvedéseit így adja előnkbe:

„Tres et viginti menses in coecum ergastu-
 „lum retrusus, praeparco panis, ac rigide demen-
 „so, prope enectus est. Custodes virtutem viri
 „admirati, oblata fugiendi facultate, simul fugae
 „comites se addidere. Quadriduo per silvas ob-
 „errantes, fameque confecti, propemodum in vi-
 „cum quempiam, quaerendi cibi causa se dedere.
 „Agniti, retractique custodes palo per corpus ada-
 „cto transfugium luere. Hoharius, in Munkacini
 „rupem, post Ungvarinum et Patakinum, in no-
 „vas semper injurias abductus, suam perfidis per-
 „duellionem ac dedecus exprobrare nunquam de-
 „stituit. Duobus post annis, capto a Germanis
 „Patakino, e profunda turri refossus, atque in
 „novam vitam, velut ab inferis adsertus est. Tam
 „illustis fidei in Historia Hungarica pauca exem-
 „pla ostendes. *Vivit hodiedum, dum haec scri-*
 „*bo, Vir ille, Genere, Litteris, Armis, Re-*
 „*ligione praestans; vivetque in hominum me-*
 „*moria, dum aliqua Historia, dum fidei, vir-*
 „*tutisque aliquod pretium erit!*“ a)

Kiüzettetvén Füleki várából az igaz Magyar Nemesség' színe, Tököli mind a' várt, mind a' várost porrá égettette, a' tornyokat's bástyákat puska-
 kappal széljel hányatta, hogy azokban az ellen-
 ség soha bátor helyet ne találhasson. Füleki vára'
 feldúlása után a' Füleki vár alatt Tököli a' Török

a) Bél Mátyás is e'képen adja ezeket elő a' 85-dik lapon.

Császártól egy zászlót, egy kardot, és egy kalpa-
got nyert ajándékkul, és Hertzegnek is kihirdet-
tett; sőt ez alkalmatossággal ugyan a' Török
Császár a' Magyar Országi Királysággal is megki-
náltta ötöt, de azt el nem fogadta. a)

Ezen szerentsétlen idő-szakaszban Füleken az
akkori jeles Nemes Familiabeliek közül a' követ-
kezendők laktak: — *Hamvay, Vay, Pápai,*
Kürtössy, Kubinyi, Vécsey, Kis, Battik, Ba-
ratnaky, Gyürky, Tassy, Némethy, Belteky,
Mocsáry, Barsy, Libertsey, Dobay, Bezzeg,
Balogh, Gétzy, Vattay, Sövényházy, Guttay,
Csemitzky, Csorgály, Bossányi, Báthory, Oláh,
Dorogfy, Subits, Ebetzky, Fekete Familiája,
Belovits, Jánosy 's a' t. Fülekek akkor méltán ne-
veztetetett a' Nemesség' lakhelyének. b)

Még Pest és Heves Vármegyéből is számos
Fő Nemesség szokott Füleken, mint legbátorságo-
sabb menedék-helyen, öszvegyülni; itt tartották
köz gyűléseiket és törvényszékeiket Nógrád, Pest
és Heves Vármegyék. c)

-
- a) Engel V. Buch 110. lap. A' Török birodalom most
sem felejtetheti el a' Füleki várt; mert a' Ministerek
között feljebb ül az úgy nevezett Füleki, mint a'
Budai Basa.
- b) A' Pesti Múzeumban lévő régi kéz-íratban e' szerint
vannak ezek mind megnevezve.
- c) Ezeknek írója tulajdon leveles-tárából bizonyítja, hogy
ezen időben Ns Heves Vármegyének Vice Ispánja
Mocsáry Balás, Szolga Birája pedig Mocsáry György.

Fülek vára' feldúlattatása' alkalmatosságával sok Familiáknak nevezetes régi írománnyaik, Királyi adomány 's egyéb ok-leveleik, az egész Vármegye' leveles tárával együtt elégték, és hamuvá — semmivé tétettek. Az akkori Nemesség legjelesebb írományait nagyobb bátorság' okáért a' Vármegye' leveles-tárába adván be, azok mind elenyésztek; melly szerentsétlen esetet már most sok hajdani jeles Familiabeliek' maradéki nyögik.

Az 1687-diki Junius' 2-dikán G. Bertsényi a' határ-széleken viselt Fő Kapitánságát, elerőtlenedett állapotja miatt letévén, helyöbe Gróf Koháry Istvánt rendelte a' Felség.

Ugyan ezen esztendőben különös Királyi parantsolat által Eger várának visszavételére rendeltvén G. Koháry István, ottan az üiközet alatt, a' tsata-piartzon jobb keze úgy megsebesítettet, hogy azt többé soha sem használhatta.

volt. Mocsáry György' áldott Feleségének, néhai Osztrolutzky Anna Asszonyinak nemes és bátor tselekedete méltó itten az említésre. Ez t. i. midőn a' várból szabadon bocsátatott a' Nemesség' mint nem katonák, és az asszonyok is, a' Mocsáry Familiát illető leghasznosabb leveleket rajta lévő ruhájába bevarta, 's a' várban hagyván minden egyéb drágaságait, úgy ment ki a' többiekkel. Melly írományok, adomány-levelek, most is az ezeket írónak kezéinél vannak. Háladó tisztelettel tartozik a' Mocsáry Familia ezen nemes tselekedetért. Ez örökösítse a' boldogúltat áldott hamvaiban!

Megesmervén I. Leopold Gróf Koháry nagy hűségét, 's bátor vitézségét, de bölts kormányát is, 1687. nevezetesen midőn ő a' Nemzeti fegyvereket öszve gyűjtötte, és a' német katonasággal egybe kaptsolta, Tököli támadó serege ellen, a' Felség nevében illy kifejezésű levél irattatott nekie: — „*Quod Sua Majestas Sacratissima, „innatam Familiae Kohárianae fidelitatem, „et laudem, singulariter contestetur.*“

Az 1702-diki Nov. 16-kán Eszterházy Pál Palatinus által, G. Koháry István a' Nógrád Vármegye által állíttatott gyalog katonaságnak általvételére és rendbe szedésére kineveztetett.

1703-ban Jul. 2-ikán Hazánk ezen nagy bajnokja a' Fő Hadi Tanáts' rendelésére, a' Haza' állapotjáról való fontos tanátskozás végett Bétsbe hivattatott.

Naponkint nevedvén a' támadók' ereje Rákóczy Ferentz vezérlése alatt, szükséges volt katonákat fogadni; melly dolog' előmozdítására Sept. 7-dikén 1703-ban hat ezer frt ajánlott Koháry István, és azt azonnal le is fizette. Ezen állíttatott katonaság G. Eszterházy Antalra és G. Battyányi Ferentzre bizattatván, Sept. 30. mindnyájan egy akarattal G. Koháry István' fő kormányja alá siettek.

Ugyan azon esztendőben egybe gyülvén a' támadók' gyülevész népe a), már Nógrád Vármegye

a) Szécsényben vagy annak térségén sátorokban Confoederatio nevezete alatt az ország' egy része gyűlést is tartott, mellyről Szécsény' leírásában bővebben.

gyében is egynehány várakat elfoglaltak; de Gróf Koháry István bölts kormányja által megaláztat-
tak, meggyőzettek, 's széljel oszlattattak. Ugyan
azért is

1704-ben Sept. 26-dikán a' Felség Koháryt
az Udvari Cacellariussal Sajlerrel, Sz. Kir. Sel-
metz Bánya városába küldötte, hogy a' meg nem
elégedettekkel fegyver-nyugvást kössenek.

I. Jó'sef, 1706. Julius' 23-dikán G. Koháry
István által sokszor és summásan költsön adott
pénzeknek kifizettetése eránt írván, illy kegyelme-
sen fejezte ki magát felöle: „*Eundem nempe;*
„*qua sibi fidelissimum, et verum fidelitatis*
„*speculum, obque magna et non vulgata me-*
„*rita merito consolandum esse.*“

Ezen férjfiú az 1711-iki Jan. 2-dikán a' most
említett Felség által Ns Honth Vármegye' örökös
Fő Ispánjának kineveztetett, úgy hogy utánna ezen
régí jeles Familiából mindenkor a' legidősebb vi-
selje ezen diszes hívatalt, mellybe ő mindjárt
Decemb. 14-dikén, ezen Vármegye' Karjainak 's
Rendjeinek nagy örömökre be is iktattatott; az
1712-iki Dec. 27-ikén pedig VI. Károly' nevében
a' Hadi Tanáts által tudtára adattatott, hogy 48 esz-
tendei hiv szolgálatjaiért, szenvedéseieért, és a' tá-
madók' idejében minden vagyonjainak megvetésé-
vel tett áldozataiért, Fő Generálisi egész fizetésé-
vel holta' napjáig megajándékozott. Ezen feljül
1714-ben Octob. 15-kén VI. Károly által Ország-
Birónak kineveztetett; Octob. 18-kán pedig Belső

Titkos Tanácsossá tétetett. Minthogy azonban még az Egri ütközetben haszonvehetetlenné lett a' jobb keze, (a' mint feljebb is említék) megengedetett nekie, hogy minden hivatalos és törvényes írásai-
ban, ezüstre metszett aláírását használhassa, 's megparantsoltatott, hogy ez mindenüt valóságosnak esmertessék. Hogy azonban ezen aláírással idővel valaki vissza ne élhessen, az rendeltetett, hogy azon ezüst tábla az Ország-Bíró' halála után, hiteles Biztosság jelenlétében a' Palatinus kezeihez általadattassék, a' mint az 1715-iki 29-dik Art. bizonyítja.

Koháry István Királyi Biztosságot is több ízben viselt. Szükségesnek találjuk itten azon kiküldöttségeit említeni, mellyek a' törvénybe is beiktattattak. 1715-ben kiküldtetett a' hit' dolgában a' 30-dik; Győr városának a' katonaság ellen tett vádjai' megvi'sgálására a' 43-ik; továbbá a' polgári katonaság, és a' gazdálkodásbeli rendszabások' elintézésére az 59-dik; a' Diós-Győri vár' és urodalom' elintézése iránt, Haller özvegye' pere miatt a' 104-dik; a' Morvai határ széleknek eligazítására a' 39-dik Articulusokban.

1719-ben a' törvényes ügyek' folytatása' meg-
rövidítése eránt való tanácskozásra a' Felső által Bétsbe hivattatott.

Az 1723-diki 17-dik Articulusban mint Királyi Biztos a' Morvai határ-szélek' eligazítására ismét kiküldetett. Még I. Jó'sef által örökös Főispánsággal lévén megajándékozotva (a' mint fel-

jebb említékn) azt VI. Károly is megújította, 's megerősítette Dec. 28-kán 1720-ben.

Ezen nagy férjfiú Csábrági kedves várában az 1731-diki Mart. 29-dikén, hasznos életének 82-ik esztendejében halt meg, minden maradék nélkül, mert házasságra soha sem lépett. Tetemei réz koporsóba tétetvén, familiája' Szent Benedeki sirboltjába takarítottak illendő tisztelettel, a' hol azok most is két zár alatt tartatnak.

De nem tsak vitéz katona, bátor és derék hadi vezér, jó hazafi, és hív alattvaló; hanem ember-szerető 's adakozó is volt Koháry István, a' mi saját jegyzéseiből 's tisztjei számadásaiból és végső rendeléseiből is kitetszik, mellyek szerint az igazán szegényekre, klastrombeliekre, apátságokra, ispotályban szenvedő betegekre, szegény deákokra, templomokra, fundációkra, és számtalan ügye-fogyotakra többet kiadott 713800 ftnál.

Nagy volt valóban Koháry István, mind a' szerentsében, mind a' szerentsétlenségben; mert szerentséjében soha fel nem fuvalkodott, sanyarú és meg nem érdemlett hadi fogságát pedig, és egyéb szenvedéseit a' legnagyobb békességes türelessel viselte, jól tudván, hogy a' szenvedések között kétségbe esni, 's az életet megvetni, tsak alatsony lelkek szokása; mert Martialis szerint: (L. Epigr. II.)

„Rebus in adversis facile est contemnere vitam:

„Fortius ille facit, qui miser esse potest!“

Szükségesnek találok itten G. Koháry István vér szerint való atyafijairól is említést tenni.

G. Koháry Farkas, a' ditső Istvánnak testvér öttse, 's Báró Koháry Istvánnak harmadik fija is fegyvert fogott, 's követte bátyja és eleji' nyomdokit. 1683. esztendőben jelen volt Bétsnek a' Törökök' ostroma alól lett felszabadításánál, 's ott példás bátorságát bebizonyította vitéz előlépéseivel, 's győzödelmeivel! 1686. esztendőben a' Török ellen ő vezette a' Nógrádi és a' Honthi Nemeseket a' Budai ütközetre, a' hol bajnoki példájával allattavalójit bátorította 's buzdította.

Azomban a' Horvát Országi belső nyughatatlanságok' letsendesítésére rendeltetvén a' Felsőség által, elment oda feleségével 's gyermekeivel. 1704. eszt. Dubrava nevü városban tsendes halállal mult ki e' világból.

G. Koháry János, Báró Koháry Istvánnak negyedik fija, 1657-ben, Junius' 13-kán született. Ez is hasonló hűséggel szolgálta Királyát és Házáját. 1682-ben G. Tököli' támadó hadja ellen viaskodott, de szerentsétlenül; mert megfogattván hadi fogságra vitettetett, és először Kassára, onnan Ungvárra rab-lánczokon hurtzoltatott, életének 25-dik esztendejében; a' honnét kiszabadulván, a' Budai ütközetben jelen volt; de 1696 eszt. hasznos életének még csak 39-dik esztendejében meghalt, és Familiája' Sz. Benedeki sir-holtjába, a' testvére mellé illendően eltakarított.

G. Koháry György, Farkasnak legidősbik fija, 1688-ban, April. 13-dikán született. Ditséretesen elvégezvén Olmutz városában iskoláját 1708-ban, ő is fegyverével kívánt hazájának használni, és 1711-ben Aug. 10-dikén Fő Vezér Gróf Stahremberg' Ezredében Kapitánnyá lett; — de az 1716-iki Aug. 5-dikén a' Pétervárad-i ütközetben, 16 sebet kapván, 's mind a' két kezét elvesztvén, ditsőségesen végzette életét, 's ugyan ott el is temettetett.

G. II. Koháry János, Farkasnak második fija, az 1689-iki Sept. 20-kán Csábrágon született, 's atyának nagy örömeire Olmutz városában ő is jól végezte iskoláját. Boldog elejinek példáját akarván követni, Lobkovits Vasas Ezredébe állott, 's Kapitányságra emelkedett; de 1717-ben, a' Pétervárad-i ütközetben elesett, életének 28-dik esztendőjében.

G. Koháry András, Farkasnak harmadik fija, 1694-ben November 30-dikán Csábrágon született; katonává lett 1715-ben. 1717-ben Belgrád alatt sebbe esett, mellyből sok szenvedései után kigyógyulván, az 1730-diki Aug. 11-dikén Scheer' Ezredében Ezredes Kapitánnyá (Obersterre) lett; 1731-ben Mart. 10-dikén pedig Nemes Honth Vármegyei örökös Fő Ispányi székébe iktattatott G. Forgách János által. 1739-ben Mart. 5-dikén Generál Majori, 1741-ben Generálisi rangra emeltetett, 's ezen esztendőben Temesvár és Belgrád alatt több fájdalmas, de ditsőséges sebe-

ket kapott ; ugyan ez esztendőben Belső titkos Tanácsosnak , 1748-ban pedig Nov. 17-kén Lovasság' Generalisának kineveztetett.

Hogy ez is igaz hazafi volt , kitetszik tsak a' következő figyelmet érdemlő tselekedeteiből is: 1733. eszt. egy egész Ezered katonaságot (Regementet) állított maga költségén , mellynek tökéletes felállítására és felkészítésére 161120 fl. 48 xr. költött. Az elfelejtethetlen Mária Theresia ispotályt állítván fel, ezen Gróf is két beteg számára 2000 ft. adott. 1744-ben Jan. 1-sőjén a' Bétsi ispotálynak négy beteg' számára ismét négy ezer forintot adott ; 1748-ban Maj. 5-kén a' nevezett ispotályban újra egy beteg ágyat fundált 1000 ftal.

Sok jeles és ditséres tetteit megakarván VI. Károly jutalmazni , Fő-vesztő hatalommal (Jure Gladii) ajándékozta meg az 1736-iki Sept. 3-dikán költ Privilegiumában. Végre 1757-ben Dec. 21-kén Szent Antal on Nemes Honth Vármegyében meghalt, és Selmetzen eltemettetett.

G. Koháry Miklós, a' fent nevezett Andrásnak fija , született Sz. Antal on Jul. 6-kán 1721-ben. Tekintetbe vévén a' Felség, atyának hűségét és nagy tetteit, ámbár még a' törvényes esztendeit el nem érte, még is az atya által állítatott Ezeredben Kapitánynak kinevezte az 1733-diki Nov. 6-kán. Továbbá feljebb feljebb menvén , a' Felség által Aug. 28-dikán 1754-ben ugyan azon Ezerednek Ezredes Kapitánnyává tétetett. Januárius' 2-kán 1758-ban Mária Theresia által Nemes

Honth Vármegye' örökös Fő Ispánjának kineveztetett, melly hivatalába mindjárt azon esztendőben Apr. 26-dik napján nagy öröm-kiáltással be is iktattatott. Ugyan azon esztendei Majus 15-dikén Altheim Ezredében Generál-Majorrá lett; 1759-ben pedig Mart. 5-dikén az Armadához mint Brigadiros Generalis' rendeltetett. Julius 3-dikán 1769-ben gutaütés által múlt ki ez árnyék világból Balogon, és Selmetzen illendően eltakarította. Ezen felírás olvastatik sir-boltja felett:

„*Siste tantisper Peregrine,*
 „*Legē lugendo, luge legendo.*
 „*En hoc lugubri loco, quo genitor,*
 „*Genitus, et filia, voluit aeque sepeliri filius,*
 „*Ne post fata sejungeretur ab illis,*
 „*Quibus in vivis, amore, pietate et natura*
 „*Nexu junctus adhaerebat,*
 „*Nicolaus quippe Comes Kokáry de Csábragh*
 „*et Szitnya,*
 „*Perpetuus in Murány et Balogh-vár,*
 „*Dominiorum Ebenthal, Valterskirchen*
 „*Haereditarius, Iti Comitatus Nagy et*
 „*Kis Honth Supremus Perpetuus Comes,*
 „*SS. C. R. A. Mattis Generalis, et Camerarius,*
 „*Qui Heroae Patris, et Patruī virtuti*
 „*Insistendo, pro Salute Regis, et Patriae*
 „*Potiores Annos irrequiete, paucos agens*
 „*In quiete, 3-a Mens. Julii,*

„*Ut Gentilitius Leo Zodiachum lustret,*
 „*1769. inopina morte obiit,*
 „*In Superiore Hungaria*
 „*Dynastia Balogiensi, sibi prae aliis grata,*
 „*Aetatis suae 48. honore, vita et for-*
 „*tunae Satur. Utique sat est vixisse,*
 „*Minus sibi, plus Deo, Regi, et Patriae,*
 „*Nec non pro Gloria avitae stirpis.*
 „*Vale — ac Animae Ejus pie recor-*
 „*dare! Ista, inexstinguibilis amoris*
 „*dolorisque tessera, Fratri, sanguine,*
 „*Patri, affectu, inter pia suffragia*
 „*Parentant Fratres, tantisper super-*
 „*stites Ignatius, et Joannes.*“

G. Koháry Ignátz, Andrásnak fija, Dec. 2-kán 1726-ban született, 's 1744-ben, a' Burkus hadának berohanásakor, attya' parantsolatjára fegyverbe állott, és mint Kapitány, a' hadi tudományban magát különösen megkülömböztette; 1745. a' felkelt Nemesek (*Insurrectio*) között mint Fő Strásamester szolgált. Mária Theresia által Kamarássá, 's testvér bátyjának Miklósnak halála után 1769. eszt. Augustus' 23-dikán Nemes Honth Vármegye' örökös Fő Ispánjává tétetett. Meghalt 1777-ben, életének 73-ik esztendejében.

G. Koháry Antal, már életének gyenge esztendejiben nagyokra készült, 's a' Tudományokban tett nagy előmenetele, 's példás maga viselete által teljes reménységet nyújtott az eránt a' Hazának

zának, hogy nagy oszlopa leend. De egy hirtelen erőt vett betegség által az élők' számából kiragadtott, még csak 24-dik esztendejét sem érhetvén el. Benne a' Haza, 's a' Nemzet egy nagy férjfiút vesz-tett el.

Hertzeg Koháry Ferentz', Arany Gyapjas Vitéz', Magyar Ország' Fő Cancellarius', Zászlóssa', Cs. Kir. Belső Tiskos Tanácsos', Tekintetes Nemes Hont Vármegye' örökös Fő Ispánja' jeles tetteit nem számlálom elő, ne hogy hizelkedni láttassak (a' mitől az Isten mentsen meg!). Éltesse ezen tisztelt Hertzeget az Isten sokáig 's szerentsésen, hogy nagyobbíthassa ezentúl is érdemeit. Ezt kívánom én, és velem együtt minden igaz Magyar, tudván azt, hogy akkor közelít az Ország a' kívánt szerentsés állandóságához, midőn a' Nagyok az alattok valók eránt kegyelemmel, 's pártfogással viseltetnek, 's az igaz érdemeket meg-esmervén, meg is kívánják azokat jutalmazni, és jutalmaztatni!

A' Füleki vártól 's várostól vette nevezetét a' Füleki Járás.

IV.

D i v é n y V á r a.

Ezen vár tsaknem egy idejü a' Füleki várral, 's mind azon viszontagságokban részesült ez is, mellyek azt érték. Fekszik a' Losontzi Járásban,
Nógrád Várm. Leirása III. Köt. 6

egy kősziklán, melly főképen napkelet felől olly meredek, hogy lehetetlen megmászni; éjszak és dél felé azonban menedékesebb, 's ugyan azért a' feljárás tűrhető.

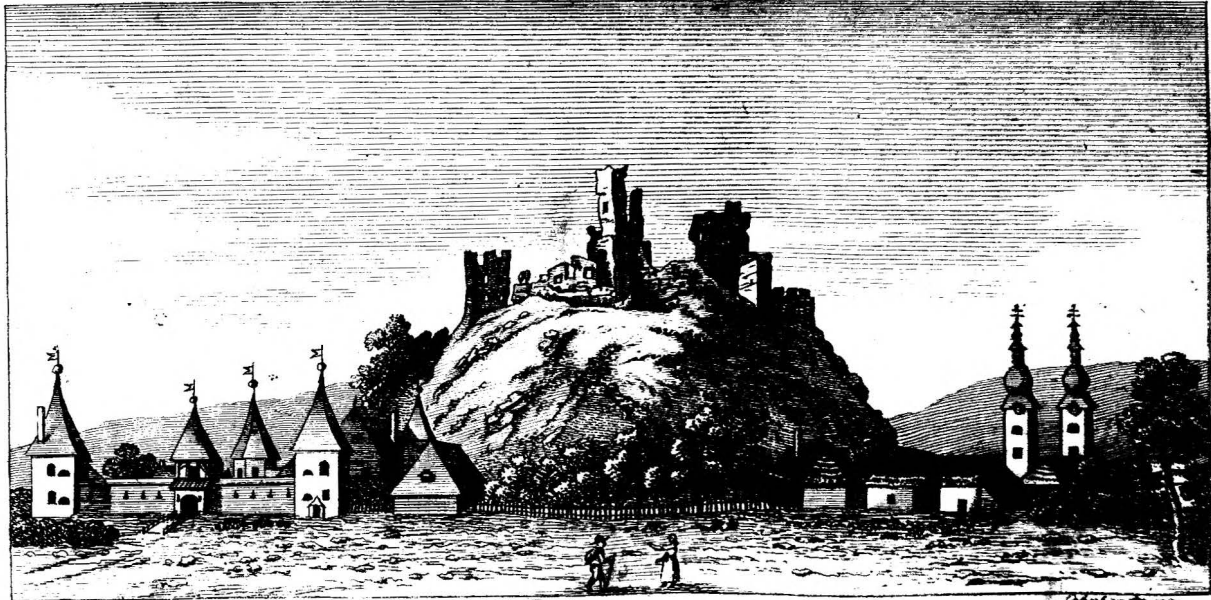
Hajdan ezen vár felsőre és alsóra volt felosztva. A' felső vár a' kő-szikla' tetején állott, 's ez az alsó várnál régiebbnek tartatik, 's építetése Divényi nevezetű familiának tulajdonítatik, a' mit azonban nem lehet megbizonyítani; mert az idők' sokszori viszontagságai mindent meg emésztettek, a' mi azt lehetségessé tenné. Az alsó vár pedig, 's nevezetesen a' kastélyon feljül, a' szegleten látszó erős oltalom-bástya, a' régi gyökeres 's nevezetes Balassa Familia által építettett; de már ez is csak omladék és kő-maradvány.

Igaz ugyan, hogy ezen vár' megerősítése törvény által a) is rendeltetett; de ezen munka, a' várnak kő-falakkal 's épületekkel való megerősítése, Balassa Imre' költségén hajtattott végre.

Ezen várnak első szerentsétlen esete az volt, hogy egy rettenetes égi háború' alkalmatosságával beütvén a' menykő a' puska-poros kamarába, a' meggyulladt puska-por a' bástyát széljel hányta, melly helyett azonban az említett Balassa új-bástyát emeltetett, 's egyszer'smind a' várt épületekkel megerősítette, 's némelly palotákkal felékesí-

a) 1559. Art. 23. Duae Provinciae Neogradensis Tractus ordinabantur, ut operas instaurandis munitionibus Somoskő, Kékkő et Divény praestarent.

III. II. 10. 82. C.

K. Langs.

Divény.

Lehmann sc.

tette, a' puska-port pedig bátorosabb helyre tette. Továbbá ezen várnak megnagyobbításáról, új hástyákkal és új kö-falakkal való körül kerítéséről is gondolkodott az említett Balassa Imre, 's el is kezdette ezen munkát, de tökéletesen végre nem hajthatta.

Ambár ezen vár egy magas kö-sziklán fekszik, még is volt a' felső várban egy igen mély kút, melly azomban kövekkel tele hányattatván, haszonvehetetlenné tétetett. Noha a' Divényi vár minden veszedelem ellen eléggé el volt készítve, még sem állhatta ki a' sors' tsapásait, 's megjegyzésre méltó, hogy ugyan azon familia' tagja okozta ennek végső szerentsétlenségét, melly familiának létét köszönte; mert noha a' régi 's nagy nevű Balassa Familiára méltán háláadással emlékezhet a' Hazza és a' Nemzet; meg kell még is esmernünk, hogy annak némelly tagjai egy idő-szakaszban az igaz útról eltértek, 's a' Hazza ellen fegyvert fogtak. a)

Ugyan is Balassa Menyhárd 1548-ban a' Hazza oltalmazó Nagyoknak panaszolkodásra adott okott, azután pedig a' veszedelmes időkben Erdélybe szökött, 's később Szathmáron rab-lántzra ítéltetett.

a) A' következők *Bél Mátyás*, a' Múzeumban lévő régi kézirat, *G. Forgách Ferentz* Nagyvárad Püspök, *Engel* és *Ortelius* történet-írók után adatnak elő.

Balassa 'Sigmund hasonló ellenségeskedéssel az öttsét tömlöztbe tétette. Balassa János, a' ki a' felsőbb tartománynak Fő Kapitánja volt, hadi ditsőséget keresvén, Szécsénynek oltalmára sietett, de ottan előmenetelét fel nem találhatta, mert Haszszan Bég, akkori Füleki Török Vezér által a' hadi népe megverettetett; mellyért bosszút akarván állani Balassa, újra az ellenségre rohant, de ismét szerentsétlenül.

Észre vévén Musztafa 1576-ban Balassának ellene tett hadi mozdulásait, haragra gerjedt, és Balassának szándékát kegyetlenül megboszoszúlta. Emlékezetre méltó Divény várának ekkori ostromoltatása, 'melly olly rettenetes volt, hogy vérpatakok folynának a' bástyán le, melly bástya mai napig is *Vér-bástyának* neveztetik. a)

Ezen ostromot a' Török nagy erővel folytatta, de Balassa Imre mind addig védelmezte magát, míg egy golyóbis által lerogyott; akkor az őrizet kétségbe esvén, arról tanátskozott, mit válaszon a' végső veszedelemben, 'a' halált-e a' setét kö-falak közt, vagy pedig a' váron kívül szerezzon magának szabadságot vagy halált, 's az utóbbiban egyeztek meg; azért kiindulának a' várból. Észre vévén ezt a' Törökök, egész erejekkel után-

a) Bél Mátyás az 57. és 58. lapon e'képen fejezi ki magát: „Exstat caedis illius hodieque in rudibus arcis memoria, et in propugnaculo, quod ob profusum sanguinem *Véres Bástya* appellant.“

nök indultak, 's a' kit közülök elérhettek, minden kegyelem nélkül öszve aprították, egyedül a' Thráziai születési Radosi szabadult meg kevés kísérelőjével, a' ki járatlan 's esmeretlen utakon Egerbe ment. — Ezen viadalban elestek Galsay Ferentz, Szkárosy Miklós, Ebetzky János, Buday János és egyebek; ellenben a' Törökök közül, a' megsebesítettekön kívül, a' kik nem kevesen voltak, Ali Bég, Mustafa, a' Nógrádi, és Ferhates a' Vátzi gyalogság' vezérei estek el.

Az 1503-ik esztendőben, a' midőn tudnillik Tiefenbach Kristóf és Pálffy Miklós Fő-Vezérek Fülek várát több várakkal együtt, a' Török ellenségtől győzödelmesen visszafoglalták, a' Divényi és a' Kékkői vár is a' Magyarok' kezére került. Nem tudatik ugyan, hogy miféle viszontagságai voltak ezen várnak Tököli', Bocskay', Bethlen', és az utolsó Rákótzty Ferentz' idejében, nem lehet a' felől mindazonáltal kételkedni, hogy azon zavarodásokban ezen erős vár is, úgy valamint a' többiek, sanyargattatott; mert ez az 1602. eszt. megerősíteni is rendeltetett az Ország' Rendjei által. a)

Sajnosan kéntelenítetünk megvallani, hogy Divény vára' szomorú viszontagságai Balassa Imre alatt napról napra nevedtek, Balassa Imre sok helyeken zenebonáskodásokat, foglalásokat, gyújtogatásokat

a) 1602. art. 14. §. 11. Gratuitos labores praestabit ad Divény et Kékkő, Comitatus Thurótzziensis,

és többféle kegyetlenségeket követvén el, sőt az ellenséggel is kezét fogván, az egész környéknek számtalan panaszokra okot adott; mellyek miatt Bétsbe személyes megjelenésre idéztetett, de a' megszabott időre meg nem jelenvén számkivetetett; melly büntetés alól azomban Leopold kegyelmeisége, 's a' Nagyoknak közbe vetések által felszabadulván, meg nem tért, hanem előbbeni törvénytelen tselekedeteit újakkal tetézte, 's rendelt büntetéséről el nem feledkezhetvén bosszút akart állani. Későbbben a' Nemzet' panaszszaira Bétsbe idéztetett, és ottan azonnal vigyázat alá tétetett, de egynehány hónapok után bizonyos feltételek alatt szabadon bocsátatott. Nem levén azomban bátorságos, hogy vezérséget viseljen, főképen a' Divényi várban, azért az parantsoltatott nekie, hogy azontúl a' várban ne lakjon; hanem arra engedelmet nyert I-ső Leopoldtól, hogy a' vára alatt egy residentionális lakhelyet építtethessen magának. Ennél fogva mindjárt 1670. eszt. hat hónap alatt négy bástyával megerősítettett, 's erős magas falakkal körül vétetett kastélyt építtetett magának; melly elkészülvén, sok udvari tselédet és hizelkedő ingyen élöket gyűjtött maga mellé, (mert az alatt német katonaság foglalta el a' várát) nagy jószágait vesztegetni kezdette, egyszer megvendégeltette embereit, máskor pedig szidalmazásokkal 's verettetéssel töltötte idejét, úgy hogy mind a' szomszéd Nemességnek, mind a' szegény parasztságnak terhére volna. De ezeken feljül saját tse-

lédjeinek sem engedett semmit is, a' legkissebb hibáért keményen megbüntette őket. A' szomorú példától megrettenvén nem kevéssé Mora nevű Tisztartója, a'; legközelebb lévő Gácsi várba szökött, melly G. Forgách Familia' öröksége. Nyomoztatván őtet Balassa Imre a' Gácsi várig, megkérte Makfalvayt, a) mint azon vár' igazgatóját, hogy Morát adná ki; de kívánsága nem teljesítetett, mellyen felbosszonkodván Balassa Imre, azonnal előállította gyűlevész embereinek sokaságát, kik mintegy 300 voltak, 's a' Gácsi várra ellenség módjára fegyveres kézzel reá ütött, de onnét vissza verettvén, a' vár alatt lévő város' lakosai ellen fordult, felgyújtotta a' várost, 's azon feljül még G. Forgáchok' és a' szegény lakosok' lovait 's egyéb marháját is elfoglalta, és el is hajtatta Divénybe.

Leginkább azon bosszonkodott Balassa Imre, hogy Bétsben aláírta azon feltételeket, mellyek között az is volt, hogy a' Divényi várnak kormányáról lemondjon. b)

a) Makfalvay Jánosról többeket olvashatni Gács várának és Gácsfalvának leírásában.

b) Balassa Menyhért', János', és Imre' tselekedeteit így adják elő az előttünk élt nagy érdemű írók (a' mint feljebb említém). Bizonyos mindazonáltal, hogy Balassa János, a' Bánya-városok' Kormányozója (Praefectussa) lévén, ezen városokat nagy erővel védelmezte, 's az ellenséget a' Balassa-Gyarmathi, Kékkői, Divényi, és Dobronai várakból vitézi bátorsággal ki-

Balassa Imre a' vár' új kormányozója által (a' ki Német volt) szemmel tartatott, 's ezért nagyon forrott benne a' méreg, 's a' bosszúállásnak határt nem esmerő kívánsága és indulatja. Tzélja' elérésére tettetéssel kívánta a' Divényi vár' kormányozójának barátságát megnyerni. Egykor fényes ebédre hivatta és megvendégelte ötöt, azon feljül a' vár' őrizetén lévő német katonaságot is egész részegségig leitatta, 's minekutánna ezen vígyázatlanok ellen e'képen tsalt vetett volna, maga megölte a' Német kormányozót, 's berohant embereivel a' várba, a' vár' kormányát magára ruházta, 's a' Németeket együl egyig mind leverette, levagdaltatta.

A' közelítő Török ellen hadi vezéreknek rendeltetvén Spork, Kopp és Eszterházy Pál, a' várakat nagy erővel megerősítették, 1664. eszt.;

verte és elszéljesztette. Balassa Menyhérdnek nagysága és ditső tselekedetei kitetszenek Forgách Ferentz Püspöknek: „*Rerum Hungaricarum Commentarium sui temporis*“ tzmű előadásából, mellyben nevezetesen az 574. lapon így ír: „*Maximilianus Joaanem Balassam et Dobonem, propter opes, potentiam, et militaris scientiae usum, atque peritiam metuebat.*“ Ezen munkának 126. 129. lapjain lévő előadásból kitetszik, hogy ha Bebek Ferentz és Perényi, Balassa János' tanácsára állottak volna, megtartották volna bizonyosan a' Füleki várat, de elh拉斯ztották az ütközetet, azonban a' Budai Basa nagy erővel segítségére jött a' maga felekezetének, 's úgy elvesztették a' Füleki várt.

Veselényi Ferentznek a' Nador Ispánynak pedig az parantsoltatott, hogy tegyen Divény vára' fel-dúlására rendeléseket. A' ki Divényt, minekután-na négy ezer fegyveres embert oda rendelt volna, kevés készülettal körülvette, hat hétig ostromlot-ta, de haszontalanúl, mert a' várbeliek megátal-kodván, nem akarták magokat megadni, és így eltávozott innét Veselényi egész hadi erejével. Nem sokára ezen erőtelen ostrom után Stralson Fő-Vezér állott elő, de — nagyobb erővel, és a' félben hagyott ostromot megújította, délfelé a' töltéseket hadi-eszközökkel 's ágyúkkal megrakta, és úgy egynéhány hét alatt, kevés ostromlása után kinszerítette a' várbelieket magok' megadására. Ál-talvévén pedig Stralson ezen várat, hogy ez idő-vel az ellenségnek menedékül ne szolgáljon, 's ezentúl többé botlás' köve se legyen, mindenékes palotájival együtt felgyújtatta, azon feljül az erős bástyákat puska-porral a' levegőbe felvettette.

Ez volt Divény várának szomorú vége; Ba-lassa Imre pedig újra fogságba vettetett, és tsak másoknak közben vetésekre hotsáttatott szabadon. — De mind ezek után sem jobbúlt ő meg, hanem inkább' Tököli pártütő' részére állott, — azomban itt sem találta fel szerentséjét; végre a' bú, há-nat, gond 's szomorúság által elnyomattatván, 1683. Tályá mező-városában nyughatatlan életének vé-ge lett.

Balassa Imre a' Divényi kastélya' homlok-kövére ezen felírást tétette: „*Homo proponit,*

Deus disponit. “ a) Az ő fiai , nevezetesen Krisztof és Péter , fiatal korokban minden maradék nélkül halván meg , a’ Királyi Fiscus által elfoglaltak uradalmaik , mellyek közül a’ Divényi vár Gróf Koháry Istvánnak adattatott Királyi adományúl , melly azomban a’ Rékkői várral együtt a’ Balassa Nemzetség’ kezére vissza került ; későbben pedig azon nagy uradalmaknak fele , a’ Divényi várral együtt a’ G. Zichy Nemzetségre szállott , örökösen ugyan , de még is úgy , hogy azt mindenkor csak a’ Familia’ tagjai közül a’ legöregebbik bírja *Senioratus* neve alatt , melly urodalomnak fő-vestető hatalma is van.

V.

G á c s V á r a .

Nógrád Vármegye’ több váraival együtt Hazánk esetei között ez is sok veszedelmek alá volt vetve , ’s egyedül a’ Gróf Forgách régi és gyökeres , igaz Magyar vérű familia’ virtusinak , hűségének , és szorgalmának köszönheti , hogy midőn az ezen Vármegyében lévő várak mind omladékban hevernek , ő maga virágzó állapotban van. Ezen vár , mint valamelly hűséges szolgál-társ , soha sem változtatta meg sem nevét , sem örökös urát.

-
- a) Sajnálva írtam ezeket , de kéntelen voltam vele , az lévén Principiumom : Hogy a’ Historicusnak minden kedvezés ’s minden részrehajlás nélkül igazat kell írni.

Ezen vár, melly mostan magyarúl Gácsnak neveztetik, tótúl pedig Halitsnak, nevezetét a' hajdani Halitziai nemzettől vette, melly Gallitziából jött le. a) Ezen idegen nemzetet először Kálmán, utánna II. István ostrom alá vette, végre II. Geiza Magyar Országhoz tsatolta, és honi nemzetté tette; és így akár az ő letelepedéseket, akár a' Gácsi várnak első felépítetésekor tett munkás szorgalmokat vegyük fel: minden esetre az következik, hogy ezen vár a' Halitzi nemzettől b) vette hajdan nevezetét, 's ugyan azért Galsurinak is neveztetett először, mellyből könnyű volt az akkori Magyaroknak Haltsot, 's idő' jártával, az első betűt megváltoztatván, könnyebb kimondás kedvéért Gácsot formálni; a' mit egy régi nevezetes írónknak szavai is bizonyítanak: c) „Corvinus „in Giseram castra movet, et praesidia varia, „quae ad templum Saág (ut ajunt) Ipolo fluvio „proximum, et in monte Galchure, item ad Rosnavum, Scepusiumque oppidum olim erexerat, „gravissima obsidione vexavit, et ut quamprimum „deditionem sibi faceret, adegit; expugnatis his, „deletisque Praesidiis etc.“

a) Ambár egy jeles írónk azt állítja, hogy a' Kunok egyik vezére' nevéből *Genacs*-tól vette ezen vár a' Gács nevezetét. *Stemmatogr.* II. pag. 89.

b) Bél Mátyás az 53. lapon.

c) Bonfinius, L. VII. a' 478. lap' kezdetén.

Vagynak, a' kik *Galsure* helyett Gács várát olvasnak, 's ezt a' Cseh nyelv~~éből~~ akarják származtatni, ú. n. *Galts-hura*, melly a' mostani Tót nyelven Gácshorának mondatik, 's Magyarúl a' *Gács-hegyét* teszi.

Nem akarom én ezen régi várnak eredetét a' zenebonás Csehek Idejére vinni, sőt inkább azt állítom, hogy ezt Giszkra a) tsak megújította 's nagyobbította, a' maga nyughatatlan népének oltalmára.

Terjedett is Giszkrának a' kegyetlenségen épült hatalma, Ziska pestisben lett elestével mindaddig, míg a' szerentse mellette állott. Ő lévén a' Cseh nemzetnek vezére, b) népét a' győzödelemre min-

a) A' Cseh nyelven a' G betű J-nek és így Giszkra neve Jiszkrának olvastatik.

b) Már az 1433. eszt. Nagy Szombatot, Po'sonyt, 's az ott lévő környéket ellepte, úgy hogy Engel hiteles német írónk a' III-ik könyvének 161. lapján, a' hol az 1450. eszt. ír, így fejezi ki magát: „Jizkra dehnte daher das Gebieth seiner Herrschaft wieder aus; er besorgte, befestigte ein Kloster ohnweit Poshong. — Továbbá a' 162. lapon: Ließ Jizkra das Schloß zu Erlau in Rahmen des gefangenen Bischofs, zu dessen Auslösung zur Uebergabe auffordern; aber die wackern Kommendanten antworteten: „Sie seyen nicht bloß Offiziere des Bischofs, sondern Kommendanten einer Reichs-Festung, und sie könnten das Interesse des Reichs nicht der Befreiung eines einzigen Menschen aufopfern.“ In dessen gewann Hunyadi Zeit, in den untern Gegenden eine Verstärkung an sich zu ziehen. Mit dieser erschien er wieder zu Felde, überwältigte die böhmischen Schan-

Henrico!

III. 93.

First system of musical notation, featuring a treble and bass clef. The treble clef part begins with a forte (*ff*) dynamic and the instruction *con espressione*. The music consists of a series of chords and melodic lines in both hands.

Second system of musical notation. The bass clef part includes a *ff* dynamic marking. The system concludes with a fermata over the final note of the treble clef part.

Third system of musical notation, continuing the piece with complex chordal textures in both hands.

Fourth system of musical notation, featuring a piano (*pp*) dynamic marking in the bass clef part.

Fifth system of musical notation, ending with a fermata over the final note of the treble clef part. The word *Finale* is written below the bass clef part.

Sixth system of musical notation, the final system on the page, showing the concluding chords and melodic fragments.

denkép' tüzelte, tábori muzsikáján kívül különös éneke is volt, mellyet a' tsata előtt szokott énekeltetni, 's mellyet mint valóságos ritkaságot, Cseh nyelven is előadom, de kegyes olvasóim kedvéért, anya nyelvünkre is általtettem. Látni való, hogy a' Csehek a' muzsikában már akkor is sok mások felett elsőséget érdemlettek. Az ének így következik: a)

1.

Wzhúru Cessy! počme směle
 Na hrdeho neprjtele
 Wzhúru bratři do boje! R.
 Pán nás wolá Bogownjki
 Na úhlawnj Prótíwnjki
 Podme dobit počoge; R.

2.

Sle! gjž bliže hranjc stogj
 R nassj záhubě se strogj
 Nad námi chtj panowat, R.

zen, am Kloster Saagh und der Eipel, dann jene am Berge Galesúr (Gács) bezwang Rosnau und Sepsi, verheerte das Thal bei Gerentsény, und zwang durch Ueberschwemmung den böhmischen Kommendanten Valgatha zur Uebergabe; verbrannte Alt-Sohl, als ein Haupt-Nest des Jiszkra, und errichtete gegenüber dem Sohler Schlosse eine andere Festung."

- a) Ezen éneket bizonyos nagy születésű Cseh Nemes ember hozta Magyar Országba.

Nassich Wěrnjch chrij nám wzjti
 Nás pak za otrokū mjeti
 Wjru přenasledowat. R.

3.

Za! proč tehdi prodlěwame?
 Bime, tlučme! podme na ně—
 Wždit gsme mi Zusšytowé
 (Wždit gsine slawnj Čechowé)
 Ozbrogmež se ůdatnosti!
 Būšmež strassnj Ťmužilosti
 Gačo nassj předkowé.

4.

Tjě se gačo slunce stkweli
 Cysozemcy strach z njch měli,
 Tresauce se tam y zde, — R.
 Gjcht se gačo bůrki báli,
 Která láme Lesy škali
 Slisšje Ťisška s Čechi zde. R.

5.

Toč co strassné mračno táhlo
 Gač gen k Čestjim mečum sáhlo
 Nepřátelůw strach hned křil; — R.
 Přjč, přjč padem utjkali
 Ťbraňe z sebe odmjcali
 Čestj stjn gjm smrti bil. — R.

Ezen ének' Magyarra fordításában, a' mennyire lehetett, az eredetiben használt szavakat és kifejezéseket megtartottam, hogy annál inkább kitéssék az akkori izlés:

1.

Fel Csehek! és bátran menjünk,
 Itt a' durva ellenségünk,
 Fel barátim a' Hartzra!
 Urunk hív mint bajnokokat,
 Mert ellenség ád okokat;
 Menjünk győző Piartzra!

2.

Már közel a' határ-szélhez
 Készül felénk a' veszélyhez,
 Hogy uralkodjon rajtunk:
 Bajtársinkat megragadja,
 Rab-lántzokra majd aggatja,
 De hitünktől nem válunk!

3.

Mért tehát mi elhalasszuk?
 Verjük, öljük, szét-szalasszuk,
 Mert mi Husszíták vagyunk,
 (Cseh ditsőségre vagyunk!)
 Fegyverkezünk bátorsággal,
 Megrettentünk bajnoksággal,
 Példát mi is jót adjunk!

4.

Eleink, mint nap fénylettek,
 Az idegenek rettegtek,
 'S előttök elszéledtek;
 Félték mint a' kö-esőtől,
 Szikla 's erdő omol ettől,
 Ziskát hallván remegtek.

5.

Fergetegkép' rohanással
 Jöttek gyors bátorítással,
 'S az ellenség rettegett,
 Tsoportosan elszélede,
 A' fegyverét elvetette,
 'S Cseh árnyék is tett véget.

Ezen ének a' Cseheket az ellenség ellen való indulásokkor egészen meglelkesítette. De térjünk vissza a' Gácsai vár' leírásához.

Helyheztetése ezen kellemetes várnak igen gyönyörködtető, 's egyszer'smind oltalomra is erős. Egy magános hosszas kerek hegynék a' tetején fekszik, melly éjszokról délfelé hajlik. Napkeletnek Gácsfalú látszik, melly helységet a' vár' meredekétől a' Tugár folyó-vize választja, melly folyónak egyik ága az uraság' halas-tavába ömlik, a' hol mintegy fél század előtt vadas kert is volt.

Tsak egy kapuja van ezen várnak, mellybe a' a' felmenetel igen könnyű; alatta a' vele egy nevet vise-

viselő mező-város ékes kő-épületekkel szépíti ezen tájékat. A' napkelet felé nyúló hosszas térség Losontz mező-városára, melly innét $\frac{3}{4}$ órányira fekszik, szép kilátást enged. Éjszak felé közelebb kisebb dombokkal, távolabb pedig magas erdős hegyekkel ékeskedik ezen vár, kivált Divény vára felé, a' hol hajdan nevezetes vadászatok is tartattak.

Ezen várnak sokféle viszontagságait nem lehet mind előszámlálni, mert ez, valamint már felsebb is említém, Giszkra által tsak megújítatott, Hunyadi János után pedig elpusztult, sőt későbbben, t. i. 1544-ben az Ország Rendjei által széljelhányattatni is rendeltetett, mint olyan vár, melly nem a' Király' engedelmé mellett újítatott meg. Végre Gróf Forgách Sigmond 1612-ben nagy költséggel és fáradtsággal felemelte, és azon épségre hozta ezen várt, mellyel ma is diszeskedik. A' vár' falán lévő márvány-kövön ezen felírás olvastatik:

„*Deo Optimo Maximo*

„*Adjutore*

Anno MDCXII.

„*Dirutum Castrum Gách, ex fundamento*
 „*erexit, ac pro defensione Patriae finitimo in*
 „*loco contra Turcas sito Comes Sigismundus*
Forgách de Ghymes, Sacrae Caesareae Re-
 „*giaeque Majestatis Mathiae II. Dei Gratia*
 „*Imperatoris Romanorum, et Regis Hungariae*
 „*Generalis, ac Comitatum Neográd, Sáros,*
 „*et Szabolts Comes, Consorte sua charissima*
Nógrád Várm. Leírása III. Köt. 7

„*Catharina Pálffy de Erdöd, Liberis Adamo, Eva et Maria, Francisca, propitio Numine viventibus, construxit, munivit.*“

Újra felépítetvén ezen vár, melly másfél század alatt pusztá omladékban hevert, az épületekbenne éjszokról délfele hosszasan építettetek, 's szegletesen erős bástyákkal körülkerítettetek, az elejére pedig két egymásba vivő kapuk állítottak, melyek közül az első omladozó félben van, 's most lerontatik; ezen feljül az egész vár mély sántzal van körülveve. Ezen várban van egy 60 öles kút, melly igen jó és egészséges vízzel szolgál, 's még most is használtatik.

Méltán lehet azon tsudálkozni, hogy Nógrád Vgyének minden várai, majd a' belső zürzavarok, zenebonáskodások, pártoskodások, egyenetlenségek, majd pedig a' Tatárok, Törökök, Husszíták, 's egyéb ellenségek' ostromlásai alatt, az ezen vár alatt lévő szép mező-várossal együtt többszöri tűz által megemésztetvén, ezen vár a' maga erős épiségében fen áll, a' mi egyedül G. Forgáchok állhatatos hűségének tulajdoníthatatik. Ki voltak ezek a' tsábításoknak gyakran tétetve, a' mi G. Tököli Imrének sima hízkeléssel írt leveléből is kiteszik; de kiállották a' próbát. Az említett levél szóról szóra így következik:

Külső tímje ez: „Méltóságos Gyimesi Gróf „Forgách Ádám Judex Curiae Uramnak (Titt.) „bizodalmas nagy jó Uramnak, ő kegyelmének „adassék.“

III. Kst. 98. 6.

Reinhold.

Gács.

Schubert sc.

„*Méltóságos Gróf, Judex Curiae Uram, nékem bizodalmas Uram!*

„Szalay Pál Uram által Német Újhelyből való levelét kegyelmednek tartozó obligatióval vettem; tehetségem szerént ez uttal is édes hazám ’s Nemzetem szabadsága restitúciójával eő Felsőge igaz hívének, ’s egyéb eránt is igaz Hazafinak kívánok experialtatni, az mint hogy eddig talán tsak látni ’s hallani, most már ugyan követésben credentiákkal expediáltatik eő Felsőségéhez ’s az eő Felsőge némelly Ministerihez ugyan Szalay Pál Uram eő kegyelme, kire én is bizván bizonyos dolgaimat, izentem eő kegyelme által, édes Gróf Uram kegyelmednek, bizodalmason kérvén szómmal mondandó eő kegyelme szavainak hitelt adni, és az én méltatlan személyemet és tsekély szolgálatomat ezen állapotokban respectusban vevén eő Felsőge előtt, és az kik előtt illik, helyyes kívánságomat promovealni méltóztassék, kiért én is kötelezem magamat kegyelmed szolgálatyára. Tartsa és éltesse Isten édes Gróf Uram kegyelmedet, megh romlott Hazánknek szerenetsjére. Datum ex Castris ad Véglyes positis die „10. Novembr. 1678.“

Kegyelmed köteles jó akaró
szolgája

G. Theökeölyi Imre m. p.

Szomorú eset az, ha a' szóbeli ígéretek a' tselekedettel meg nem egyeznek.

Ugyan 1668-ik eszt. az akkori Magyaroknak némelly meg nem elégedett felekezete, Confoederatio nevezete alatt, midőn már a' Füleki várát ostrom alá vette volna, ugyan akkor Gróf Forgách Ádám' ágyujit Gácsról mi módon vitette el Divénybe, kitetszik a) Makfalvay Jánosnak, Gács vára' Kapitánjának Gróf Forgách Ádámhoz írtt leveléből, melly így következik az eredeti után:

Kegyelmes Uram!

„Minket a' mézes huza mellett, az madará-
„szok szépen szólló sipokkal valóba reá vevének,
„kiknek oka mind Balassa Imre Uram eő Nagy-
„sága, a' mint tudjuk.

„22. Nov. Palotásról megindulván Teököly U-
„ram, és Balassa Imre eő Nságok magok hadjaival,
„ollykor pedig, hogy tizenkét órakor az eleő já-
„rója nyargalat jövén, tsak elleptek egyszersmind
„bennünket, marháinkal együtt, legelsőben is
„eleő vevén a' juhokat, az Divényig indítván Di-
„vény felé, azokat Tamásinál elérvén vissza haj-
„tattam. Mégh oda nyargalóztam, adigh Teököly
„Uram eő Nagysága is az tábor helyre érkezvén,
„mindjárt mentem eő Nagyságához, tudakozván
„mint vagyunk, nem lettünk e' mégh eördögökké?

a) Theatrum Europae Tom. XI. pag. 1172.

„Kire mondám Nagyságához: Uram! az előtt
 „sem voltunk mink eördögök, most sem vagyunk.
 „Azomban mondja eő Nagysága: No hadjunk bé-
 „két most ezeknek, hanem jöjön kegyelmed, és
 „felém menvén, kérdvén, hol van most Gróf Úr?
 „mondván, úgy írtak, és tudom Nagyságos Uram,
 „hogy eő Nagyságok Rajkán vannak. Mondja eő
 „Nagysága, Makfalvai Uram, ha ma nem is, de
 „idein kegyelmed magával hozzon alá hozzám,
 „egy hites tizedest, a' kit én is megesküttetek,
 „kinek Gróf Uramhoz kell menni, az én levelem-
 „mel, mert az Urnak nagy dolgokról kell írnom,
 „de idein, mert meg fogunk indulni, én meg tse-
 „lekedtem, ezen levelem viveő hites tizedest Sza-
 „bó Jánost, idein alá vittem magammal, mond-
 „ván: Nagyságos Uram em ihon már a' hites tize-
 „des, mondván, jó im kész a' level is, szólítván
 „Czotó András Uramat, mondgya, ezen tizedest es-
 „keütsesse meg, hogy igazán járjon ez dologban,
 „agyon kegyelmed úti költségre 4. igazítsa ki
 „Makfalvai Uram. Ezek így meglévén, már a'
 „Tábor-mester megh indulván, 's a' Tábornak
 „is egy része, azonban vitette magát Balassa Imre
 „eő Nagysága, Teökölyi Uramhoz, tsak utána az
 „Tábor mesternek, hogy térjen vissza, mert Tá-
 „bor még ma megh nem indul, úgy mint 25-dik,
 „hogy minket inkább ronthassanak, az Nagyságod
 „Jószágát azon nap mind tsak azon untatta Balassa
 „Uram Teökölyi Uramot, és a' Tanátsokat, tsak
 „hogy megronthassanak minket, mind várastúl, az

„mint hogy az sarampon belül szállították az eő
 „Felsége Táborárúl való keövetét, kit Lesly Ge-
 „neral Uram eő Nagysága küldött követséget, az-
 „zal együtt Besztertzei Aynemer fiát rabúl is vele
 „lévén, azokat hatvan gyaloggal eőrizték, Gétzy
 „István, és Gétzy András Uramék magok szol-
 „gaikkal együtt, vigyáztván azok is arra, hogy ha
 „mi veszedelem fog bennünket követni, kit el is
 „végeztek volt már nagyobb részint, el is voltak
 „rendelve az gyalogságok, de az Isten még is
 „másképpen rendelte, mintegy négy órakor dél-
 „után, alá menvén megént az Táborra, kérvén
 „azon Teökölyi Uramat, hogy parantsollyon eő
 „Nagysága, ne rontanák el az majorházok, és istá-
 „lókat, mivel már az padlásokat is kezdték volt
 „szaggatni. Parantsolt mingyárt ugyan eő Naga, négy
 „katonának oda menni, azok oltalmazták az mint
 „által mászhattak, én magamat meg tartóztatván,
 „Teökölyi Uram, akkor ott lévén Balasy Imre Uram
 „is eő Ngánál, és Farkas Fábián Uram is, magánosan
 „beszélgetvén magok között, egyszer tsak szólít Teö-
 „kölyi Uram eő Nsága, be a' sátorban, és mondgya,
 „megmondották e' kegyelmednek Makfalvay Uram,
 „az követséget vagy is izenetet? Kérdem kitsoda
 „Nságos Uram? Nekem senki semmit se mondott;
 „mondgya, ehez nem kell sok szó, hanem a' leö-
 „vő-szerszámokat elveszük, mert nekünk arra szük-
 „ségünk vagyon; mondám, hát Nagyságos Uram,
 „azután mit teszünk mi, az én kegyelmes Uram
 „az várral, ha leövő szerszám nem lészen benne?

„mondgya, ti lássátok, hiszen sénki sem bánt ke-
 „gyelmeteket. Hát Nagyságos Uram, mire való a'
 „Nagyságos parolata, és a' magárúl adott levele?
 „mondgya eő Nagysága, mitsoda levelem, nem
 „tudom? én azonban kiveszem kebelemből eőket
 „együtt az alá küldött párral, és megolvassván,
 „mondgya eő Nagysága: elmentenek errül, mert
 „a' Német nem akarja az armistitiumot. Mondám,
 „Nagyságos Uram, mi arrúl nem tehetünk, vagy
 „akarja, vagy nem, de azon Nagyságtok levele
 „addig tart valamégh Szalay Uram eő kegyelmek
 „és Gyürky Pál Uraimék el nem jönnek. Az-
 „ért kérem Nagyságodat, az Istenért, addig vára-
 „kozék már Nagyságod még alá jönnek, vagy U-
 „runk eő Nagysága, meg írom az dolgot, illy gya-
 „lázatot és kissebbséget Nagyságod ne tétessen, az
 „én kegyelmes Uram eő Nagysága várán, és ma-
 „gán; mondgya: bizony jobb ha fel mégyen ke-
 „gyelmetek, még több érje kegyelmeteket, mert
 „ennél nagyobb is tartoznátok, és Ukmár Uram
 „is tsak készüljön, mert el kel velünk jönni. Eze-
 „ket tsak mind halgatván Balasy Úr, tsak egyetlen
 „egy szót sem szólott közénkben, és mondgya Teö-
 „kölyi Balasa Imre Uramnak: Gróf Uram tsak me-
 „nyen el kegyelmed már; és magának fogatván,
 „mindgyárt indúlt Divény felé, magam ott ma-
 „radván, megént instáltam Teökölyi Uram eő
 „Nagyságát sokáig, keménykedvén eő Nagysága
 „mondgya: hijába Makfalvay Uram, mert tsak nem
 „lehet a' semmi nélkül, hanem annyí annyí marad-

„gyon ott is benne , ki is kell belőlek adni. Mond-
 „ván , lássa Nagyságod , az erő ellen én már nem
 „tehetek , már most ályon az Nagyságod jó aka-
 „ratyában a' dologh. Mondgya arra eő Nagysága:
 „Makfalvay , emberségemre , és betsületemre fo-
 „gadam , vissza adatom , és vissza küldöm eőket ,
 „Ukmár Urammal együtt , talán addig az armisti-
 „tiumra is reá álanak ott fent. Mondám : ályon
 „már most az Nagyságod jó akaratyában az do-
 „logh , mondgya Csoató Andrásnak , menyen el , fel
 „Makfalvay Urammal , és az én gyalog Hadna-
 „gyomval , semmi kárt ott fent ne tselekedgyenek ,
 „fejek vesztessége alatt senkinek , hanem botsássa-
 „nak alá , az leöveő szerszámokból , és ott is ma-
 „radgyon benne. Úgy feljövén , már setétben , úgy
 „botsájtották le a' tó felül való bástyáról az hasa-
 „tott ágyut , az kapufölött való rövidet is , és az
 „város felül kettőt , de annak az egyikét vissza
 „hoztam másnap a' Táborról , de az hármát tsak
 „ugyan elvitték három tonna porral , és mindenik
 „ágyúhoz negyvenkét golyóbissal. Más nap , alá
 „megyünk Ukmár Urammal idein , Csoató Uram-
 „mal , hát már akkor nézegették eőket , Teökölyi
 „Uram , több jó embereivel együtt , akkor én
 „még is instálván eő Nagysága előtt , hogy ha le-
 „hetséges , ne vitesse el eő Nagysága eőket. Mon-
 „gya eő Nagysága , egyikét vitesse vissza még h
 „kegyelmed , mivel a' kerekei is rosszak ; azt félre
 „állítván , mondám Teökölyi Urnak eő Nagysága-
 „nak : Mivel már Ukmár Uramnak is el kel menni

„Nagyságoddal, Ukmár Urral pattantyúst Nagy-
 „ságod el küldöm, hogy vigyázzon a' leöveő szer-
 „számokra az útban; mondgya mosolyogva eő
 „Nagysága, igen is jó lészen, elfutottak az Né-
 „met pattantyúsért, hogy készüllyen, menyen el
 „velek; egy emberséges ember, a' ki ott halgatta,
 „de édes Makfalvai Uram, bár ne külgye kegyel-
 „med azzal senkit is, mert nem messze viszik azo-
 „kat. Divény felé fordították eőket. Köszönheti
 „kegyelmetek mind az háromnap i létünket, és az
 „ágyúk elvitelét Balasy Imre Uramnak. Én is tsak
 „abban hagyván az dolgot, jöttem Ukmár Uram-
 „hoz, és kotsijához, sirván el bútsúzván teőle,
 „tsak fel jöttem az várban, eő kegyelme is mind-
 „gyárt indúlt, azon nap Balasy Imre a' várában
 „vitetvén az három ágyút, minden tselédivel leá-
 „nyával együtt fel rakodván, el ment a' Kurutzok
 „Tábora után. Véglyest is ma felégetvén, az ben-
 „ne való Kurutzok, azok is Balasa Urammal el-
 „mentek Táborok után Osgyánhoz, a' ki egy nap
 „innen addig ment.

„Az Fülekiek belé kaptak volt az Tábornak
 „utőlyában, és mind két részrül estenek le ben-
 „nek, de mennyire valók, nem tudom. Úgy látom
 „kegyelmes Uram, hogy ez az Ország h rontó pusztító
 „gyülevész nép, az sok prédával tsak elme-
 „gyen, kitül még eddig minden marháink meg
 „maradtanak ugyan, hanem a' majorokat igen el-
 „pusztították, és az minémeü tavalyi szinánk még
 „itt bent volt, azt mind elhordották, de az szal-

„mánk Jelsővékben, Ratzkán, Dályón lévő kaza-
 „lok Istennek hálá mind meg maradtak, még tsak
 „már Ukmár Uramot botsájtának vissza, kit egyéb-
 „ért sem vittek el, hanem Szalay Pál Uramért,
 „úgy gondolom, hogy ha oda fel megtalálnák tar-
 „tóztatni. Az többi ide való dolgokrúl ezen hites
 „tizedes szóval is informálhattya Nagyságodat. Ez-
 „zel az Ur Isten éltesse Nagyságodat szerentséssen
 „jó egészségben. Datum in Arce Gács 25. Novemb.
 „1678.

Nagyságodnak alázatos szolgálja

Makfalvay János m. p.

Illy nyughatatlan bizonytalanságok között folytak el öt esztendők, míg végre 1683. a' fen említett nagy érdemű G. Forgách Ádám özvegye, született Báró Rehberg Mária Katalin, hasonló hűségét akarván bebizonyítani, a' hív Magyarokkal tanátskozott 's követeket küldött az akkori Lengyel Királyhoz, segítséget és oltalmat kérvén tőle. Követeknek választattak: Ukmair György, Dobbay János, Baratkai Ferentz, Darvas János, és Királyi Pál, a' következő szóról szóra leírt utmutatással:

I n s t r u c t i o

„Generosis Dominis Georgio Ukmair, Joanni
 „Dobay, Francisco Baratnaky, Joanni Darvas, et
 „Paulo Király, nec non Egregio Andreae Szaday,
 „et Joanni Darabos, nomine Excellentissimae Do-
 „minae Comitissae Mariae Catharinae a Rehbergh,
 „Excellentissimi quondam Domini Comitum Adami
 „Forgách de Gyimes, relictæ viduæ, Nobilitatis
 „item universæ, ad tam equestris quam pede-
 „stris Hungaricæ nimirum et Germanicæ Natio-
 „num Militiæ, penes Exercitum Polonicum ha-
 „bitæ Generalem expeditis data.

„1-mo Post præviam more solito profunda
 „cum reverentia ac humilitate, erga Serenissimum
 „et potentissimum Inclyti Regni Poloniae Regem
 „(Joannem Szobjeszki) instituendam salutationem
 „proponent, quam optime noverint Domini Able-
 „gati, tam Nobilitatis, quam etiam utriusque or-
 „dinis Militiæ Filekiensis, ante hac semper illi-
 „bate, per eosdem, erga Sacratissimam Caesaream
 „et Regiam Imperatoriam Romanorum Majestatem
 „observatam fidelitatem, ac indefessum contra toti-
 „us Christiani nominis hostem Turcam impugnando
 „contestatum larga sanguinis effusione, et ultimo
 „vitæ periculo zelum; qualiter autem anno pro-
 „xime præterito ab eadem fidelitate Suae Maje-
 „statis Sacratissimæ recedere coegerit memoratos
 „Filekienses immanis hostis Turca, id propemo-
 „dum Christianitati constat.

„2-do Cum nunc iterum ad debitam fidelita-
 „tem Suae Sacratissimae Romanorum Imperato-
 „riae Majestatis et Serenissimi Regis Poloniae de-
 „missam obedientiam sponte et actu proprio prae-
 „libati Filekienses, Nobilitas et Milites, ac alii
 „Universi, in Arce Gács et sub eadem existentes
 „redierint, perinde instabunt apud Serenissimum
 „Poloniae Regem, dignaretur Sua Serenitas eos-
 „dem universos, et singulos ad fidelitatem S. C.
 „Majestatis redeuntes Regia Sua Clementia com-
 „plecti, super eorundemque tam personarum fami-
 „liae, quam etiam Bonorum, Jurium possessionario-
 „rum, et aliarum quarumlibet rerum mobilium,
 „tuta et segura permansione et conservatione li-
 „teras Regias assecutorias, ac protectionales
 „elargiri, necessitate autem ita ferente, etiam apud
 „S. Sam Caeam Majestatem id ipsum clementer
 „efficere.

„3-tio Similiter faciant Domini Ablegati,
 „apud modernum Generalem Germanicae Militiae,
 „penes Exercitum Polonicum existentis.

„4-to Cum locus Arcis Gács valde esset an-
 „gustus, ita ut pro praesentiarum, in eodem nunc
 „residentes Filekienses, et alii vix commodam pos-
 „sent habere manendi commoditatem, supplicabunt
 „proinde ne praesidio eadem arx impleatur, ve-
 „rum sufficiat introductio aliquot Salvagvardio-
 „rum, dispositio tamen arcis, prout antehac an-
 „nis praeteritis, in omnibus prorsus apud Excel-

„lentissimam Familiam Forgáchianam veluti Do-
 „minos Terrestres remaneat.

„5-to Repraesentabunt ceterorum Germano-
 „rum, in Arce Gács pro nunc existentium, qui
 „pariformiter ad fidelitatem bene nominatae Suae
 „SSae Majestatis rediissent, negotium.

„6-to Szécsény a Turcis recnperationem, et
 „liberam in idem se conferendi pro Filekiensibus,
 „quibus libitum fuerit, potestatem sollicitabunt.

„7-mo Quarteria etiam impetrare pro File-
 „kiensibus, si poterint, Domini Ablegati non in-
 „termittant.

„8-vo Commendantem Teökölianum Paulum
 „Gyürky, ex eo, quod consentire in hoc negotio,
 „cum Nobilitate et universa Militia noluerit,
 „quin imo magno excitato tumultu, adversus eos,
 „qui ad fidelitatem SSae Cao Reae Majestatis re-
 „dire voluerant, arma sumserit, Militia universa
 „posuit in arestum, declarabunt circumstantio-
 „naliter Domini Ablegati, quidque cum eodem
 „ulterius sit faciendum investigabunt.

„9-no Ductoris peditum cujusdam Joannis
 „Bertók, antehac quidem Teököliani, sed jam
 „cum certis sibi adhaerentibus ad fidelitatem
 „Suae Mattis Cao Reae redire volentis negotium
 „complanandum.

„10-mo Authoritas pro Filekiensibus talis est
 „obtinenda, ut officiales eorum, quicumque iis-
 „dem adhaerere, et ad fidelitatem Suae Mattis
 „redire voluerint, iisdem parolam dare, cosque

„de Gratia Regia sufficienter assecuratos reddere
 „possint. Actum in Arce Gács die 9-na Novembr.
 „Anno 1683.“

Maria Catharina Grafs Forgách Wittib, gebörne
 Frey v. Rehberg von Höhen Rehberg m. p. (L. S.)

Michael Tasy de Nemes Tass, V. Comes Cottus
 Heves. Exter. Szolnok unitor. m. p. (L. S.)

Stephanus Sövényházy Militiae Filekien. utrius-
 que Ordin. Capitaneus m. p. (L. S.)

Andreas Szaday Ductor Militiae Filekien. Equest.
 Ordinis m. p. (L. S.)

Andreas Fekete Ductor Militiae Filekien. Eque-
 stris Ordinis m. p. (L. S.)

Joannes Bertzely Ductor Militiae Filek. Ordinis
 Equest. m. p. (L. S.)

Stephanus Bezegh Vice Comes Cottus Neograd.
 manu aliena propter chiragram (L. S.)

Caspar Csemitzky Jurat. Notar. Cottuum Pest,
 Pilis et Solt unitor. m. p. (L. S.)

Stephanus Czece Ductor Militiae Filekien.
 Equest. Ord. m. p. (L. S.)

Michael Becskerek Ductor Militiae Filekien.
 Equest. Ord. m. p. (L. S.)

Joannes Darabos Ductor Militiae Filekiensis
 Equestr. Ordinis m. p. (L. S.)

Új sebet kapott ezen Vármegye az által, hogy Rákótzky Ferentz 1703-ik eszt. zenebonás, támadó, békételen nyughatatlanságival ön Nemzetét fogyasztotta, melly sebnek helye örökké megmarad. Ekkor ezen vár menedék-helyet adott a' híveknek, 's meg is oltalmazta őket a' minden oldalról sebesen repülő golyóbisok ellen. Egybe tsoportozván itten mintegy 2000 fegyveres gyalogok, egy bizonyos hűségtelen, kinek nevét az írók fel nem jegyezték, feladta nekik a' Gácsi várbelieket; de ezek, ostromoltatván, olly annyira védelmezték magokat, hogy nagy veszteségekkel kétszer vissza nyomattattak a' pártosok, végre pedig ezen gyűlevész népből álló ostromló sereg széljel szaladni kéntelenítetett.

De idő'jártával annyira szaporodván a' támadók' száma, hogy több városokat, sőt várakat is hatalmok alá hajtának, itten is megtsökkent a' támadók' meggyőztetések eránt való reménység, a' mint hogy kéntelenítették is engedni a' reájok rohanó nagyobb erőnek. De még ezen veszedelmes állapotjokban is a' Király és a' Haza eránt való hűséget megakarván bizonyítani, a' Groni S. Benedek' Conventjéhez levelet küldének a) mellyben jelentették eltökéllett hűséges állandóságokat,

a) Ezzel a' kifejezéssel éltek: „*Se quidem integra in Regem fide, nullo autem novarum rerum studio necessitati jam cedere.*“

hogy ők tovább is a' Királyhoz hűségesek maradnak, és hogy az újitók' akaratjoknak és tsabításoknak nem fognak helyet adni.

Ez volt a' Gácsi várbelieknek is, valamint a' Nógrádiaknak, Királlyaikhoz minden időben hűséges gondolkodások és viseletek, mellyért tiszteletet érdemlettek; a' mint is minekutánna a' Császáriak kevés idő múlva győzödelmeskedtek a' Rákótziaikon, Nógrád Vármegyének hűséges viselete 's engedelmessége a' Király előtt különösen emlékezetben maradt. Ugyan azért mivel minden ágyúk és más egyéb ellentálló fegyver nélkül hagyattott ezen vár, tsak hamar visszakerült ez a' Császáriak' hatalma alá, — ehez járúlván még az is, hogy annyira meggyőzöttettek Rákótzty' fegyveresei, hogy közülök tsak kevés számmal, 's azok is szaladás által szabadúlhattak meg, a' mint feljebb is említettem.

Bizonyos Bonefusz nevű Frantzia volt a' vár' őrizetének kormányozója, ki Rákótzty' parantsolatjából szállítatott ezen várba népével együtt; de bátor-talan volt ez, 's Rákótzty' szolgálatját is megunta már akkor; ennek az a' következése lett, hogy mihelyt a' Császári fegyveres nép ostrom alá vette ezen várat, Bonefusz ezt azonnal feladta, szemébe mondván magának Rákótzynak egész maga elszánásával, hogy annyi bért sem nyert tőle, mellyen más fa-lábat vehetett volna magának (mert az előtt egy ágyú-golyóbis egyik lábát elsodrotta). Ezen szavaira azt

nyer-

nyerte feleletül, hogy vigyázzon csak magára, ne hogy a' másik lábát is elragadja az ágyú golyóbis.

Ezek voltak a' mostoha esetei ezen Gács várnak, mellyek után G. Forgách János Ádám Nógrád Vármegyének Fő Ispánjává lett, és ugyan ezen vára volt kedves pihenő lakhelye.

Mostani birtokos Földes Ura ezen ép és kelemetes várnak Ghymesi és Gácsi Gróf Forgách Nepomuk János, néhai G. Forgách Antalnak néhai G. Grassalkovics Otilia Aszszonytól született fija. Ditséretes és testvérekhez illő egyességre lépett ez kedves testvér bátyával, G. Forgách Antallal; mert mint ifjabb testvért Jánost illetvén törvény szerint az ősi és atyai residentionális vár, ezt neki a' bátya általadta, maga pedig egy jó testvérhez illő egyességgel a' vár alatt lévő mező-városban választott magának ékes lakhelyet. Tsak ebből is kitetszik, hogy ezen régi és gyökeres familiának jeles tulajdona a' jó szívűség.

Ezen vár a' Losontzi Járásban vagyon.

VI.

K é k k ő V á r a.

Minekelötte a' várról és annak viszontagságairól szólnék, szükségesnek találom, ama' régi gyökeres familiáról írni, melly Balassa név alatt esmeretes, 's mellynek a' Grófi lineában a' fiú ágra nézve magva szakadt; de a' Bárói ága még fen van.

Ezen Balassa Familia eredetét származtatja a' Magyarok' hét első Kapitányjaik közül egyiktől, nevezetesen Bungertől, kinek Bors nevezetű fija volt. Ennek maradéki építették a' Zólyomi várat, és bírták is azt, ugyan azért *Zólyomi Grófoknak* hivattattak, a' kik közül idő' jártával egyhez, úgy-mint Detrikhez 1228. eszt. a' Balassák természet és törvény szerint a' legtisztább atyafiságos szeretettel kaptattak.

Ezen Detrik nevű Zólyomi Gróf, több Uradalmain kívül Detrikkőnek is birtokossa volt, 's ugyan erről neveztetett is. Ettől fiúról fiúra való származását tulajdon leveles tárából hiteles oklevelekkel bizonyíthatja a' Balassa Familia.

Ugyan ezen Detriknek ötödik unokája volt azon *Balás*, a' ki Nagy, vagyis Ipoly-Gyarmatot megkülömböztetve kedvelte, 's kitől a' XIV. században a' Balassa Nemzetség *Gyarmati Balassa* Nagy vagy Ipoly-Gyarmat városa pedig Balassa Gyarmat nevet kapott.

Ezen régi gyökeres Nemzetség nagy embereket mutatott be a' Hazának, és hátor vitézeket, kiknek sorban való leírásokat másra bizván, felvett tárgjomhoz látok.

Balassa László 1409. eszt. 'Sigmond Királytól, vitéz maga viseletéért a' Sárkány' Rendjét nyerte meg. *Balassa Ferentz* a' harmadik felesége után a' Boszniai Királynak és *Prényi Imre* Palatinusnak sógora, továbbá Zeverinyi Bán, és Nógrád Vármegye' Fő Ispánja volt 1526. eszt.

utánna *Balassa 'Sigmund* 1536. és 1568. Borsód Vármegye' Fő Ispánja ; *Balassa Imre* Erdély Ország' Fejedelme ; *Balassa Menyhért* I. Ferdinánd Császár' és Király' arany sarkantyús Vitéze ; *Balassa János* a' XVI. század' közepe' táján Zólyomi Fő Kapitány, 's egyszersmind Nógrád és Honth Vármegyék Fő Ispánja a) ; *Balassa András* 1546. Királyi Fő Asztalnok , Tanácsos , és Nógrád Vármegye' Fő Ispánja ; *Balassa Bálint* 1583. eszt. Nógrád Vármegyei Fő Ispán-voltak. *Balassa Imre*, Pest, Pilis és 'Sólt Vármegyék' Fő Ispánja, nagy katona 's vitéz hajnok volt, de végre a' pártosokhoz tsatolta magát. b) *Balassa 'Sigmund* felesége Rhitváni Zborovszky egy Lengyel Hercteg Aszszony lévén, ez által ő sok Nagyokkal atyafiságba lépett, 's egyenesen a' Lengyel Király sógora lett. Második *Balassa Ferentz* Honth Vármegyének Fő Ispánja, és egyszer'smind Ezredes Fő Kapitánja volt. A' gazdag és sok kintsekkel bíró *Balassa Péter* II. Ferdinánd alatt az által tette magát nevezetessé, hogy a' Csehek ellen a' maga költségén katonáskodott. — Az utóbbi *Balassa Bálint* Honth Vármegyének Fő Ispánja, 's a' vers-szerzésnek nagy barátja volt, kinek verseit, közre bocsátott munkájában én is győ-

a) Ezen Jánosról Istvánfy ditséretesen ír.

b) Vitézségét, bátor maga viseletét, sajnosan ugyan, de eléggé leirtam a' Divényi várnak leírásában ; mert a' történet-írónak egyenességgel, 's minden részre hajtás nélkül kell előadni az előadandókat.

nyörüséggel olvastam. *Balassa Pál* a' XVII. században választott Püspök volt.

Hogy pedig a' *Balassa Familia'* tagjai vitéz tetteik mellett nagy lelkűek is voltak, 's az Ország is mennyire szerette őket, például *Balassa Jánost* említem. Ez Don Francesco Lasso de Castilia által kettős viadalra kihivattatván, nem tudta mit tegyen? bátorsága ugyan volt, 's készen állott a' viadalra, maga' és nemzete' betsületének fentartásáért, de tudta, hogy Törvényeink a' viadalt senkinek meg nem engedik, sőt azt a' viaskodók' minden ingó 's ingatlan javaiknak el-vészítése alatt tiltják. — Jelentette tehát az Ország' akkor egybegyűlt Rendjeinek, valljon elfogadhatja-e ezen kihívást? Az Ország Rendjei a' Király előtt magokat eránta közbe vetették, a' mi-ből kitetszik a' *Balassa Familiabéliekhez*, és kiváltképen *Balassa Jánoshoz* vonszó egyenes Magyar hajlandóságok. Ezen közbevetés' következtében az akkori uralkodó Károly Császár és Király a' három Balassákhoz a' következő kegyelemmel teljes levelet írta:

Carolus Divina favente Clementia Romanorum Imperator Augustus etc.

Magnifici, fideles dilecti! Pervenit ad aures „nostras, quemadmodum post diuturnam et multuam amicitiam, quae inter Don Francesco „Lasso de Castilia, et Joannem Balassa fratrem „vestrum vigebat, subita quaedam contentio, et „pugna oborta sit. — Quod quidem factum (quum

„ambo Ssmi Regis Romanorum etc. etc. fratris
 „nostri charissimi servitores , et familiares exi-
 „stant , et ex hujusmodi servitute nostros etiam
 „illos existimemus) non potuit nobis non summo-
 „pere displicere , non solum illorum , sed et Rei-
 „publicae causa ; videmus enim quandoque ex
 „hujusmodi privatis atque intestinis odiis fieri ,
 „ut partium studio , Reipublicae status perturbe-
 „tur , maxime ubi odia , nemine pacem svadente ,
 „in immensum crescunt ; proinde ad praecavenda
 „majora scandala , non abs re fuerit , nostra qui-
 „dem sententia , si id , quod in paribus causis
 „aliquando videmus fieri , ut nobiles et probi
 „viri , se intromittentes , servato debito honore ,
 „cui honor convenire videtur , contentiones in
 „concordiam redigant , hac quoque in causa fiat ,
 „atque inter dictum fratrem vestrum , et Don-
 „Franciscum Lasso interventu et opera aliquot
 „Deputatorum concordia tandem statueretur. Quod
 „cum vestro consensu et svasu apud ipsum fra-
 „trem vestrum facile impetratum iri nobis persva-
 „deamus , vos hortamur , et requirimus diligen-
 „ter , ut non solum in hanc rationem et tracta-
 „tum pacis , et concordiae conciliandae consenti-
 „re , verum etiam eundem fratrem vestrum *Joan-*
 „*nem* ad viam hanc amplectendam inducere ve-
 „litis. In hoc utique rem nobis pergratam factu-
 „ri , nostram erga Vos benevolentiam recognosce-
 „tis. Datum in Civitate nostra Imperiali Spira 29.
 „Mensis Martii Anno Domini 1544. Imperii no-

„stri 24. et Regnorum nostrorum 29. Carolus.
 „Ad Mandatum Caeae et Catholicae Majestatis
 „proprium

Isbernburger m. p.

Kivül petsét, ezen tzimmerl:

„Magnificis sincere nobis dilectis Sigismun-
 „do, Emerico, et Melchiori Balassa de Gyarmath.

Ezen Felségnek ugyan azon esztendei második Levele a' következendö:

Carolus Divina favente Clementia Romanorum Imperator Augustus etc.

Magnifici sincere dilecti! Scripseramus vobis superioribus diebus, ut in compositione illius controversiae, quam habent Magnifici fideles ac sincere nobis dilecti, *Joannes Balassus* et *Don Franciscus Lasso*, consensum et operam adhibere velitis. Esse enim hanc rem nobis curae, atque vos gratum nobis officium praestituros significaveramus; verum neque quippe responsi a vobis accepimus, neque quid ex mandatis nostris actum sit, intelligere potuimus; qua de re scribimus in praesentia Magnificis sincere nobis dilectis *Thomae Nádasdy*, et *Francisco Botthiány*, ut communicata re cum Reverendissimo Archi-Episcopo Strigoniensi, et *Leonardo Barone de Fels*, adjunctis etiam Nobilibus nostris, et Imperii Sacri fidelibus dilectis, *Leonardo Comite Nogerole*, et *Sigismundo de Her-*

„menstein, de reducenda istorum gratia, atque
 „amicitia resarcienda agant. Hic rei, ut vestram
 „voluntatem et operam interponere velitis, vos de-
 „nuo hortamur. Erit enim nobis vehementer gra-
 „tum, si viri illis ornamentis praediti, et ex iis
 „nationibus orti, quae strenua et utili opera de
 „Republica Christiana, et de nobis optime meri-
 „tae, quacunque virtuti multum debere agnosci-
 „mus, positis inimicitiis in gratiam redeant. Da-
 „tum in oppido nostro Druxellis, die 29. men-
 „sis Octobris Anno Domini MDXLIV. Imperii
 „nostri XXV. et Regnorum nostrorum XXIX.

„Atque haec Epistola occluderetur, Nobis
 „redduntur Litterae vestrae, Datum ex arce Dy-
 „vin 2. Augusti hujus anni, quibus perlectis in-
 „telligimus negotium istius concordiae inter fra-
 „trem vestrum, et Don Franciscum Lassum, in
 „adventum nostrum in Hungariam rejici. Et
 „quamvis cupiamus in his rebus, quae ad vestra
 „commoda et dignitatem pertinent, postulatis ve-
 „stris condescere, quia tamen multis et gravibus
 „causis expediri judicamus, eas inimicitias primo
 „quoque tempore tolli, idque vel nobis absentibus
 „facili negotio per interpositas personas con-
 „fici posse persvasum habeamus, idcirco vos hor-
 „tamur denuo perque diligenter, atque a vobis
 „petimus, ut nulla mora interposita, partes vestras
 „controversiae isti componendae, secundum prio-
 „res litteras nostras, et has, quas nunc scribimus,
 „omnino interponere velitis. Facturi plane rem no-

„bis magnopere charam, et omni significatione
 „clementis erga vos animi nostri pensandam. Da-
 „tum ut supra, Carolus mp. Isbernburger mp.

„Magnificis sincere nobis dilectis Emerico,
 „Sigismundo et Melchiori Balassis ex Gyarmath.

Azonban hogy mind ezek után sem történt meg *Balassa János* és Don Francesco Lasso között a' kívánt tsendes egyezés, kitetszik onnan, hogy Don Francesco az Ország' házának négy ajtajára egy írást ragasztatott alattomban, melly által *Balassa Jánost* a' Császár' s Király' birodalmain kívül való bizonyos kinevezendő helyre kettős viadalra kihivta.

Don Francesco Lasso de Castilia' vakmerőségétől meg nem rettent *Balassa János*, azért is ezen helytelen 's dühös bosszút állani kíváno indulatját az Ország' Rendjei eleibe terjesztette, a' kik ezen helytelen 's szokatlan tselekedetét *Don Francesconak*, olly kedvetlenséggel értették, hogy az uralkodó Császár és Királyhoz az Ország' nevében írtak, 's magokat mind a' nemzet megsértetéséért, mind pedig Balassa Jánoshoz vonzó Magyar hív 's jó szivek és hajlandóságok megbizonyítása végett közbe vetették. — Hogy pedig ezek mind e'képen történtenek, kitetszik azon Felsőges Királynak az Ország' Rendjeihez adott kegyelmes feleletéből, mellyet adott Martius 3ikán 1546. eszt. 's mellyet mint nagy különösséget itten előadom.

Nos Ferdinandus Divina favente Clementia
 „Regnorum Hungariae, Bohemiae etc. Rex sem-
 „per Augustus, Infans Hispaniar. Archi Dux Au-
 „striae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Marchio
 „Moraviae etc. Recognoscimus et notum facimus
 „per praesentes Litteras Nostras, quod Nobis in
 „Conventu Universorum fidelium Nostrorum, Do-
 „minor. Praelatorum, Baronum, Nobilium et
 „alior. Statuum, et Ordinum Regni Nostrae Hun-
 „gariae, pro festo Conversionis beati Pauli Apo-
 „stoli, proxime transacto, Posenii de Nostro edi-
 „cto celebrato congregatorum, ibidem personali-
 „ter constitutis et existentibus, eorum fideles No-
 „stri, Domini Praelati, Barones, Nobiles et alii
 „Status, et Ordines, Nostrae Majestatis acceden-
 „tes in conspectum, exhibuerunt, et praesenta-
 „verunt nobis quandam supplicationem cum ad-
 „junctis illis aliquibus schedis, supplicantes Nobis
 „humillime, ut super hujusmodi eorum humili
 „supplicatione gratiosum responsum illis dare di-
 „gnaremur, cujus quidem supplicationis tenor est:
 „Sacratissima Regia Majestas, domine domine
 „clementissime! Quid Don Francesco Lasso, con-
 „tra Majestatem vestram, dignitatemque aulae
 „suae superioribus annis commiserit, simulque
 „Dominum Joannem Balassa fratrem nostrum qua
 „ignominia affecerit. Qui quidem frater noster
 „Majestatis Vestrae dignitatem respiciens, longo
 „tempore in aula, exercituque Majestatis vestrae
 „Sacratissimae perstitit, tandem facti indignita-

„te, et accepta ignominia compulsus, magnis la-
 „boribus et impensis adversarium suum, ubicun-
 „que terrarum recipere posset, peracquirere co-
 „actus est. Quem habito debito respectu ad ampli-
 „tudinem Majestatum Vestrarum, extra praesen-
 „tiam et domum Caesareae Majestatis, et in li-
 „bero campo reperit quaesitum, injuriamque su-
 „am solum coram curialibus, more honestorum
 „virorum militarium ultus est. Pro eo supplica-
 „mus Majestati vestrae Sacratissimae, Domino
 „Nostro Clementissimo, dignetur eundem fratrem
 „nostrum oculis clementissimis intueri. Nunc de-
 „nuo accidit, ut Don Francesco Lasso, non con-
 „siderata Majestatis vestrae Sacratissimae digni-
 „tate, cum in publicis Comitibus nulli liceat ali-
 „quem ignominia notare, praecipue cum sub
 „salvo conductu Majestatis Vestrae Sacratissimae
 „celebrantur, quatuor portis chartas suas clam
 „affigi fecerit, quibus ipsum fratrem nostrum ad
 „loca extra ditionem Majestatis Vestrae posita, in
 „singulare certamen provocaverit. Quapropter
 „supplicamus Majestati Vestrae Sacratissimae, Do-
 „mino Nostro Clementissimo, dignetur pro liber-
 „tatis nostrae observatione et divor. Regum prae-
 „decessorum Majestatis Vestrae dignitate gratiose
 „admittere, ut frater noster factis, rebusque
 „omnibus ad existimationis suae defensionem,
 „Don Francesco Lasso respondere, singulareque
 „hoc certamen acceptare possit. Quod nos per-
 „petuis et fidelibus servitiis nostris, apud Ve-

„stram Saeratissimam Majestatem promereri stu-
 „debimus. Chartas autem per ipsum Don France-
 „sco Lasso affixas, Vestrae Sacratissimae Majesta-
 „ti cum praesentibus exhibemus. Ejusdem Sacra-
 „tissimae Majestatis Vestrae fideles subditi, Prae-
 „lati, Barones, Nobiles, aliique Status et Or-
 „dines totius Regni Hungariae. Nos igitur hujus-
 „modi supplicatione, simul et schedis illius adjunctis
 „visis et praelectis, praefatis fidelibus Nostris
 „hoc modo clementer respondimus:— Quod quia
 „praefatus Don Francesco Lasso, antefatum Joan-
 „nem Balassa, in negotio et differentia eorum
 „praenotata extra Terminos Regnorum et Provin-
 „ciarum Nostrarum, ad loca alieno Dominio Prin-
 „cipatui subjecta, in singulare certamen provo-
 „casse, praescriptae schedae denotabant, Lege
 „autem et Consuetudine ipsius Regni Hungariae
 „Nostrae, nemini Regnicolarum ejusdem Regni no-
 „stri, absque scitu et expressa permissione Regis
 „aut Principis quempiam ad singulare certamen
 „provocare, vel a quopiam provocatus ipse ac-
 „ceptare, sub nota praecipuae infidelitatis, ac poe-
 „na amissionis Capitis, et Confiscationis omnium
 „bonorum mobilium et immobilium liceat, libe-
 „rumve sit. Nos tamen accepta supplicatione di-
 „ctorum Dominorum Praelatorum, Baronum, ac
 „Statuum et Ordinum Regni nostri, praefato Jo-
 „anni Balassa, gratiose et ex nostrae Regiae po-
 „testatis plenitudine annuendum duximus et con-
 „cedendum, imo annuimus et concedimus per

„praesentes, ut idem Joannes Balassa, hujusmodi
 „certamen singulare ab ipso Don Francesco Las-
 „so acceptare, et cum eo cum defensione existi-
 „mationis suae, uti virum militarem decet, sine
 „ulla nota infidelitatis, aut poena capitis, con-
 „fiscationisque bonorum suorum mobilium et im-
 „mobiliu[m] congruere valeat atque possit. Verum
 „ne dignitati et auctoritati Majestatis nostrae, ac
 „libertati agrorum ac provinciarum nostrarum —
 „— — sed in Regnis et Provinciis nostris inter
 „praefatos dissidentes habeatur, offerentes nos
 „propterea, quod dum et quodocumque praefa-
 „tus Don Francesco Lasso alicubi in Regnis et
 „Provinciis nostris, pro hoc singulari certamine
 „(duello) apud Majestatem nostram intercesserit,
 „nos diem certum, locumque securum, utrique
 „parti ad singulare certamen nominabimus, et
 „designabimus, et eundem Don Francesco Lasso,
 „de securo suo ad eum locum in Regnis et Pro-
 „vinciis nostris adventu et reditu per litteras no-
 „stras salvi conductus gratiose assecurabimus. Quia
 „autem praefati fideles nostri, nobis humiliter su-
 „plicarunt, ut hoc nostrum responsum sub sigillo
 „nostro eis dare dignaremur: Eorum supplicationi
 „humillimae clementer assentientes, has nostras
 „duximus dandas et concedendas, universis et
 „singulis Principibus, Ducibus, Marchionibus,
 „Comitibus, Praelatis, Baronibus, Praefectis,
 „Capitaneis, Nobilibus, Comitibus, oppidis et
 „aliis omnibus Statibus, et Ordinibus singulorum

„Regnorum, Ducatum et provinciarum totius
 „Reipublicae Christianae, hoc ipsum significantes,
 „et notum facientes, harum nostrarum Testimo-
 „nio. Datum in Arce nostra Posoniensi, 3. die
 „Martii Anno Domini Millesimo Quingentesimo
 „Quadragesimo Sexto. Ferdinandus mp. Nicolaus
 „Oláhus Episcopus Zagrabiensis Cancellar. Re-
 „giae Majestatis.“

Ezen vártt 's megnyert viadalra való enge-
 delemnek az lett a' következése, hogy ámbár az
 egész Monarchiában köz hírek 's tudósítások által
 előhivatott *Don Francesco Lasso de Castilia*,
 még sem állott elő a' kettős viadalra, 's azért bets-
 telennek (Infamisnak) kiáltott és hirdettetett ki.

Ez az a' Balassa János, a' ki mint a' Bánya
 Városok' kormányozója (Praefectussa) vitézsége
 által a' Balassa-Gyarmathi, Divényi, Kékkői, és
 Dobronai Várat meg tudta oltalmazni az ellen-
 ségtől.— *Balassa Menyhért* hasonlóképen nagy
 Hadi Vezér volt. *Balassa Imre* Erdélyi Fejede-
 lemnek választott. a)

a) Ily régi nevezetes Familiabeliről miképen tsuszhatott
 be Forgách Ferentznek *Rerum Hungaricarum sui
 temporis Comment.* című jeles munkájába a' 217 lap-
 ján ezen kifejezés: *Hominem mediocris Conditionis
 in praefecturam Transylvaniae, cum Maylato
 Collega evexerat*; holott ezen familia mindenkor
 nagy Embereket mutatott be a' Hazának, több szá-
 zadok óta; hihető, hogy Forgách Ferentz N. Vá-
 radi Püspök' kéz-írásában, melly tsak haldla után
 bortsátott közre, nem is volt ez, valamint több e'
 félék is, egymint a' 217. és 691. lapon.

A' XVII. Században nevezetesebbek voltak : *Balassa András*, Hadi vezér; *Balassa Ádám* Cs. Királyi Kamarás, a' Kékkői 's Horponai várak' kormányozó Vezére, és Ezedes fő Kapitánja; *Balassa Gabor*, arany sarkantyús vitéz, és *Tabulae Báró*; *Gróf Balassa Pál*, — ez mérette ki azon helyet Balassa-Gyarmathon, és által is adta azt, a' hol most a' Vármegye' háza kiterjedett épületeivel vagyon. Ez hivataljára nézve Királyi Fő Tárnok Mester, Gömör Vármegyének Fő-Ispánja, a' Provincialis Commissariatus Fő Directora, és Belső Titkos Tanácsos volt. Ezen nagy ember eléggé esmeretes ugyan a' Hazában, de szükségesnek tartom azt, hogy a' Magyarok előtt elfelejthetetlen *Mária Theresia* Királyné melly kegyelemmel viseltetett éránta, kegyelmes irásával behizonyítani:

„Chare Comes Balassa! Ubi primum vel ipso
 „rumore nunciante, vobis innotuit summum di-
 „scrimen, in quod causa publica denuo est con-
 „jecta, bene novi, quanta illud animi commotio-
 „ne exceperitis, et una mecum impense dolueri-
 „tis; adversis interim hisce vicissitudinibus non
 „indolere sufficit, nisi et rebus publicis, per in-
 „expectatos hostis progressus iterum convulsis,
 „pro viribus succurratur. Multiplices calamita-
 „tes majoraque in dies Regnis et Ditionibus meis
 „Haereditariis impendentia mala materno mecum
 „animo reputans, congeminatedis curis et conatibus
 „mentem meam eo indefixam teneo, qua ratione

„validum laboranti causae publicae paesidium
 „adferri possit. Vobis ex hoc loco ea de re ver-
 „ba facere, et in arduis his circumstantiis de sa-
 „lute publica in medium consulere cupivissem,
 „modo temporis id angustiae admitterent; ne
 „vero publicae causae pro regali munere meo
 „inter praesentis periculi sensum et metum fu-
 „turi deesse ullatenus videar, novo belli appa-
 „ratu causam publicam, a periculosissimi hostis
 „conatibus asserendam constitui. Desideria mea
 „ex annexo circulari Rescripto pluribus perceptu-
 „ri estis: quid igitur reliquum, quam ut intentio-
 „nes meas, publica Regnorum et Ditionum mea-
 „rum Haereditariarum commoda unice pro obje-
 „cto habentes, exoptata animorum studiorumque
 „consensione procuretis. Devotam erga me volun-
 „tatem vestram, mihi abunde perspectam habeo,
 „et vel hinc in praesentanea necessitate tum lau-
 „dabili exemplo praeluxuros, cum vero enixis
 „officiis vestris, non modo in Comitatu modera-
 „tioni vestrae concredito, verum et in periphe-
 „ria illius Districtus, pro singulari, quo pollētis
 „credito, afflictis causae publicae rebus, celerem
 „validamque opem allaturos mihi quam firmissi-
 „me polliceor; debeo hanc eximio zelo, ac sin-
 „gulari prudentiae vestrae, quibus demandatam
 „vobis a me Provinciam dextere, fideliter, ac
 „prorsus ex Regali muneris mei dignitate exple-
 „re contendetis. Dum igitur vota et desideria mea
 „in vos repono, confido vos devotissimi animi,

„et obsequii studia, si unquam, nunc profecto
 „peculiaribus comprobaturos esse argumentis. —
 „Gratiam demum et Clementiam meam Caesareo
 „Regiam vobis benignissime confirmo. Dabantur
 „Viennae Austriae die 13a mensis Januarii An-
 „no Domini MDCCLVIII.

„*Maria Theresia mp.*“

Bepetsételve, ezen tzím alatt :

„Spectabili ac Magnifico Comiti Paulo Ba-
 „lassa de Gyarmath, Provincialis Commissariatus
 „mei per Hungariam Directori, et meo actuali
 „Intimo Consiliario Posonii.

Ezek után *Báró Balassa Gábor* Győr Vá-
 rának Kormányozója; *Gróf Balassa János*, az
 utóbbi, Gömör Vármegyének Fő-Ispánja, és Cs.
 K. Titkos Tanácsos volt.

Gróf Balassa Paulai Ferentz, Rékkő,
 Vágbesztertze, Lietava, 's Eberhardt várak 's
 uradalmak' örökös Ura volt az utolsó a' Grófi-
 ágból. Ő 1756. eszt. Kamarássá lett; 1757. a' Nagy
 Mélt. Magyar Királyi Helytartó Tanátsnál Taná-
 tsosnak; 1762-ben Szerem Vármegyé' Fő Ispán-
 jának; 1769-ben Magyar Ország' Provincialis Com-
 missariatusa' Directorának; ugyan esztendő-
 ben Csász. Királyi Belső Titkos Tanácsosnak;
 1780-ban Szent István' jeles Rendje' Commen-
 datorának; 1783-ban a' Cs. Királyi Kamara' Elöl-
 ülőjének, Kintstartónak 's Korona Örzőnek; 1785.
 Szala, Körös, Varasd, Szerém, és Zágráb Vár-

megyék' Fő-Ispánjának, Horvát Ország' és Dalmátia' Bánjának, Fő-Kapitánjának, és a' Banalis Tábla Elölülőjének; 1792-ben pedig a' Galliczia és Lodomeria eránt rendeltetett Udvari Commissió' Elölülőjének neveztetett ki. Az Udvar' terhes foglalatosságaiban mint Királyi Commissárius, a' Felség' személyében tízszer munkálkodott. Ezen nagy Férjfiú utolsó napjait kedves Hékkői várában tsendes nyugalomban, többnyire olvasással és nemes társalkodással töltötte. Örömmel fogadta a' vendégeket, 's még a' legkisebb Nemes Embert is nagyon tudta betsúltni 's megkülömböztetni. Végre negyed napi betegsége után életének 76. esztendejében 1807. esztendőben, ugyan a' Hékkői Várban tsendes halállal halt meg, 's hideg tetei a' Nagy Zellei templom boltozatjába illendően eltakarították. a)

Itten három rendbeli Cs. Leveleket (Diploma) szóról szóra előadok; b) az első ddo 11. „Maii 1762. Ueber die, in Allerhöchster Erwägung „eigner des Königl. Hung. Statthalteren=Raths ins „sechste Jahr, wie auch in zwey Commissionen, und „zwar gelegentlich einer in Mähren zu Brünn, und „der zweiten im Königreich selbst gesammelten, als

a) Ezen Mágness' mély tudományáról többet írtak mások, nevezetesen Szklénár ad Lib. de M. Moraviae situ, Icon ejus per Kovachich von Ungarn. Leginkább Stematographia Lehotzky II. 25. lapon.

b) Stematogr. Lehotzky II. 25. l.

„auch der besondern Verdienste der Vorfältern, die
 „schon im Jahre 1253. verschiedene Kriegs- und po-
 „litische erstere Chargen im Königreich begleiteten,
 „verliehene Administration des Sirmier Comitats.

Diploma ddo 14. Decemb. 1762. „Ueber die
 „Ernennung zum wirklichen Obergespan des vorbesag-
 „ten Sirmier Comitats, in Allergnädigster Erwä-
 „gung der als Statthalterey-Rath, und Administra-
 „tor der nemlichen Gespannschaft geprobten, getreu-
 „en, und eifrigen Dienstleistung.“

Decret von 24-ten Juny 1769. — „Ueber die
 „von Weiland Sr Majestät Maria Theresia, und
 „Joseph II. in Allermildesten Anbetracht, daß einige
 „dieser uralten Familie schon im Jahre 1230. die
 „ersten Chargen im Königreich Hungarn, als, Hen-
 „ricus die Palatinal, andere die Vaywoden im Sie-
 „benbürgen, und Banal Dignitaet in Croatien, wie
 „nicht minder in Militair-Diensten begleiteten, als
 „auch selbst eigener rastloser zwölfjähriger Dienstlei-
 „stung, allergnädigst verliehene geheime Raths-Würde.

Diplom von 6ten May 1785. „Ueber die, we-
 „gen von Weiland Sr Majestät in Betrachtung ge-
 „zogene seltene Geschicklichkeit, große und ausgebreite-
 „te Kenntniß, und Erfahrung in oeconomischen,
 „littoral, und politischen Geschäften, nicht minder
 „wegen der gelegentlich zwischen dem Königreich
 „Sclavonien, und dem Sirmier District auseinan-
 „der zu setzenden, und zu bestimmenden Gränz-Ange-
 „legenheiten aufgegebenen Commission, mit Allergenau-
 „igkeit, voller Zufr. iedenheit des allerhöchsten Hofß,

„und zum Muster anderer getreuen Stats-Diener
 „beendigten Geschäften, und allgemeinen erworbenen
 „Ruhm, und Belobung verliehene Banal Würde in
 „dem Königreich Slavonien, Croatien und Dalma-
 „tien.“

A' még élő *Báró Balassa Sándor*, Cs. K. Kamarás, tsendes életet él, és sokakkal jót téssen. Ezek után a' Kékkői várnak leírását adjuk már elő:

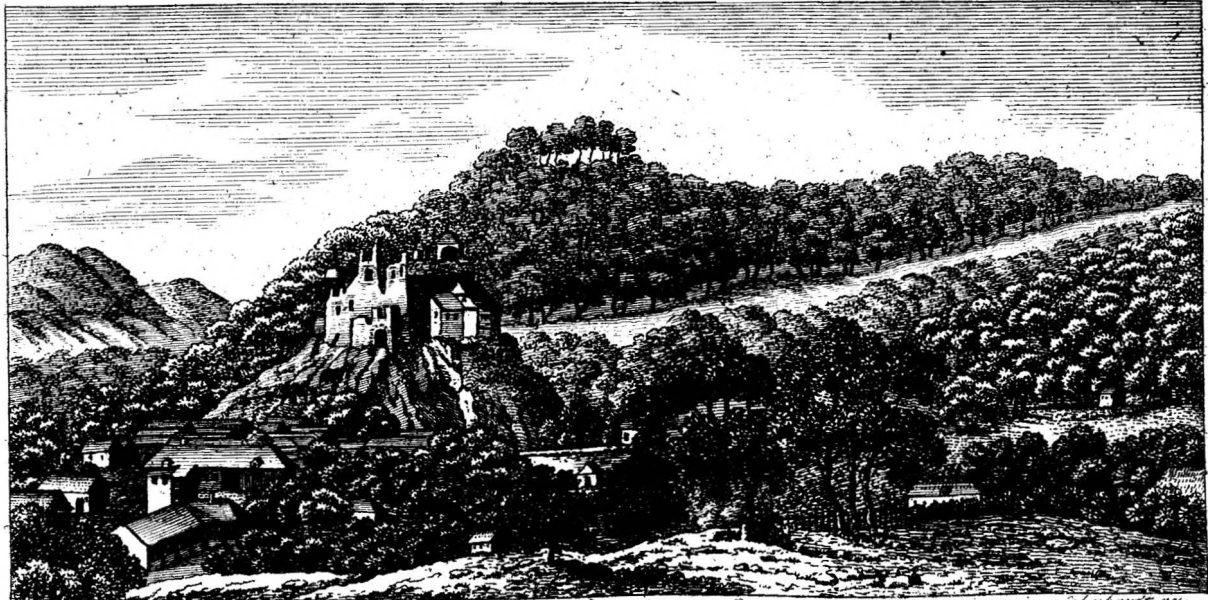
Kékkő vára mind ezen Vármegyének, mind az Osztroszka magas hegyeknek szélén fekszik. — Minekutánna ezen nagy terjedésű hegyek lefelé hajlani látszanak, és itten végeződnek, lassan lassan három ágra osztatnak, mellyeknek egyike *Báznak* neveztetik, a' másika *Judás' Hegyének*, — a' harmadika pedig *Paphegye'* neve alatt ismeretes. *Bázs* hegye napkelet felé az ellenség ellen vigyázó helyül szolgált a' várbelieknek, mert a' teteje természete szerint mindenkor terméketlen, 's ennél fogva szabad kilátást engedvén, vigyázó helynek legalkalmasabb volt. — Már a' régiebb időkben is *Bástyahegynek* nevezték ezt az első Magyarok; de idővel a' Tótok által megrövidítetvén ezen nevezet *Bázs-á* változtatott. Ennek szomszédságában a' *Judás'* hegye fekszik, melly onnan vette nevezetét, hogy róla kémlték ki a' Törökök a' várbelieket, ezeknek nagy veszedelemekre, — megfordulván későbbben a' szerentse, az ellenség intselkedése a' várbeliek által megelőztetett, 's az ellenség meg is veretett; innen vette ez a' hegy az áruló *Judás* ne-

véről nevezetét. A' *Paphegye*, hogyha a' hozzánk lejtött közbeszédnek helyet akarunk adni, egy *Paptól* vette nevezetét, a' ki bizonyos fogadásból ezen hegynek alljáról egészen a' tetejére felment egy huzomban, legkissebb pihenés nélkül; holott a' távulságot csak a' vár' kapujától a' völgynek mélységéig, hol most a' Mező-Város fekszik, könnyen lehet két ezer lépésre tenni, — a' kapu pedig a' hegy' közepe' táján fekszik. — Annyi hitelt adhatni ezen állításnak, a' mennyit egy mesének szoktunk adni; de azért megmarad a' régi nevezete.

Ezen Paphegye' közepe' táján egy kősziklára építettett a' *Kékkői Vár*, melly leginkább az utóbbi gyászos időszakaszban, Rákótz'y pártütő zendülése alatt sok kegyetlenséget állott ki, felgyújtattott, 's olthatatlan lángba borult. A' magas kőfalak bizonyítják most is volt ékes palotájának helyeit.

A' *Kékkői Vár* nevezetét azon mohos 's kék színt mutató kősziklától vette, mellyen fekszik, 's Német nyelven is *Blauen = Stein* a' neve. Ezen várnak a' kinézése délnek Balassa-Gyarmat felé igen gyönyörűséges; ellenben az alatta fekvő Mező-Várostól szinte megtagadta a' természet minden kellemeit, egy szoros völgybe lévén az szorítva, melly azomban más javakkal jutalmaztatott meg a' természet és a' szorgalom által; mert a' szőlő-hegyei, bár nem igen nevezetesek is, de termékenyek, főképen a' *Tartuska* nevezetűek;

III. Köt. 138. C.

K. Löngl.

Sekhö Vára.

1841. 10. 10.

ezek alatt lévő szilvássaik szép hasznót hajtának ; de mind ezek felett a' gesztenyés erdeje érdemel figyelmet , mellyben nagy , és 100 esztendőös vastag tserfához hasonlítható terebélyes gesztenyefák látszanak.

Méltó itten a' megjegyzésre , hogy az Osztroszkaik hegyek között volt két nevezetes várak , *Divény* tudniillik és *Kékkő* , ezen Vármegyének mintegy bástyaúl szolgáltak , 's oltalmazólag fedték ezt , sőt a' felettek lévő Bánya városok' oltalom-váraúl is szolgáltak hajdan.

Ezen két erős várnak hajdan egy örökös Földes Ura volt , t. i. a' Balassa Nemzetség. Ennek tagjai a' Törökök ellen , főképen a' XVI. században , önnön védelmezések mellett a' felső részeit a' Hazának , a' Bánya városokkal együtt , ditsőségesen megtudták őrizni és oltalmazni , olly bátorsággal , hogy halni vagy győzni mindég készen volnának. Előbb mint ezen várnak sokféle viszonyosságait előadnám , a' belső kapujának homlokán egy négyszegű kék köre faragtatott felírást adom elő , melly e'szerint vagyon :

„Anno Domini MCCXXXVII. sum arx Kékkő , ab Inclyta Domo Balassa fundata , et continuo possidebar , Anno MDLXXVI. in potestatem perveni Turcicam , Anno MDXCIII. a Turcis pulvere disjecta , et derelicta , Domini Imperatoris Romanorum , ac Regis Hungariae Rudolphi II. Praefectorum incuria , ad extremam

„deveni ruinam. Anno MDCIX. a Serenissimo
 „Rege Hungariae MATHIA II. haereditariis meis
 „reddita Dominis, Industria Spectabilis ac Magni-
 „fici Domini Sigismundi Balassa muris ac propu-
 „gnaculis e fundamento ampliata, habitationibus ex-
 „ornata, in hunc, in quo ante fui perveni statum.
 „ — Ab eadem illustri Familia, ut aevo durante
 „feliciter possidear, faxit Deus ter optimus ma-
 „ximus, cui laus et gloria. Anno MDCXII.“

Ezen feljülírás felett a' nevezetes *Balassa* Nemzetség' tzimere köre faragva látszik, melly Belény nevű állatnak a' feje, melly deák nyelven *Bizonthnak* neveztetik, 's a' vad bikának egy neme; — ennek a' szarvai között egy tsillag látszik, és szája körül holdat mutat, azon kívül gyikfark van a' szájában.

Ezen erős várnak a' talpköve 1237. eszt. IV. Béla Király' uralkodása alatt tétetett le.

1572. Eszt. Maximilián Császár és Király alatt *Balassa Bálint*, a' kit az említett Felség *Dobóval* együtt vissza vett kegyelmébe, volt ezen várnak birtokában, 's ennek fija *Balassa János* is birta ezt.

Balassa János bátor katona lévén, egy alkalmatossággal a' Török ellenségnek friss találmánnyal tsalt akart vetni, de szerentsétlen kimenetellel, mellyért *Bársonyos Musztafa* ellene olly nagy haragra gerjedett, hogy *Kékhő* várát *Ali Bég* vezére által azonnal ostrom alá vétetni rendelte,

mellyet a' várbeliek, Divénybe szaladván, tsak hamar üresen hagytak, és az ellenségnek alávaló módon általengedték 1576. eszt. Így *Balassa János*, hadi tsalt-vető találmánnyáért tsaknem élétével adózott.

Így foglalta el a' Török ezen várat, 's birta is ezt több esztendőig, melly idő alatt egy erős szegletbástyával és egy kapuval is megerősítette, de ezen kapu most már, mint szükségtelen, köfállal be van rakva.

1595. esztendőben, mellyben Fülel vára Tiefenbach Fő Vezér által, (a' mint már feljebb említém) szerentsés győzödelemmel a' Töröktől elvétellett, ezen vár is a' Törökök által puskaporral felgyújtatván, pusztá omladékban üresen hagyatott, melly után hosszas időig haszon-vehetetlen állapotban hevert, 's tsak baglyok' tanyája volt mind addig, mig végre *Balassa 'Sigmond* mély sántzokkal és épületekkel új életre hozta, 's' az Ország' erejével meg is erősítettette. a)

Így vissza foglaltatván ezen vár, örökös urai vissza helyheztek ennek birtokába, a' kik az elpusztúlt épületeket használni akarván, megépítették azokat; azomban az utolsó támadók által felgyújtatván ezen vár, újra kipusztúlt. Későbbben egy részét *Balassa Gábor* maga számára lakóhelynek készítettette, úgy a' mint most van.

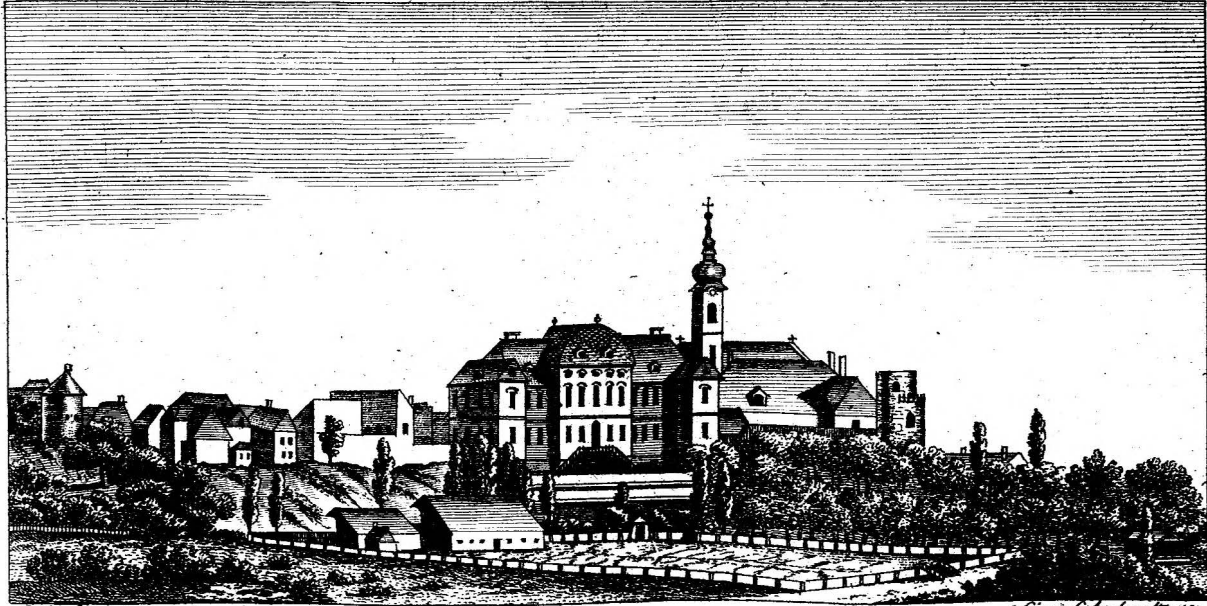
a) 1604. eszt. 8. Art. §. 12. Gratuitos labores ad *Kékkeő* praestabit Comitatus Árva.

Szép rendel vannak ezen úri épületek építetve, 's belső elrendeltetések is hasznos és ékes. Nem kevéssé szépítik a' Palotát a' *Balassa* Nemzetség' mind a' két nemből való jeles tagjainak benne függő képeik, mellyek nem csak gyönyörködtetik a' nézőket, hanem vissza is emlékeztetik a' múlt időkre.

Ezen várnak a' kapuja előtt egy mély sántz van, melly azt egészen körül keríti, 's tsak egy kö-hidon lehet bemenni. A' sántzban pintzék vagynak a' kősziklákba faragva, mellyekben hajdan sok változott jó borok tartattak; ezekben több rejték-helyek is talátnak, mellyekbe a' veszedelmes ostrom' idején mind a' birtokosok mind pedig a' várbeliek betsesebb ingó javaikat elrejtették. Egy pintzében egy forrás kút is van, mellynek vize hideg ugyan, de az ize kellemetlen, 's azért nem kevés tsudálkozásra ád okot, hogy a' várbeli őrizet, az ostrom' ideje alatt ezen vízzel, melly kellemetlen ízén kívül még tsekély is, ki tudta szükségét pótolni. Most már a' távolabb lévő hegyekből tsergedező jó forrás viz, tsatornák által nagy munkával és szorgalommal vezetetik ide, melly folyvást folyik, és így az egész várbeli szükségre elegendő.

Ezen vár a' Kékkői Járásban fekszik, melly ettől vette nevét.

III. Köt. 137. U.

Kaj. Lányi.

Szécsény.

J. J. Lohmhardt sc.

VII.

S z é c s é n y V á r a .

Akár ki volt ezen várnak építője, alkalmas helyre építette ezt; mert a' várból elláthatta az ólalkodó ellenségnek reá leselkedő tsapatjait, sőt annak számát is kivelhette, és így még annak megelőzésére is időt nyerhetett.

De ki lehetett az? azt már nem lehet megbizonyítani. Voltak némellyek, a' kik ezen vár' építését a' Huszszitáknak tulajdonították; de ámbár ezen vár' falai között laktak is azok, még sem lehet azon nyughatatlan gyűlevész népnek, és állhatatlan nemzetnek e' vár' felépítése' ditsőségét engedni. — Mások ezt Templáriusoknak tulajdonították, azon okból: hogy mintegy egy ágyú lövésnyi meszseségre ezen várostól, találatnak valamelly templom kö-falainak és kö-kerítésnek omladék-maradványai, mellyek most is Sz. György' templomának neveztetnek. De mind ezek bizonytalanok, sőt azon is kételkednek némelly íróink, a) ha valljon voltak-e Magyar Országban Templáriusok?

Szécsényről már a' XIII-ik században tétetik emlékezet, a' midőn tudniillik 1220. eszt. IV-dik Béla Gróf *Bonzának*, a' ki Bótus' fija volt, *Zi-*

a) Bél Mátyás, I. könyv. IV. rész 106. lap. Ezekben Bonfinius is megegyez.

chan (most Szécsény) helységét a' Novi-Grádi várnak kerületében, (in Parochia Castri Novigrád) Scheyes (Szöllös), Rimonch (Rimótz) és Olmás (Almás) helységekkel együtt hív szolgálatiért ajándékul adta örökösen. a) Azomban ezen oklevélben még nem neveztetik Szécsény várnak. b)

a) Hist. Critica Steph. Katona, Tom. V. p. 553.

b) *Janits Emilián*, ezen tízim alatt kiadott munkájában: *Geschichte der ungarischen Königinen 1820.* a' 120-dik lapon IV. Béláról így fejezi ki magát: „Doch behauptete sich Andreas auf den Thron, welchen ihm 1234. der Tod raubte. Bela IV. sein Nachfolger büßte durch die Tartaren, was er gegen seinen Vater gesündigt hatte, und war ein Beweis, daß es den Kindern nicht wohl auf Erden ergehen könne, welche ihren Aeltern mit Undank begegnen. Die Rache Gottes verfolgte ihn bis an den Rand des Grabes, in welches er 1270. versank.“ Voltak ezen Béla Királynak egyéb kedveltségei is házi környülállásaiban, mert feleségül vevén Máriát, a' Niezéai Uralkodó Hertzeg Laszkati Theodórnak leányát, a' kit 1220. eszt. Magyar Királynénak koronáztatott, ezzel három esztendeig tensesen élt, de annakutánna olly kedvetlen és egyenetlen házasságban éltek, hogy Béla az elválásról gondolkodnék, és tsak IV. Honorius Pápa tsillapíthatta le őket. 50 eszt. éltek együtt, először a' Király halt meg, utánna mindjárt Mária Királyné, ugyan akkor egy Béla nevü fajok is. úgy hogy mind a' hárman egy koporsóba tétettek, és Esztergomban temették el; a' koporsóra ezen jeles felírás tétett:

„*Aspice rem charam, tres cingunt Virginis aram,*
 „*Rex, Dux, Regina, quibus adsint gaudia trina.*
 „*Dum licuit, Tua viguit Béla potestas,*
 „*Translatuit, pax firma fuit, regnavit honestas.*“

1300. esztendőben Magister *Farkas* Nógrádi Fő Ispán, Csalári Koplan és *Vozián* (Varsány) Marcellus között a' Kyrti (Kürti) föld eránt támadott pert elintézte, mellyről a' bizonyság-level *Zechan* helységében költ.

1327. esztendőben *Tamás* az Erdélyi *Vajda*, a' most nevezett *Farkasnak* a' fija, körüljáratta és megújította Kyrt (Kürth) *Vasian* (Varsány) Almás földnek, és *Zéchen* (Szécsény) helységeinek határait; ebből tehát kitetszik, hogy az Erdélyi *Vajda Tamás*, Magister *Farkas'* fija volt, a' ki körüljárattatván a' határait a' két Vasiánnak (két Varsánynak) az Ó Budai Sz. Péter temploma Káptalanbeli kiküldöttség által, ennek bizonyság-levelében az olvastatik, hogy *Vasián* éjszak felé Terra Olmás, napkeletről *Zechán* helységével határos. A' körüljárás történt a' fen írtt 1327. eszt. Pünkösöd után az első Szombaton, az ó kalendárium szerint. a)

a) Gróf Forgách' Leveles-Tárában Pergaménre írva talál-
tatik ez, a' mint következik: „Damus pro memo-
ria, quod quaestio vertebatur inter *Colonum* ex
„*Chalár* ab una parte, *Marcellum* vero de *Voisán*
„(Varsány) ex altera, super Terra Kyrt (Kürth)
„vocata, licet diu ventilata sit, tamen ad ultimum
„mediantibus partibus, in villa *Zechán* in composi-
„tionem devenerunt, ut idem Coplon Epiphaniae Do-
„mini (azon időben még Juliánus', nem pedig Ger-
„gely' Kalendárioma volt) decem marcas solvere te-
„neretur, partim cum argento communi aut — —

1333. eszt. ugyan azon *Tamás*, az Erdélyi Vajda, és a' testvérei *Secháni* és *Várad* örökségekben, mellyek Nógrád Vármegyében egymás szomszédságában vagynak, megosztottak. a)

„(itt nem lehet olvasni) coram Magistro Farkassio „Comite Novigradiensi. Datum in Zechán.“

Itten az esztendő szám nintsen feljegyezve, de a' XIII-ik századbeli irások közt több is találatik az esztendőnek feljegyzése nélkül. Bizonyos az, hogy ezen Farkas IV. László uralkodásának vége felé és III. András, sőt egész I. Károly uralkodásáig élt, és így 1327. eszt. után ezen barátságos egyezés nem történhetett.

Igaz ugyan, hogy Farkas' fijának *Tamás Vajdának* Donátionalisában „*super Vossian in Comitatu Neugradiensi*“ I-ső Károly így fejezi magát ki: „*Filius condam Farkasy*“ — és így Farkas már ekkor nem élt; — de hogy azon *Farkas* még 1313. eszt. élt, azzal bizonyítatik, hogy ugyan I. Károly Király, Farkas' fijának *Tamásnak* ezekkel a' szavakkal adta azt által: „*Pro eodem Thoma, filio Farkasy, Castellano de Lyblov, dum castrum „Hollukú vocatum, in Comitatu Neugradiensi, cuiusdam Mixkus filii Petri Notorii contulit.*“ Itten nem mondatik „*condam*“ — hanem egyenesen „*Thomas filius Farkasy.*“ Nézd Hist. Critic. Steph. Kátóna, Tom. 8, p. 264. Ebből következik, hogy ha Farkas 1313. eszt. még élt, IV. László alatt is élhetett, a' ki 1290. halt meg, és III. András alatt is, a' ki 1301. halt meg.

- a) G. Forgách Leveles Tárából. Várad helységének maradványi most is látszanak az ottan volt templom omiadékaival együtt, melly templom *Sz. Germanus* tisz-

1375 eszt. a' fen nevezett Tamás maradékai már *Zéchen* névvel éltek. *Zéchen* Ferentz, a) 'Sigmund Király által Ország Biróvá tétetett. Ez 1409-ben halt meg, 's fija volt *Konye* nevű *Bán-nak*, nagy atya pedig *Tamás Vajda* volt, a' ki *Thomas Vajvoda de Zechennek* neveztetett. Ő a' *Minoriták* számára Szécsényben fundatiót tett, melly azomban 1466 eszt. a' Franciscanusoknak adódott által. b) Már ekkor lehetett itt valami Kastély, hanem hogy a' Huszsziták' bejövetelek előtt, melly történt 1430 eszt. Szécsényben még vár nem volt, az tsaknem bizonyos.

A' Szécsényi vár' fel-építését *Zéchen* Ferentznek méltán lehet tulajdonítani. c) De azt a' *Táboriaknak*, vagy is *Huszszitáknak* *Pardus de Horka* nevű Fő Vezérek, 1433. esztben elfoglalta, d) akkor t. i. mikor ő Magyar Országban *Esztergom* várától kezdve, az *Ipoly* folyóig, és onnan a' *Szepességig* minden kissebb városokat és várakat elfoglalván, azokat fegyveres népével is megerősítette, sőt azokba le is telepedett. Ugyan az

teletére volt felszentelve, 's a' Sz. György hegye alatt a' völgyben, a' szőlőkön túl állott, melly völgy maig is *Várad* völgynek neveztetik.

- a) A' régi oklevelekben *Frank de Zeehen-nek* irattatott.
- b) *Concilia Hungarica* Péterfi Tom. II. p. 287. et Wagner Decad. II. pag. 136.
- c) *Geschichte der Huszsziten* von Lenhardt III.
- d) Ugyan akkor *Velko*, a' Huszsziták' Hapítánja itten el-esett.

1433 eszt. *Zéchen László* 50. *Zéchen Osváld* pedig 100 lovas fegyvereseket allított a' Huszszíták ellen. a)

1445. és 1446. esztendőben Pesten Országgyűlés tartatván, akkor t. i. midőn Albertnek fi-ját Lászlót a' Magyarok Királynak választották, a' 4. Art-ban azon idő meghatározott, melly alatt az ottan megnevezett várak elhanyattatni rendeltettek. Ezek között nem fordul elő a' Szécsényi vár. b)

1451 eszt. *Hunyady János*, Magyar Ország' kormányozója Lossontz mellett a' Csehekkel szerentsétlenül ütközött meg, de későbben őket a' Saági Klastromnál az Ipoly parton, és harmad izben Galchur, már most Gácsvára alatt megtámadván, Magyar bátorsággal magok' megadására kinszerítette, — melly ütközetek' leírásában nem említetik a' *Szécsényi vár*. Annyi azonban bizonyos, hogy ezen vár továbbá is, nevezetesen

1456. eszt. *Zéchen László*', Nógrád Vármegye' Fő Ispánja' birtokában maradott, c) a' ki 1469. esztben halt meg. d)

1466. eszt. *Gúthi Ország Mihály*', Magyar Ország' Nádor Ispánja' kérésére *Pál Pápa*, a' *Deretskei*, most már *Tereskei* (Nógrád Várme-

a) Martinus Kovachich Tom. I. p. 347.

b) Mart. Kovachich T. II. p. 9. et 56.

c) Steph. Hatona. T. XII. p. 794. G. Forgách Leveles Tárában az 1456-diki oklevelek.

d) Wagner Decad. II. p. 137.

gyében) és Bozóki (Hont Vármegyében) Apátokhoz írott Levelében azt rendeli, hogy *Zéchen* (Szécsény) mező-városában Szent Ferentz' elpusztúlt Klastroma meg-építtessék, és azon Szerzeteseknek vissza-adattassék. A' levél a' következő:

„Paulus dilectis filiis Abbati Monasterii De-
 „recske, et Praeposito Ecclesiae de Bozók Stri-
 „goniens. Dioec. Piis fidelium votis, quae Reli-
 „giosorum Locorum instaurationem et divini cul-
 „tus augmentum respiciunt, libenter annuimus. —
 „Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilecti
 „filii Nobilis Viri Michaelis Országh Comitis Pa-
 „latini petitio continebat, quod Domus Fratrum
 „Minorum *Oppidi Szechen* Strigon. Dioec. ab
 „eisdem Fratribus, Conventualibus nuncupatis,
 „qui illam inhabitare consueverant, destituta exi-
 „stit; quodve si Domus ipsa, et illius necessariae
 „officinae repararentur, et fratribus dicti ordinis
 „de Observantia nuncupatis, ad habitandum in
 „illa introducerentur, locus ille eorundem exem-
 „plari vita, monitionibus, continuaque praedi-
 „catione Verbi Dei, ut verisimiliter creditur
 „cum Christi fidelium illarum partium animarum
 „salute, in dies susciperet augmentum. Quare pro
 „dicti parte Comitis, qui ut asserit ad eosdem
 „Fratres de observantia nuncupatos specialem ge-
 „nit devotionis affectum, et domum ipsam de Bo-
 „nis sibi a Deo collatis, pro animae suae salute
 „reparare intendit, nobis fuit humiliter supplica-
 „tum, ut sibi Domum hujusmodi et illius officii-

„nas reparandi et instruendi, nec non eisdem
 „Fratribus de observantia nuncupatis illam prio-
 „rem habitationem recipiendi, et inhabitandi li-
 „centiam, concedere dignaremur. Nos igitur de
 „praemissis certam notitiam non habentes, ac
 „hujusmodi pium propositum Comiti (praefato)
 „plurimum in Domino commendantes, discretioni
 „vestrae per Apostolica scripta mandamus. — Da-
 „tum Romae apud S. Petrum Anno Inc. Domini
 „1466. quarto nonas Januarii. Pontificatus Anno
 „tertio.“

Megerősítette a' Szécsényi Sz. Ferentz Szerzetebelieket VI. Sándor R. Pápa 1492. de ezek 1544. a' Törökök berohanásakor pusztán hagyták a' Klastromot, melly mind addig úgy állott, míglen *Nádasdy Ferentz* és *Zrinyi Miklós*, hadi erejek's bajnoki vitézségek által Szécsényt visszafoglalták, a' *Berentsi* és *Babotsai* várakkal együtt; ekkor a' Franciscanusok újra a' Klastrom' birtokába helyheztek; de *Botskay István* Szécsényt a' Tartománynak felsőbb részeivel elfoglalván, a' Klastromot és Templomot az Evangelicusok Isteni tiszteletére rendelte, a' R. Catholicusoknak pedig egy magányos ház adattatott Isteni Tiszteletek' gyakorlására; de *G. Forgách* 'Sigmond Nádor Ispán Januar. 27-dikén 1610. a' Sz. Ferentz' Szerzetebelieket Klastromjok' birtokába visszahelyeztette, mellybe azonnal Praesidensnek *P. Saáry Mátyás* rendeltetett. Sándor Pápa említett levele így következik :

„Alèx-

„Alexander Episcopus Servus Servorum Dei,
 „ad perpetuam rei memoriam. Licet ea, quae
 „pro Religionis propagatione, animarumque sa-
 „lute, nec non divini cultus augmento, autho-
 „ritate Sedis Apostolicae provide facta fuisse di-
 „cuntur, plenam obtineant roboris firmitatem: —
 „nonnunquam tamen Romanus Pontifex illa, ne
 „successu temporis impugnationi subjaceant, li-
 „benter cum ab eo petitur, approbare, et con-
 „firmare, ac illa etiam novo concedere consue-
 „vit, ut eo firmiter illibata persistent, quo magis
 „suo fuerint praesidio communita. Sane pro par-
 „te charissimi in Christo filii nostri Uladislai
 „Hungariae Regis Illustris ac V. V. Fratrum no-
 „strorum universorum Archi-Episcoporum, et
 „Episcoporum, nec non dilectorum filiorum Ba-
 „ronum et Nobilium dicti Regni, ac moderni Vi-
 „carii et Fratrum Ordinis Minorum, de Observan-
 „tia nuncupatorum vicariae ejusdem Regni secun-
 „dum morem dicti Ordinis nobis nuper exhibita
 „petitio continebat. — Quod dum bonae memo-
 „riae Episcopus Tusculanus, tunc tituli S. Sabi-
 „nae Praesbyter Cardinalis, in dicto Regno et
 „certis aliis partibus illi circum vicinis Sedis
 „praedictae Legatus, habens ad id (ut asserebat)
 „ab eadem Sede specialem per ejus litteras fa-
 „cultatem, ex certis legitimis causis, tunc expres-
 „sis, S. Joannis Budensem, et S. Petri Pestien-
 „sem, ac Fori Sicularum Veszprimiensis, Vacien-
 „sis, Transylvaniae Dioecesis domos, in quibus
 „*Nógrád Várm. Leirása III. Köt.* 10

„Fratres Conventuales dicti Ordinis minus hone-
 „ste viventes debebant cum magno Religionis op-
 „probrio, licet eos charitative pluries, ut vitam
 „suam emendare deberent, monuisset, quod in-
 „durati facere noluerunt, tunc Vicario dicti Or-
 „dinis de Observantia, in dicto Regno vigore
 „dictae facultatis in perpetuum subiecit, conces-
 „sit et assignavit, dictosque fratres inde amovit,
 „ac fratres de Observantia ejusdem Ordinis, in
 „dictis domibus introduxit, qui vitam laudabi-
 „lem et exemplarem, cum maxima Xti fidelium
 „consolatione, et animorum salute, divinique
 „cultus augmento eorum duxerunt, prouti ducunt
 „in praesenti. — Et deinde felicis recordationis
 „*Eugenius Papa IV.* praedecessor noster prae-
 „dictas, et alias quascunque concessionem et as-
 „signationem per dictum Cardinalem, Fratribus
 „de Observantia hujusmodi factas approbavit, ac
 „tam ipse, quam nonnulli alii praedecessores no-
 „stri Romani Pontifices Bae Mariae Strigoniensis
 „de *Ylak* et *Szécsény* ac de *Patak*, Quin-
 „que-Ecclesiensis, Strigoniensis, ac Agriensis
 „Dioecesium domos etiam dictorum Fratrum Con-
 „ventualium Vicario et Fratribus concesserint
 „praefatis, illasque omnes, ac alias domos eis
 „constructas vicariae tunc Bosnae, nunc Hunga-
 „riae nuncupatae in perpetuum subjecerunt, et
 „incorporarunt, prout in litteris authenticis Ju-
 „liani Cardinalis et Eugenii ac aliorum praedi-
 „ctorum Praedecessorum nostrorum desuper con-

„fectis plenius dicitur contineri. Quare pro par-
 „te tam Regis, ac Archi-Episcoporum, Episcopo-
 „rum, Baronum, Nobilium, quam Vicarii, et
 „Fratrum praedictorum nobis fuit humiliter su-
 „plicatum, ut Donationibus, concessionibus, as-
 „signationibus, unionibus et subjectionibus prae-
 „dictis confirmationem, nec non Privilegiis, li-
 „bertatibus, exemptionibus, gratiis, litteris,
 „Indulgentiis, et indultis ejusdem domibus ac
 „Fratribus per Sedem praedictam concessis appro-
 „bationis nostrae robur pro illorum firmiori sub-
 „sistentia adjicere, aliasque in praemissis oppor-
 „tune providere de Benignitate Apostolica digna-
 „remur. Nos igitur, qui Religionis propagatio-
 „nes, animarum salutem, divinique cultus au-
 „gmentum, nostris praesertim temporibus supre-
 „mis affectamus desideriis, praefatos Vicarium et
 „Fratres, eorumque singulos a quibuscunque ex-
 „communicationis, suspensionis, et interdicti,
 „aliisque Ecclesiasticis Sententiis, censuris, et
 „poenis, a Jure vel a homine quavis occasione,
 „vel causa latis, si quibus quomodolibet inno-
 „dati existunt, ad effectum praesentium duntaxat
 „consequendum harum serie absolventes, et ab-
 „solutos fore censentes: hujusmodi supplicationi-
 „bus inclinati, Donationes, Concessiones, Assi-
 „gnationes, Uniones, et subiectiones praedictas,
 „ac prout illas concernunt omnia, et singula in
 „dictis litteris, ac Processibus desuper habitis
 „contenta, ac inde secuta quaecunque, ac Pri-

„vilegia, libertates, exemptiones, gratias, litte-
 „ras Indulgentias, et indulta hujusmodi sub qui-
 „busvis verborum formis et clausulis, per Sedem
 „Apostolicam concessa, autoritate Apostolica,
 „et ex certa scientiâ tenore praesentium appro-
 „bamus, ac perpetuae firmitatis robur obtineri
 „decernimus. Nec non per dictum Julianum Car-
 „dinalem et Legatum facta et concessa (ut fertur)
 „confirmamus, supplentes omnes, et singulos defe-
 „ctus, si qui forsân intervenerunt, in Donationi-
 „bus, Concessionibus, Assignationibus, Unioni-
 „bus et subjectionibus, per Julianum Cardinalem
 „et Legatum factis hujusmodi. Et nihilominus po-
 „tiori pro cautela, omnia, et singula praemissa
 „eisdem modo et forma concedimus de novo, ac
 „Vicarium et fratres Vicariae hujusmodi prout
 „hactenus, sub immediata obedientia Ministri Ge-
 „neralis dicti Ordinis pro tempore existentis fue-
 „rint, ita de caetero dicto Ministro perpetuo sub-
 „esse debere absque aliqua unione, subjectione,
 „et contradictione Ministri Provincialis Provin-
 „ciae dicti Regni, etiam pro tempore existentis,
 „eadem autoritate decernimus, non obstantibus
 „praemissis, ac constitutionibus ac ordinationi-
 „bus Apostolicis, statutisque ac consuetudinibus
 „dicti Ordinis, juramento, confirmatione Apo-
 „stolica, vel quavis firmitate alia roboratis, nec
 „non quibuscunque Litteris in forma Brevis pie
 „memoriae Innocent. Papae VIII. etiam Praedeces-
 „soris nostri, quibus dicitur mandasse praefatos

„Fratres Conventuales , in dictam Domum Buden-
 „sem introduci debere : Privilegiis quoque et in-
 „dultis Apostolicis dictis fratribus Conventua-
 „libus forsán per Sedem Apostolicam sub quibus-
 „vis verborum formis , et clausulis , etiam derogato
 „viarum derogatoriis , fortioribus et efficacioribus,
 „et insolitis etiam a proprio motu , et ex simili con-
 „cessis , et concedendis in posterum , quibus etiamsi
 „de illis , eorumque totis tenoribus , pro illorum suf-
 „ficienti derogatione , specialis , specifica , expres-
 „sa et individua , ac de verbo ad verbum , non au-
 „tem post generales clausulas adimportantes men-
 „tio , seu quaevis alia expressio habenda foret.
 „Tenores hujusmodi praesentibus pro sufficien-
 „ter expressis , et insertis habentes , quoad prae-
 „missa specialiter , et expresse derogamus , ceteris
 „contrariis quibuscumque ; nulli ergo hominum
 „omnino liceat , hanc paginam nostrae absolutio-
 „nis , approbationis , constitutionis , confirmatio-
 „nis , suppletionis , concessionis , decreti et dero-
 „gationis infringere , vel ei ansae temerariae con-
 „traire , si quis — — — hoc attentare prae-
 „sumperit , indignationem omnipotentis Dei ,
 „ac B. B. Petri et Pauli Apostolorum eius se no-
 „verit incursurum . Datum Romae apud S. Petrum
 „Anno Incarnationis Dominicae 1492. 7-o Calen-
 „das Octobr. Pontificatus nostri Anno primo.“

1492-dik esztendőben II. Ulászló testvérjé-
 hez Alberthez , a' Lengyelek' Királya'hoz követeket
 küldött , a' közöttök fenforgó egyenetlenség' ellá-

rítása végett; ezen követek az említett Lengyel Királyt Szécsény mellett való táborában találták, de semmire se mehettek vele. a)

1546-ban az rendeltett, hogy a' Duna' környékén lévő várak, úgymint *Saág*, *Pásztho*, *Drégel*, *Szechen*, *Buidk*, *Léva*, 's még ha többek volnának is, minél előbb minden szükségesekkel felkészítessenek; ellenben pedig hogy azon várak, mellyeket szükséges széljelhányatni, a' Király által e' végre kinevezett Fő Kapitány által megvi'sgáltatván, elpusztíttasanak. b)

A' szerentsétlen Mohátsi ütközet után, elfoglalván a' Török Budát, az ahoz közelébb lévő Vármegyéket sartzolta, sanyargatta, a' szegény népet, 's közönségesen minden lakosokat üldözte, — a' mi abból is világosan kitetszik, hogy az Ország' Rendjei az akkor uralkodó ' Királyt arra kérték, c) hogy a' veszedelemben lévő *Nyitra*, *Hont*, *Bars*, és *Nógrád* Vármegyéket oltalmazza, mellyeket tudniillik Mehmet Bassa, hozzájok bortsátott leveleiben fegyverrel és tüzzel fenyegette. Hihető, akkor már a' Bánya-városok' elfoglalásáról álmadoztak a' Törökök. — Továbbá ugyan

a) Bonfinius, L. X. Decad. IV. p. 527. et Steph. Katona, T. XVII. p. 93.

b) 1546. Art. 44.

c) 1546. Art. 40. Ut Majestas Sua Regia habeat curam defensionis Comitatum Nitriensis, Hontensis, Barsiensis, Neogradiensis, ad quos Mehmet Bassa Litteras dedit, comminans illis ignem et ferrum.

akkor tétetett említés a), hogy a' Szécsényi vár köz költséggel és fáradsággal oltalomra alkalmatossá tétessék, és egészen helyre állitassék.

1550-ben Octob. 2-kán Verantius Antal Egri Kanonek, a' ki idővel Egri Püspök, végre Esztergomi Érsek lett, Nádasdy Tamásnak azt írta Egerből, hogy September' 6-kán Szécsény mezővárosába 400 Török berohant, 's 45 embert vittek el magokkal, de tsak egyet öltek meg, és hogy azon vár nem kevés szerentsétlenséget szenvedett; továbbá hogy a' Törökök onnan Ságra rohantak, de ott, az idő sem kedvezvén nekik, *Jakusics Ferentz*, azon vár' akkori Kormányozója őket nagyon megverte, 's azért Szécsénybe vissza-tértek. Ezen időben *Lossontzy István* volt Szécsénynek birtokosa. b)

-
- a) 1546. Art. 44. Circa Danubium castris ac fortalitiis Saág, Pásztó, Drégely, *Szécsény*, Buják, Léva, et si quae sunt alia, praesidiis necessariis omnium generum mature provideat Majestas Regia.
- b) Katona in H. Gr. T. XXI. pag. 1087, 1101, 1147. et Koller Epist. 50. T. 5. p. 333. „Oppidum Szécsénium VI. Calendas Sept. tinvaserunt ferme 400. „Turcae, abegerunt 45. homines, uno solo ut ajunt „interfecto, pecora pauca reliquere. Arx non mediocre „adiit periculum, non multo post *Sadgum* quoque „pervenerant, sed adverso sidere, Franciscus Jakusich, „Praefectus Praesidiorum eius loci afflixit eos, sic „Szécséniensium injuria ulta, Danubium aequae re- „cupratum, incertum quamquam, dicitur insignes „Captivos retulissc.“

1552-ben Zechen vára a' Törökök ellen meg-erősíteni rendeltetett, a' mi I. Ferdinánd Király' Leveléből is kitetszik, mellyet a' Vármegyékhez küldött, melly jó rend a' törvénybe is be-iktatott Göntz mező-városában. a)

Ugyan a' fent írtt esztendőben Július 2-ik napján Eunuchus Ali Bassa, Budai Kormányozó Szécsénybe érkezett. *Árokházy Lőrincz* ezen várat, hogy annál bizonyosabban megtarthassa, éjjel felgyújtatta; azomban a' vár' őrizetén lévők egyetértőleg elszöktek, 's csak nyoltzad magával maradt a' várban; ő is tehát látván ezt, ki akart a' várból szökni, de mind maga, mind pedig a' vár is az ellenség' hatalmába esett; 's ő mint hadi-fogoly rab-lántzra vettetett. Ezen alkalmatossággal Hollókő várát is elfoglalta az ellenség, leginkább *Saági András'* és *Csáky Imre'* egyet nem értések miatt; — így végre a' Török hatalma alá estek a' hánya-városok is egész Besztertze-Bányáig. b)

Elfoglaltatván Szécsény vára a' Törökök által, ebbe a' nevezetes Hamza Bég rendeltetett vezérnek, a' ki 1553. eszt. Fülek várát, Tatát, 's He-

a) Vestigia Comitiorum Part. III. p. 228.

b) Istvánffy L. XVII. p. 198. et Forgách p. 70. Engel János a' IV. könyve' 128. lapján: Die Türken eröffnen in ihrerseits den Feldzug im May, eroberten Veszprém am 1ten Juny durch Ungehorsam der auß Hajducken bestehenden Besatzung, unter Michael Vass. Eben solche Hajducken verbrannten am 8ten Juny Vaitzen.

gyesdit hadi mesterséggel elfoglalta, 's ezeket a' Török mind addig birta, míg 1593-ik esztendőben Tiefenbach és Pálffy Miklós Fő Vezérek által visszafoglaltattak, a' mikor is Thanhauser Honorius mindjárt Szécsény vára Kapitánjává 's Kormányozójává tétetett, mellyekről alább bővebben. a)

1558-ban, azon ütközetben, melly a' Török ellen Kaza helységénél a' Sajó folyó mellett tartott, 's mellyben a' Törökök Fő Bégjek is sebbe esett, a' Szécsényi vitézek is jelen voltak. b)

1561. eszt. Junius' 26ik napján, Verantius Antal Egri Püspök I. Ferdinándot a' Törökök behoránása felől ezen szavakkal tudósította:

„Die hujus Mensis 17. milites praesidiarii arcis Balassiorum Kykér (Hékkő) nuncupatae, cum Praefecto suo Zechenium profecti, lucano tempore in munitionem vallo cinctam, et subiectam arci (most Strázsapartnak neveztetik) facto impetu, atque ea positi, et caedem in hostibus improvise oppressis maximam ediderunt, et retulerunt praedam. Sed eo successu non delectati, dum se ad arcem suam fuga recipere inceperunt, non ignari, quod se insequerentur hostes triplo plures, quam ipsi erant, ad pagum quemdam, sub ipsa arce *Kykér* positum invadunt, immissaque in arcem incolumi praeda,

a) Bél Matyás IV. Könyve' 107. lap. Istvánfy, Lib. XIX. pag. 217. G. Forgách Ferentz Lib. IV. pag. 125. és Steph. Katona Tom. XXII. pag. 540.

b) Steph. Katona, tomo XXIII. pag. 84. 89.

„ipsi pauxillum ex equis descendunt, gratia re-
 „spirandi et reficiendi, nonnihil sese ac equos
 „suos, quasi jam in tuto constituti, quod essent
 „sub aspectum arcis. Verum interim supervenien-
 „tes hinc et inde hostes, occupant miseros, furi-
 „bundique eis, ut solutis ferme toto metu adem-
 „pta omni facultate equis insidendi, et se ipsos
 „defendendi; eodem in loco L. XIX. quarta die
 „post iidem hostem instructi ad equitatum, etiam
 „peditatum, spe ducti arcem quoque obtinendi,
 „quod crediderant, in ea paucos homines reman-
 „sisse, uti revera paucissimi remanserant, quan-
 „do etiam Praefectus exierat, ter eandem vi ma-
 „gna tentaverunt, frustrati tamen conatu, cesse-
 „runt.“

„Die similiter XXIV. Turcae arcis *Salgó*
 „struxerant insidias nostris, qui sunt in arce Los-
 „sontzior. *Somoskő* sibi non plus medio milli-
 „ari vicina, ad quas cum eosdem paucis objectis
 „equitibus excitos pertraxissent, occiderunt ex
 „illis circiter XII. reliqui ad arcem ipsam fuga-
 „ti aegre se intra vallum servaverunt.“ a)

1562-ben Szécsény vára Jahiogle Mahomet
 által őriztetett, maga a' Király pedig akkor Szath-
 már alatt lévő táborában volt, hanem *Sárvár*
 nevű követje volt Szécsényben. b) A' Füleki vár'
 Kormányozója Hassan minémű erővel állott ki

a) Steph. Katona, T. XXIII. p. 487.

b) Franc. Forgách L. X. II. p288. item Istvánffy L. XXI
 p. 256.

Balassa János ellen, a' ki Szécsényt ostrom alá vette, 's megvenni szándékozott, kitetszik ezen levélből:

„Nos Concives et Inhabitatores Civitatis No-
 „visoliensis, vocati Testes, causa obsidionis, et
 „miserabilis cladis sub Sechen (Szécsény) subse-
 „quenti modo unanimiter fatemur. Postquam
 „nos, dicti videlicet Concives et Inhabitatores No-
 „visolienses, die Veneris (5-a Apr.) post meridiem,
 „ante Sechen Magnifico Domino Joanni Balassa,
 „et Domino Kruzsis, cum S. C. Majestatis mili-
 „tibus in auxilium venissemus, eorundem senten-
 „tiam, et animi propositum, illico percepimus,
 „quod videlicet dicti Domini Castrum Sechen per-
 „fodere et pulveribus immissis devastare vellent.
 „Subsequenti quoque nocte milites impetum in ca-
 „strum facere conabantur, die Sabathi post Tur-
 „ca se condidit, castrum defendere significans.
 „Quod cum D. Joannes Balassa animadvertisset, se-
 „se ad pedites contulit, ordinem militarem in-
 „struendo. Eo tandem tempore *Hussari* ut vocant,
 „et alii equites armati sese a peditibus subduxe-
 „runt, hosti obviare, et cum eo congregari volen-
 „tes. Interea hostis globos eis emisit, sed nemi-
 „nem prorsus praeter equum unum laesit; hoc
 „cum Huszarónes equites vidissent, sese retro
 „contulerunt, et loco tutiori, sub monticulo quo-
 „dam sese concredere ceperunt, ne hostis eos
 „cum *Bombardis* in posterum laedere possit. —
 „In ea tergiversatione *Hussari* sese in disordi-

„nem ac turpem fugam, peditibus derelictis, sine
 „ulla causa, aut necessitate urgente conjecerunt;
 „in qua fuga hostis illis fugientibus non exiguum
 „damnum intulit. — Ea tandem occasione data
 „hostis animosior factus, sui pedites in nostros
 „violenter irruerunt. Nos vero in eo congressu
 „hosti paribus viribus respondentes, eundem ad
 „fugam dandam compulimus. Interea hostis no-
 „bis in alio loco, aedificium quoddam, seu Tem-
 „plum devastatum a) sumiscuit, atque in eo la-
 „titans, nobis magnum intulit damnum. — D.
 „Joannes Balassa hoc videns, exercitum admo-
 „nuit, et petiit, ut quisque suam ipsius salutem
 „perpenderet, forti animo, et viribus, animis ho-
 „stem agrederentur, et Templum seu aedificium
 „illud idem expugnarent. Cum vero exercitus
 „propter fugam Hussarorum prorsus exanimatus,
 „et perterritus, nihil efficere posset, D. Joannes
 „Balassa propria persona, cum aliquibus aliis, ex
 „nostro castro progrediens, et exercitum perterre-
 „factum adhortans, aedificium illud, in quo Tur-
 „ci latitarunt, exsuperavit. Eo tandem die nullum
 „ferme impetum ab hostibus perpassi sumus. Po-
 „stremo die subsequenti (5. Apr.) aurora cum
 „clara fronte ---- et nos jam abitum et disces-
 „sum in nostram Regionem parassemus, hostes

a) Ezen templom hajdan Várad nevü helységben állott, 's
 Sz. Germanus' tiszteletére volt szentelve; omladékai
 még most is láthatók.

„nos velociter subsēcuti, et viam nobis praeclu-
 „dentes, globis emissis nos crudeliter laeserunt.
 „In eo discessu *nostra tormenta tema cam-
 „pestria in lacu quodam substiterunt, D.*
 „Joannes Balassa illa nolens derelinquere, exer-
 „citurum retinuit; interea hostis nos magis ac ma-
 „gis laedens, in sylvam quandam, ubi nostrates
 arma a se projecerunt, advenit. Fine finali fatemur
 „unanimiter, D. Joannem Balassa, usque ad finem
 „belli apud exercitum permansisse, viriliter et
 „strenue pugnasse, et nisi *Hussari* ita turpiter
 „praeterita die fugam dedissent, nos in tantas
 „aerumnas et calamitates nunquam pervenisse-
 „mus.“ a)

Ugyan azon esztendőről még ezek is olvastat-
 nak rövideden: „Joannes Balassa a Turcis profligatus est, et Joannes Busics ad Sechen, et etiam „circiter 3000 hominum caesa.“ b)

Hogy 1567. eszt. Achmet Bég Szécsényi kormányozó a' Magyar fegyveres nép által megfogattatott, kitetszik Verantius Antal Egri Püspöknek leveléből, mellyet mint követ Konstantinápolból II. Maximilián Királyhoz írt vala. c)

a) Steph. Katona T. XXIII. p. 556—568.

b) Annales Scepus. G. Vagner P. II. p. 60. Ezek itten a' Sz. György hegyén temettettek el, melly hely mintegy 40 eszt. előtt felásatott kints-találás' reménysege alatt, némelly kíváncsi emberek által, a' kik azomban embertsonnál egyebet nem találtak.

c) Steph. Katona T. XXV. pag. 319. item Tom. XXXIV. p. 447.

1560-ben Balassa János és Dobó István, két hatalmas férjfiak öszveesküdtek II. Maximilián ellen, 'Sigmond János Erdélyi Fejedelemnek akarták Zólyom, Léva 's 'több várakat, valamint *Nyitra* is, a' *Füleki* 's *Szécsényi Törökök*' segítségével általadni. a)

1588-ban a' Szikszói ütközet előtt a' Török tábornak nagy része Pest körül gyülekezett öszve, 's a' *Vátziak*, *Szécsényiek* és *Fülekiek* által annyira szaporodott, hogy 6000 lovasokat, és ugyan annyi gyalogokat számlálna, holott a' Magyarok' tábora tsak 3000-ből állott. A' Szikszói ütközetben *Musztafa*, a' Szécsényi kormányozó, a' Magyaroktól hegyes tör által megsebesítetett, és Sajó Sz. Péternél el is esett. b)

1593-ban a' Magyar Hadi Vezérek, u. m. Tiefenbach, Pálffy Miklós és Rákóczy 'Sigmond által visszafoglaltatván a' Töröktől a' Füleki vár, kimentek abból a' Törökök, kiknek száma mind a' két nemből mintegy 3000-re ment; ezeket Homonnai Druget, Magyar vitéz 3000 fegyveres embereivel Szécsénybe kísérte, melly még akkor a' Törökök' hatalmában volt, a' ki onnét c) visszatérvén jelentette Tiefenbach Fő Vezérnek, hogy Szécsény környékén az ellenség nagy számmal táborozik; azért ez minden idő-haladék nélkül az

a) Istvánffy L. XXIV. p. 312. St. Katona T. XXV. p 125

b) Istvánffy L. XXVII. p. 399.

c) Ortelius, edit. 1606. p. 212.

alatta lévő táborból 7000 fegyvereseket kiválasztott, 's ezeknek vezérlését a) Báthory Istvánra és Homonnai Druget Istvánra bizta. Midőn ezek Szécsény' tájára értek, az ellenség az Ipoly vidékén látogatott tanyázni; azomban egy tsapat lovasság eleikbe jött, de ez széljel-verettetett, 's az erdőkbe szaladt (a hol a' Kaprás nevű erdő vagon). A' Magyarok vitéz diadalmát vévén a' Törökökön, ezeket olly félelem lepte el, hogy a' *Kékkői, Divényi, Bujáki, Hajnátskői, Somoshői, Hol-lókői* várakat minden idő-haladék nélkül üresen hagyták a' Magyaroknak; Pálffy Miklós pedig a' maga hadi seregével, 's kemény ágyúztatása által a' Szécsény várban lévő Törököket feladásra kinszerítette, de őket minden kegyelemmel szabadon bocsátotta, azután pedig *Thanhauser Hon'riust*, a' ki születésére nézve német volt ugyan, de Magyar Nemességet nyervén, *Hathalmi* nevezetet vett fel, Szécsény' vára' Kormányozójának kihirdettette. És így Szécsény vára 1552. eszt. óta 1593. eszt. az az 41. esztendőig nyögött a' Törököknek semmi irgalmasságot 's kegyelmességet nem esmerő igájok alatt.

Thanhauser Honórius, Szécsény vára' Kapitánya 1594-ben, midőn Győr' ostromlásánál a' hadi népet viszsztatartóztatta, a' vállán egy Töröktől megsebesítetett. b)

a) Franz Christ. Khevenhiller an Ferdinand den II. T. IV. p. 1106.

b) Istvánffy L. XXVIII. St. Katona T. XXVI. p. 802.

Minekeltette az Egri vár ostrom alá vétetett volna 1596-ban, Pálffy Miklós a' nemesség' fegyveres seregével együtt, Schwartzenberg Fő Vezérrel Szécsény mellett öszvekaptsolta magát. a)

A' hét Királyi Bánya-Városok 1597-ben azon panaszolkodának, hogy ők elégtelenek a' Szécsényi 200 katonák' tartására. b)

Ezen idő tájban a' Császár' hadi népe *Szendrő*, *Füle*, és *Szécsény* körül kitsapásokat tett, 's nevezetesen a' Szécsényiek elfogtak 40 jó paripát és 14 Törököt, 's ezeket rab-lántzra tették. c)

Ugyan azon esztendőben, Aprilis hónap' elején a' Császáriak Szécsényből 's Palánkról szabad nyereségre menvén, Buda alatt sok keresztényeket kiszabadítottak, kik között 70. gyermek is volt, és nagy nyereséggel tértek vissza. d)

Ugyan az 1597-dik esztendő Aprilis hónapjában a' Szécsényi és Palánki fegyveresek némelly ott által utazott Török kereskedőkre ütöttek, azokat, 's velek együtt a' volt Nógrádi Bég fiját is elfogván, nagy nyereséggel, nevezetesen ékes Török szőnyegekkel, selyem készítményekkel, 's több e' féléllel tértek vissza. A' Szécsényiek visszajöttökben egy Török Kurirra akadtak, a' kinél 51 darab többféle Török irományok találtattak, mel-

a) Ugyan ott.

b) Decret. Rudophi Regis VIII.

c) Ortelius, Edit. 1606. p. 346.

d) Ugyan ott.

lyek a' Bassákhhoz, Bégekhez és egyebekhez Konstantinápolból, Adrianopolból, és Sóffiából küldettek. Mind ezen irományok a' Szécsényi Fő Kapitánynak Thanhausernek adattak által. a)

Ugyan az említett esztendő December hónapjában az Egri Törökök közül egy Gyöngyösről jövő gyalog tsapat, és 126 Török szekerek, melyek kenyeret szándékoztak Egerbe vinni, a' Szécsényi Katonaság által megállítottak, és meg is verettettek, 52 Török, kik között *Homor Aga* is, a' ki jó katona volt, hadi foglyokká lettek, és a' zászlójok, a' mellette lévő 19 Törökkel és 26 szekérrel Szécsénybe vitettetett. b)

1599-ben *Pálffy Miklós* 5000-ből álló hadi népével Palánka felé menvén, ott hol az Ipoly folyóján hid volt építve, *Nagy-Egyed* helybéli kormányozó' társaságában 1000. Szécsény felé tartó Törökre 's Tatárra talált, a' kik sok szegény rabokat és számtalan marhákat, mint gazdag prédát kísértek; mihelyt ezek a' hidon áltmentek, azonnal eleikbe rohant *Pálffy Miklós*, megszabadította a' keresztény rabokat, a' Törököket pedig elszéljesztette, levagdaltatta, és sokakat az Ipoly vizébe hányatott. b)

Ugyan azon esztendőben a' Vátzi Császáriak egy alkalmatossággal, midőn Buda felé kiütöttek,

a) Ortelius p. 351. Khevenhiller an Ferdinand II. T. IV. p. 1776.

b) Istvánffy L. XXXI. p. 481. St. Katona T. 27. p. 620. Ortelius, edit. 1603. 449. lapon.

véletlen a' Nógrádi, Palánki és Szécsényi Törökök tsapatjára találtak, melly mindössze 350. Törökből és 150. Tatárból állott, 's közülök 28. összevagdaltak. a) A' Szendrei és Szécsényi katonaság 200. Szolnoki Törököt felkontzolván, a' többit hadi fogságba hajtotta. b)

Az 1600-dik eszt. Mártzius' 23-kán a' Füleki, Szécsényi, Kállói, és több Császári Katonák összeállván, egy akarattal az Egri Törökök ellen rohantak, a' város' két kapuját felnyitották, és minden Törököt, még az Aszszonyokat és gyermekeket is, a' kik hirtelen el nem rejuhették magokat, felkontzolták, 's az egész éjjel a' nagy setéséghen szörnyű vérontást vittek véghez. Viradtakor a' Törökök a' várból nagy ágyúkkal kezdetek a' városra lövöldözni, a' katonaság azomban sok Török lovakat és egyéb drágaságokat elfoglalván, visszatért. A' Törökök, látván a' várból a' Császári Katonaság' tsekély számát, nagy erővel utánnok indultak, 's elérvén őket megütköztek velek, de közülök ismét 100-an a' tsata piartzon maradtak; azomban itt a' Császáriak is sokat vesztek. c)

1601-ben Ghymeszi Gróf Forgách 'Sigmond, II. Mátyás Császár' és Király' Tanátsosa, volt Szécsény várának Fő Kapitánja. d)

a) Anal. Ferdin. II. 430. lap.

b) Ugyan ott a' 438. lapon.

c) Ortelius in Edit. 1606. p. 463.

d) Tabular. Forgách Fasc. A.

Az 1602-ik eszt. az Ország Rendjei által az rendeltetett, hogy a' Szécsényi és Füleki várak, a' Nógrád Vármegyebeliek által ingyen megerősíttessenek. a)

Ugyan azon eszt. Octob. 31-dikén *Rueber* Ezredes Kapitány és *Forgách* 'Sigmond Szécsényből 3000. fegyveres néppel, melly között Német Lovasság is találkozott, a' Magyarok pedig három zászló alatt voltak, a' Budai táborba érkeztek.

Sajnosan kell ezen esztendőre emlékeznünk; mert ebben Buda városa, melly már 1598-ban is megégett, tűz által annyira megemésztetett, hogy a' két kapuja mellett lévő ágyúk kerekei is megégtek, sőt a' kereskedők boltjaikban találtató kintseken kívül, 100 ember is elveszett. b)

Az 1604-dik eszt. újra megparantsoltatott a' Nógrád Vármegyebelieknek a' törvény által, hogy a' Szécsényi vár megerősítését jutalom nélkül teljesítsék. c)

Ugyan azon esztendőben a' Törökök Esztergomért Egret akarták tserébe adni, és azon esetre, ha ezen tsere nem tetszenék, Füleket, Szé-

a) In Corpore Juris sub Rudolpho, in Decr. XIII. Art. XIV. tit. 1.

b) Ortelius, P. II. p. 124.

c) 1604. Art. 50. 1608. Art. 15. post Coronat. Item 1612. Art. 8. §. 4. 1618. Art. 49. §. 8. 1622. Art. 36. §. 13, 1635. Art. 92. §. 13. 1647. Art. 153. §. 14.

csényt és Nógrádot ígérték Egerért, de ezen tserén a' felek meg nem egyezhettek.

Az Esztergomi ostrom után 8000 Török Palánkára, Szécsénybe, és Fülekre általköltözött, hogy az Országot kiütések által pusztithassák; de ebben Kollonits Fő Vezér által meggátoltattak. a)

Az 1605-dik esztben Austriai Fő Hertzeg Mátyás, Ghymesi Gróf Forgách 'Sigmondhoz, mint Nógrád Vármegye Fő Ispánjához Novemb. 20-ikán a' következő levelet írta:

„Mathias Dei Gratia Archi Dux Austriae,
„Dux Burgundiae, Comes Tyrolis.

„Magnifice, sincere Nobis dilecte! Non du-
„bitamus, quin tu ad nostram proximam reso-
„lutionem, super quibusdam Magnificor. Stephani
„Bocskay et Illésházy quaesitis non solum ipsos
„nunc conveneris, illisque nostram mentem, et
„sententiam aliquantulum uberius explicaveris,
„sed insuper etiam jam intelligas, quo tandem
„animo tam ipse Bocskay quam sui adhaerentes,
„ratione reconciliationis et gratiae sibi oblatae, erga
„Sacram Caesaream Regiamque Majestatem, et Nos
„sint affecti, in quo, ut nos quamprimum cer-
„tiores facias, necessitas postulat. Sicut enim ab
„initio hujus exorti incendii et tumultus nihil
„aliud Nobis curae fuit, quam hujus flammis

a) Istvánffy L. XXXIII. Steph. Katona T. 28. p. 247.
Annal. Ferdin. II. p. 2841.

„quamprimum reprimere, ne totum Regnum iis
 „obviis obrutum et coardescens tandem in fa-
 „villam redigatur, et conflagraret; ita certe eti-
 „am nunc maxime solliciti sumus, ne conjunctio
 „Hungaror. et Turcarum, tandem in proprium
 „ipsorum interitum vergat, cum nobis referatur,
 „*Vezirium ia eo totum incumbere*, atque etiam
 „cum Botskájo jam tractasse, ut hic *acceptis se-*
 „*xaginta Ducatorum millibus*, sibi seu Turca-
 „rum Principi vicissim *Fillegh, Sethschin, Neo-*
 „*gradum, Dregel, Palánkam*, et alia circum-
 „jacentia loca omnino traderet. Quod ne fiat,
 „omnibus modis et mediis praecavendum est, cum
 „hac ratione jam Hungariam superiorem ab infe-
 „riori secluderet, et non solum in unam atque
 „alteram partem vires suas exerceret, sed ne ipse
 „Bocskay in Hungaria et Transylvania tutus fo-
 „ret, quin omnia in suam potestatem redigeret.
 „Nobis sane quam maxime gratum esset, si rem
 „eo dirigere valeres, ut excluso Turca cum Sacrae
 „Majestatis subditis et Regnicolis amnestiam et
 „oblivionem omnium praeteritor. celebrare, at-
 „que horum auxilio, omnia tractatus intermedii
 „tempora amissa recuperare possemus. Quodsi ve-
 „ro in antiqua sua sententia firmi haerent, cum
 „antea jam in pacem et reconciliationem, cum
 „utrisque conjunctim tractandam immiserimus, et
 „nunc etiam *Vezirius* etiam Homines suos, *Ali*
 „*nempe Bassam, et Habil Efendi ki fruján*,
 „cum plenipotencia delegavit, qui jam in procin-

„ctu et itinere sunt, necessarium omnino, quod
 „si *Botskay* in propria persona interesse nequiret,
 „ut hic homines quoque suos decernat, quibuscum
 „etiam nosti Legati, in certo aliquo loco conveniant,
 „et finem tandem tractatui imponant. Quare Tibi
 „benigne mandamus, quatenus acceptis pro pru-
 „dentia, directione et dexteritate rem eo dirigere
 „velis, quo quamprimum finali declaratione ipso-
 „rum habita, te quamprimum ad nos conferes,
 „atque una etiam cum aliis finali Tractatui, et
 „conclusioni horum omnium, praesens adesse pos-
 „sis, adminus nos per hunc de omnibus quampri-
 „mum informes. — De reliquo tibi bene propen-
 „si manemus. — Datae in Civitate Vienna 20-a die
 „mensis Novembris Anno Millesimo Sexcentesi-
 „mo Quinto.

Matthias m. p.

W. a Ehrenberg.

A' Levél' külső tzimje petséttel ez :

„Magnifico sincere dilecto Sigismundo For-
 „gách de Ghymes, Comiti Comitatus Neogradien-
 „sis, Pincernarum Regni in Hungaria Magistro,
 „S. C. Majestatis Consiliario.“

Homonnai Drugeth Bálint' napi jegyzéseiben
 Sept. 20-káról ezek olvastatnak :

„Rediit Thomas Bosnyák, a' Veziriis Castris
 „ad Strigonium positus, redditque mihi litteras

„vaferrimi hominis, — id unice apud animum
 „versabat, ut Strigonium, Neogradum, Füleikum
 „et Szécsenium sub suam mitteret potestatem.“ a)

Tudósítatván Botskay, hogy a' Bánya Városok' határai, úgymint: *Szécsény, Divény, Kék-lő, Gyarmath*, és azon környék' több helyei nékie hódoltak, 's azt esküvésekkel is megerősítették, Kassán nagy örömnapp innepeltetett, a' piartzon és a' város' bástyájin minden ágyúk ki-süttettek. b)

1605-ben a' Szécsényi, Gyarmati, Divényi, Drégeli, Bujáki, és Palánki Helységek' lakossai hiteket megszegték, az őrizeten lévő Német katonáknak fejeket vették, és Botskaynak hódoltak. c)

Örült ennek Bocskay; de ki gondolta volna, hogy ezen nagy örömét megbánás kövesse? Ez pedig megtörtént, a' minek megbizonyítása végett előadjuk Testamentomának szavait:

„Én Botskay Istvány, Istennek kegyelmes-
 „ségéből Magyar Országnak, és Erdelynek Feje-
 „gelme, Székelyeknek Ispánya. Noha testemben
 „Szent Istennek látogatásából, enyi időtől fogván
 „való betegségem miat, erőtlen voltomat esmé-
 „rem; de elmémbem és lelki esméretemben tsen-
 „des léven — — — — —
 — — — — —

a) St. Katona. T. 28. p. 380.

b) Ortelius, Edit. 1665. p. 384.

c) Volfgangi de Bethlen Hist. Transylvaniae, Tom. IV.
 p. 245.

„A' Császárt ő Fölségét, kit az előtt alázatos
 „hűséggel nagy hasznosan szolgálván, noha ő
 „Fölsége elvetvén szemei elől, tisztviselői miat, az
 „Ő Fölsége hűsége mellől elkergettetünk, és ma-
 „gunk oltalmában annyi gondal kellet bánatunk
 „Ő Fölségét: még is alázatos könyörgésünkkel kö-
 „vetjük Ő Fölségét, az egy Isten kedvéért, vala-
 „mit Ő Fölsége ellen, vagy birtokában való hi-
 „vei ellen vétettünk volna, kegyelmessen mi né-
 „künk bocsássa meg, és szivéről minden nehézsé-
 „get vessen el.

„Hadjuk Ő Fölségének a' Török Császártól
 „küldött köves sabjának az egyikét, és a' tarka
 „lovat szerszámostól, amint a' vezér nekünk adta
 „öltözve vigyék ő Fölségének.

„Mátyás Hertzegét is ő Fölséget, követyük,
 „hogy hasonlóképen mindenekről ő Fölsége né-
 „künk meg bocsásson. Hadgyuk ő Fölségének is
 „számára egyik köves sablyát, és egy lovat öl-
 „tözetével együtt.

„Mellynek fogyatkozás nélkül leendő ki stol-
 „gáltatására, és a' Testamentomunknak véghez
 „vitelére a' nekünk tartozó köteles hűségünkre
 „kényszerítjük az felől meg nevezet Testamentomo-
 „sinkat, — Alvinczi Péter Uramat, Örvendi Pál
 „Uramat, és Pedoy Simon Deákat. Scripta in Li-
 „bera Civitate nostra Cassoviensi, die 17-a De-
 „cembris Anno Domini 1606.“ a)

a) Monumenta Hungarica, kiadta Rummy Károly. 1816.
 II. Rész. 315—332. lap.

1606-ban a' Zsitva-Toroki békesség-kötésben az elfoglaltatott helységek eránt az állapotított meg, hogy mind azon helyek, mellyek a' Füleki és Szécsényi várakkal együtt a' Török jármából felszabadítottak, a' Király' birtokában maradnak, 's nem lesznek a' Törököknek ado-fizetőji, mint hogy már a' Királyi hatalom alatt vannak.

Az 1604-dik eszt. Junius' 18-kán az Ország állapotja felől II. Mátyás Király, a' Lintzi gyülekezet alatt a' többek között ezen tudósítást vette: — „In superiori Hungaria Zathmár, Etsed, „Munkáts et Cassovia sunt alicujus momenti, „reliquae sunt aut castella, aut oppida, saepibus „aut palis ligneis parvoque aggere cincta, sicut „*Kalló, Tokay, Onod, Szendrő, Szécsény,* „*Gyarmath*, quae quidem miles praesidiarius in- „habitat, insolutus tamen famelicus lacer, et ob „locorum ruinam, ob stipendiorum defectum, „ob munitionum inopiam, levem nactus occa- „sionem, praecipue si validum alieni hostis ex- „ercitum adventantem senserit, illico paratus ad „deserendam stationem, et fuga sibi salutem quae- „siturus.“ a)

Az 1608-diki 15-dik Törvény-tzikkely a' Szécsényi és Gyarmathi váraknak ingyen való meg erősítésekre két Járást rendelt.

1618-ban a' Törvény ezen szavakkal él: — „Illas villas, quae cum arcibus Fülek, Somoskö,

a) Anni 1608. art. 20. 21. §. 21. et §. 36.

„Szécsény, juxta Tractatum Zsitva-Torok a' jugo
 „et deditioe Turcica liberatae fuerunt, juxta
 „eundem pacis tractatum defendere, ac tueri di-
 „gnetur a) Sua Majestas.“

Ugyan azon esztendőben: Gratuiti labores
 „ad Szécsény duo Processus Comitatus Neogra-
 „diensis, videlicet D. Gasparis Madách et Joan-
 „nis Somogyi.“ b)

1620-ban a' következő levelet írta Bethlen
 Gábor Forgách 'Sigmondnak:

„Illustrissime Domine Comes, et frater no-
 „bis honorande!

„Kegyelmed levelét ma dél után 2. orakkor
 „vettem, és hogy Vácra való szándékától a' ve-
 „zér mostan supersedealni latattik, igen akarom.
 „Czyak vigyázzanak szorgalmatossan az benne va-
 „lók, én nem reménlem, hogy meg próbálja mos-
 „tanában a' Teoreok, és én is a' kegyelmed te-
 „czése szerint az Innepek után Isten egészségemet
 „meg tartván el küldéok hozzá 's irok néki, mi
 „valaszt adgyon reá kgdt tudósítom róla.

„Arra nézve nékem is teczik Uram, hogy
 „Hadakat Vác fele ne szaliczyunk, az Varmegyé-
 „keth fél ülással ne faraszuk, annal inkább Gene-
 „ralis Uram affele se mengyen, hanem maradgyon
 „czyak Ujvarban, mert el hidgye kegyelmed aból
 „nem kevesé irritaltatnék, és commovealtatnek a'

a) Decret. A. 1622. art. 36. §. 10. 11. 12. et 13.

b) 1618. art. 49. §. 4. 6. 7. 8.

„Teoreok, kik ellen tartom egészesnek, ha minth
 „Magyar Orszagh studio, akar melly ideoben is,
 „és mostan kiváltképen; ezekreol kegyelmed Ge-
 „neralis Uramth, hogy tudosiczya szeretettel ke-
 „rem, tudhassa mehez magát alkalmaztatni ebbe,
 „hogy tiszteben való menetelet tovabb ne halo-
 „gassa eo kegyelme, hanem az jeóveó hetbe be
 „mengyen kegyelmed, injungalya Eoknek, mert
 „be menetele nem kevés haszon lészen Vaczra va-
 „ló igyekezetnek meg gatlasara az Vezérnek.

„Az Vármegyeknek minemű Certificatoriat
 „irattam volth kegyelmednek kültem egy Exem-
 „plart, mellyeket nem is küdöztem sehova megh
 „is immar annál inkább supersedealok mivel ke-
 „gyelmednek az nem tetzik, én kiváltképen az
 „egy okért irattam volt, tudniillik, hogy kulde-
 „nének czyak Plenipotentiarius keoveteketh, ne
 „instruálnak it alat eoket, mert ha ugy leszen
 „mint eddig volt, az keovetek expeditioja, ne-
 „hezen hietem el magamban, hogy igen sokat
 „concludálhasson kegyelmed az Statusokkal, nem
 „mervén Instructiók melleol procedalni. Masikert,
 „hogy sok Varmegye inneth vár az keovetek ex-
 „peditiojából.“

„Az Gyülés ha Leoczyen lehetne Uram ne-
 „kem is sok okokból igen teczenék, és a' Statu-
 „sok sem fognának abban sok ellent tartani azt
 „gondolom, és jobb is volna mindenbeol, mind-
 „nyajunknak iob almalmatossagal lehetne szállá-
 „sunk, és asztalunkat is kevesebb fogyatkozással

„tarthatnánk, el is férnénk az varosson, nékem
 „igen teczenek, de tudgya kegyelmed, hogy az
 „Induciak conditioban Besztercze vagyon deno-
 „minalva, mellyet ha Czyaszár eö Felsege hire
 „nelkül kezdünk permutálni, fog eo Felsege nehez-
 „telni erte, hanem ha kegyelmednek is tetzik eo Fel-
 „seget requiralja feleole, meltó és igaz ratiojt adya
 „értessere eo Fölsegenek, az varosznak szoros vol-
 „tath, meg ertven az melto okokat eo Fölségenek is
 „annualni kellekik igazságh szerint, maga keovetei-
 „nek is inkab lehet szallasok, az levelet kegyelmed
 „Postan bizonyos emberiteol küldene fell, és hozat-
 „na sietséggel resolutiot, ha hamar resolutio jeon,
 „talan megh nem lenne késeó az Statusokat certi-
 „ficalni feleole. Az pénz szerzés feleol valo ke-
 „gyelmed censurajat ertem, ki nekem is igen te-
 „czenék, meg nyugodnek kegyelmed abban,
 „hogy az én akaratombol egy haz Jobbagiat is
 „el nem adnanak, czyak tehetnek szerit az penz-
 „nek más úton, kiben en semi modot nem latok,
 „ha kegyelmed valami modot találhatna a' penz
 „szerzesben adgya értésemre, azontúl azt keove-
 „tem. Bizony én is nehezen szenvedem immar,
 „hogy egyik Camara sem fizethet az hadaknak;
 „eddig mind magamebeol fizettem a' hadakat, 14.
 „szaz gyalognak fizetek hórol hóra, continue. Itt
 „Cassan lovas vagyon ad minus 2600, tudgya az
 „Isten egy penzt eddigh egyik Camaratól sem
 „tudtam venni, minth tsak nincsen evvel mentik
 „magokat, sem Vármegyek, sem Taxas-Várossok

„nem akarnak semmit administralni. Az minapi
 „vegezesunket sem akarjak nemelly Varmegyek
 „acceptalni, azt merik mondani szememben, az
 „elmult Szeredan Ung, Ugoczya keovety, ezen
 „igekkel, salvum sit az Palatinusnak es Uraknak
 „eó Nagyságoknak, de nem tartjak abul magokat
 „a' Nemes Varmegyek amit eó Nagyságok vegezte-
 „nek, mivel keovetek nem volt abban az vege-
 „zetben; en is bozusagomban talam nekjk mon-
 „dani, salvum sit az Varmegyeknek is, de az
 „Palatinus és Urak vegezesit nem acceptaljak, az
 „Isten njakatokat szakaszthatya, ha mind ilyen
 „formán akartok viselkedni az Urakal, hollot mos-
 „tan nem Nemetel vagyon dolgoatok, 's nem an-
 „nak contribuáltok, hanem magatoknak, és ha az
 „Urak maradással nem latnak az ilyen vegezes-
 „beol, kiknek az Orszagh nagyobb része tulajdo-
 „nok, nem vegeznenek olljat, mely szabadsag-
 „nak derogalna. — Sokat predicallék nekik, ma-
 „gok is meg bánták látám az keovetsegeth, mi-
 „vel semmi ratióját nem adhatták dolgoznak. Il-
 „lyen difficultásokra nézve irom Uram, hogy ne-
 „hez az penznek szerzése, amint latom kegtek
 „keozeot is. Turzó Imreh Uramnak juta az eleot
 „ket órával levele Pragabol, irja hogy az Bava-
 „riaji Herczegh segitseget eo Felsége melle megh-
 „indította volt, de visza vertek eóket és meg-
 „oszlattanak volna, igaze neme nem tudom, irja
 „hogy az Unio is 20. ezer gyalogot és eot ezer
 „fegyverest indított Fridericus segítségere, mykor

„jönnek el avagy czyak papiroson vagon irva
 „nem tudom, irja hogy az Unio keovethe a' töb-
 „bieketh egy nagy Gróff, nevét egy hetigh sem
 „tudnam meg talalni, az Unitusok nevevel igen
 „ajanlia magath az Magyar Nemzetnek. etc. Irja
 „hogy nem idegenek az bekességteol, ha az jó
 „moddal meg lehetne, de ami nemú Conditioikat
 „Eófelsége a' Czyaszar kivanja czyak az Induczia-
 „kat is teollok, mellyekben semmit nem értek,
 „semit tovább, keszebbek inkább mind meg hal-
 „ni, mint sem affelere menni, melyből veszedel-
 „met varhatni, hogy sem mint bekesseget, mivel
 „egyik sem akar az masiknak semmit cedálni,
 „mindenik bizik, és így veznek az Országok.
 „Isten kegyelmedet éltesse. Húsvet estin 6. orakor
 „Anno 1620.

*Frater Benevolus
 Gabriel. m. p.*

„A' Sz. Innepeket az Úr Isten kegyelmed-
 „nek engegye szentül el teolteni.

Külső tzmje: „Illustrissimo Domino Comiti
 „Sigismundo Forgách de Ghymes, Regni Hunga-
 „riae Palatino, et Judici Cumanorum, nec non
 „Comitatuum Nógrád, Saaros et de Zabolch Co-
 „;miti, etc. Fratri nobis honorando. a)

*Cito. Cito. Cito. Citissime
 Eyel nappal. Gaácz.*

a) Fasc. A. Nro 93. Anno 1620. ex authographo Tab.
 Forgách.

*Illustrissime Domine Comes et Frater
honorande !*

„Kegyelmed levelet egiket az estve masikat
 „ma veottem ell, mellyekeben kúleomb kúle-
 „ombfele dolgokrol tudosit, intercedalis Oroszi
 „Andras és Somogyi Albert mellet, és panaszol-
 „kodik, hogy én kegyelmed el menetele után semi
 „alapotrol nem certificaltam volna etc. Az utólso
 „punctra felelek eleőszeor is es kegyelmednek bi-
 „zonyossan irom hogy mihelt Czyaszar eófelsége
 „Internunciussa ide érkezet vele szembe leven,
 „es sok Tracta utan expedialtam azontol kegdk,
 „mind az eófelsége keovettseget, postulatomjt, 's
 „mind en valaszt tetelemet kegyelmednek histori-
 „ce meg irtam egyeb hirekkel egyút, mellyeket
 „akkor hallottam. Kellemesi kerte maga kezebeol az
 „levelet Secretáriusomtól, hogy eó mindgyart meg
 „küldi kegyelmednek; mellyre hogy valaszom nem
 „jött eddig en is czyudáltam, mivel két dologrol
 „kivantam kegyelmed consensussath, és im mos-
 „tan ertem, hogy megh nem vittek, kyn igen
 „busulok, és az Inast meg is examinalom hova
 „tette, de most ment volt haza, ma be fog jeon-
 „ni, a' levelet tudom el nem vesztette, megh fog-
 „ja küldéni, valahol kesnek velle, es abbol ak-
 „kori dolgokat kegyelmed meg ert bizoniason. En
 kegyelmedre nem neheztelek, Isten oltalmazzon ef-
 „fele gondolattól; mert ha myis vizát kezdenenk
 „vonny, nem tudom mire jutna annal inkab ez
 „a njomorult Orszagh.

„Vaczra valo szandekat a Teoreoknek mind
 „a' kegyelmed Irasából, 's mind az *Vaczi és*
 „*Szecsyni Capitanokból ertem*, kyn nem gyeo-
 „zeok eleget czydalkozny; mert ratioja semmi
 „ninczyen, en nem hihetem ugyan, de azt sem
 „merem mondani, hogy meg nem leszen, mivel
 „a Teoreok minden ocasioval szokot élni, és ha
 „leszen, bizony semmi egyeb oka nem, hanem
 „hogy Czyaszar Eófelsege illy igen solicialya az
 „Teoreokot, amint mostis Caesar Galt fogatta
 „ala küldeni eó felsege, és minden utakon igyeke-
 „zik magához allicialni az Teorokeot, melyről
 „mostan többet nem irhatok, de Isten kegdt szem-
 „be jutatván megh beszellem kegyelmednek mi-
 „kent egyeztek efeleól, melly bizony nem illenek
 „eófelsegehez, kiert mjnket tilt igen eófelsege men-
 „ten megyen eleo minden dologban az Portára
 „valo Legatiórol; efféle alapotok adnak okot
 „a' Teoreoknek, ha mit fognak probalni, bizony
 „semmi nem egyeb az oka ennél, azt gondolván
 „az Teóreók, hogy mostan semmi sem az, mert
 „nem merunk vele való frigyünket fel bontanunk
 „az mostani álapotra nezve, és ha el jeo Vacz alá
 „eó felségenek köszönhetjük, de Isten segítsége
 „velünk leven Uram, semmit a' Teoroktol felni
 „az vitézlő népnek nem szükség. Kegyelmed
 „irassa meg Vaczban oka ez, hogy mostan a' Teo-
 „reokk sokan nem gyülekezhetnek, mert a' Spai-
 „akat szokasok, törvények ellen való nap elöt
 „fell nem vehetik, hanem ha my gyülekezik is,

„az megyekből gyűl, és onnet annyi nem gyűl-
 „het, aki Vacznak arczyion, czyak fogjak vitezúl
 „az oltalmazássáth, az végh hazakat pusztan az
 „Teorok sem hadgya, masik ez hogy Vacz alatt
 „taborban mostan semmiképen nem lehet, seót
 „nem mer múlatni, ha negy vagy eöt ezeren len-
 „ne is, annyi pedig bizony Pinkeoszdig sem gyűl
 „oda, ha el jeö czyak meg próbálja, egy kemény
 „ostromot fog rajta tenni, és ha nem succedal
 „a' szerentseje, szegyen vallással ismét vissza
 „kell menni. Hogy eztet Isten segítsége által meg
 „oltalmazhassuk Uram nekem ez tetzik ez dolog-
 „ban, hogy nemely megyekbeol ahonnet menni
 „telhetnek Vaczhoz közeleb való vegházhoz szál-
 „lyanak gyülekezzenek, ugyan azért, hogy az
 „vég hazakat pusztan ne hagyjuk az Varmegyek-
 „nek is kik keosobb vagynak parantsolja kegyel-
 „med üljenek fel magok személyekben, Genera-
 „lis Uram ne várákossék a' penzre semmit, ha-
 „nem mennyen keozikben, az vitezlet népet gyűj-
 „tse maga mellé eokegyelme együt a' Varmegyek-
 „kel, negy vagy eot mely földön száljon Vacz-
 „tól, és legyen tsendes várákozásban nagy vigya-
 „zatban, olly titkon nem fordulhat a' Teorok,
 „hogy czyak megh szállasara is érkezhessek, nem
 „hogy ostromlásra: addig Generalis Uram is se-
 „gitsegekre érkezhetik, ha olly keozel szál Vátz-
 „tul amint irám és mihelt meg erti a' Teoreok
 „az gyülekezetet azonnal supersedeal, im én is
 „ebben az oraban inditok 500. Lovas Kopiazt,

„és 500. Lovas Hajdút, bizony olly két seregh,
 „hogy más fell annyi Teoreokra bizvast botszatyat-
 „hatni ezeketh. Im magunk is irattunk Generalis
 „Uramnak be menetele feleol, mind arrol hogy
 „maga vinne eö kegyelme ha teobbet nem is 11.
 „vagy 20. ezer forintokat, és fizetne azzal amit
 „erne, azomban a' teobbi is utanna erkezik.

„Az Papi Jóságban, hogy kezeben boczya-
 „tunk addig Eo keglk meg ki valthattjak, és
 „hogy az Orszaghal is confirmálhatják meg irtam,
 „mert keolómben szert az fizetesnek én nem la-
 „tom honnan tehessek, kegyelmed irjon Eoklk és
 „inczye igen, az keozeonseges joert czeleked-
 „gyek, és az maga Tisztinek is meg felelheléssere.
 „Igy ha czelekednénk, és procedalnank Uram,
 „Vaczot Isten segitsegebeol meg oltalmazhatni —
 „de ebben egy illyen akadalt latok, hogy ha ez
 „a' hir igaz nem kezd lenny, hanem czyak pia-
 „czon hallot hir leszen, melly ugyan szokássá Sztrutz
 „Ferentz Uramnak, azonban az mi készületünket
 „a' Teoreok meg érti, vagy volt ellenseg vagy
 „nem, de bizony valóságos az leszen azután, és
 „minden ellene való dologra igyekezik az Ország-
 „nak, az Portat ugy informállya boszuságából
 „az Budai Vezér, hogy reovid nap meg fogjuk
 „érveni; de hogy en reám ez után se úthesse-
 „nek, im en az Censussomat keglk meg iram,
 „klk ha jó teczyek, viselleyen igy gondot, de evel
 „nem jó kesni, hanem sietseggel keoll eoszve
 „gyújteni az segitsegeth, mert ha myth akar a'

„Teoreok nem alusza ell, ell jár dolgaban. Az
 „Ezer Lovas Czyterteokeon Szecsyen taján
 „leszen, kegdk amit parantsiol nekik, hogy ahoz
 „tarczyak magokath meg paranczioltam nekjk se-
 „rio. Oroszinak és az masiknak vetkeket keg
 „tetzése szerint condonaltam, czyak ez utan szol-
 „gallyanak igazan az Orszagnak.

„Az Varmegyekre hogy az articulosoakat
 „meg küldeozte a' Secretarius igen affrmallya,
 „de ime jobban kuldenek a' két Varmegyének,
 „hogy abbol se lehessen méltó panaszok. Ide mos-
 „tan! semni olly hireink nintsennek, Veselény
 „Uram mondgya, hogy az Lengyeleknek is Crak-
 „kóban leszen Punkeostben Gyülesek. Az Havas-
 „alyi Vaida írta, hogy embereknek mostani em-
 „lekezetekor ugy Lengyel Orszagot meg nem rab-
 „lottak mint mostan, és mind bekevel vissza men-
 „tek az Tatarok, akkor kesziti Szkender Bassa az
 „egesz Ibroczyani hadat, és Szkendert rendelt
 „Szerdarnak ez esztendőben, de Had reájok nem
 „megyen, eo melle rendelték az Uru melli Hadat,
 „melly lehet 22. ezer kopiás. Az Dobrocziáni Ha-
 „dat melly lehet 12. ezer, Garga Szultant 30. ezer
 „Tatarral, az két Olah Orszagh hadat, kik ha
 „personaliter mennek lehetnek 12. ezer. Hogy az
 „Bassa ujjobban felltamadt volna, de Balasiék
 „semmit nem irtak edigh feleole, adna Isten len-
 „ne ugy.

„Turzo Uram 30 Martii jutott be Pragaba,
 „51. volt audientiája, az gyermek keresztelését ar-

„ra halasztottak vala, hogy reá érkezhessenek, elég
 „sclemitter excipiáltak, nagy beczyulettel gaz-
 „dalkodnak néki. Irja hogy igen fogadgya a' Ha-
 „dakot, az Angliai segítségnek egy része el érke-
 „zett volt akkor. Irja hogy az jó móddal való be-
 „kessegteol nem idegenek, keszek igen rea, de
 „gyalázatjokra 's veszedelmekre, ha mit eszekben
 „vehetnek azt igen el igyekezik kerülni, de az
 „mind az Eo felsége declaratiojabol fogh meg
 „tetzeni. Az Úr Isten vezérellyen mindnyájunkat
 „az bekességre. Az Portara való ajándékokath meg
 „szerzi azt irja es meg hozza. Az hadak interten-
 „tiojara is kuldnek most mas summat amint irja.

„Az Statusok kíványak teolem, hogy certi-
 „ficallyam Eö kegít, az Gyüles felöl, mint és
 „hogy válaszanak expedialis keovetheketh, minc-
 „mú levelet formaltam ime kdnek küldem, ha
 „tetziek kgdk syetséggel tudositson rola; az le-
 „veleketh, én azt kivannam, hogy itt alat ne ad-
 „nank instructiót egyik Vármegyén is, hanem va-
 „laszanak igaz hazájok szerető keoveteketh, kik
 „ne az privatumra és az után jarnanak, nezenek,
 „hanem Orszagh maradasara, — ertsenek egyet
 „velünk, és az Ur Isten a myre kgdl 's az Urakkal
 „benünket vezerele czelekednenk azth, igy re-
 „menyhetnem, hogy Eofelsegevel a' Bekesség fel
 „adathatnek, de ha az Varmegyek adnak instru-
 „ctiot a' keovetnek, és attol recedalni nem leszen
 „nekik szabad, ugy nagy vissza vonast remenyhet-
 „nek, mind az által ha mi kgdk fog teczyeni eb-

„ból kégd tudositson, mert addig nem boczya-
 „tom ki a' leveleket, és arra Varmegyék sem va-
 „lasztanak addig keoveteket, noha az articulusba
 „Írás vagyon rola, de eok az Certificalast meg
 „kivanyak amint bizonyossan értem. Az eléobi —
 „— errol kivantam az kégd censuráját.

„Másikbol az Szallasok osztatasa, mivel az
 „Orszagh Lovasz Mestert illetve de Jure Regni,
 „hogy Battiányi Uramnak! ne prejudicalna, nekem
 „tettzet volna, hogy kégd meg kinalta volna eo
 „kéglte vele, boczyatana bizonyos feo emberet al-
 „tal, aki vinne veghez azt is; de immar ke-
 „seo fog lenni onnet való valaszt tetelnek va-
 „rasa, hanem en boczyatok egy feo Embert oda,
 „akinek kezebe keuldóm az Orszagh Registromat
 „amind leg jobban lehet — de amint eszembe ve-
 „hettem annak a városnak vosz voltat, nehezen
 „hiszem, hogy czyak az Orszagh Nemese is be-
 „fogjon oda terni, de immar arrol keseo discu-
 „ralni, legyen úgy amint lehet; ezekről akarek
 „kégdk irnom. Az Isten kégd eltesse jo egesseghen.

Ex Cassa 13-a Aprilis 1620.

Frater Benevolus Gabriel. m. p.“

Külső tímje: „Illustrissimo Domino Comiti
 „Sigismundo Forgach de Ghymes, Regni Hunga-
 „riae Palatino, et Judici Cumanorum, nec non
 „Comitatum Neograd, Saaros et Zabolch Supre-
 „mo Comiti et Fratri nobis observando.“

Bethlen Gábor, mint Magyar Országának választott Királya a' következő levelet írta Forgách 'Sigmond Palatinusnak Po'sonyból:

Külső tizimje: „Illustri Domino Comiti Sigismundo Forgách de Ghymes, Regni nostri Hungariae Palatino, Judici Cumanor. nec non Comitatum Neograd Saaros et de Zabolch Comiti, Consiliario Nostro Intimo etc. sincere Nobis dilecto.“

Gabriel Dei Gratia Electus Hungariae Dalmatiae Croatiae Slavoniae etc. Rex, Transylvaniae Princeps et Sicularum Comes etc.

„Illustris Domine Comes fidelis sincere nobis dilecte!

Salutem et Benignitatem Regiam.

„Keghmed Levelét az estven veottúk melibeol egyiót az Cancellarius Uram irásabol kegd beteges alapotiat ertettúk, ky mia az velünk valo szemben letelnek is ell keollot mulnia: my bizoniara mind az egyeb udeobelj kegd betegsegen mind pedig az mostani Tractatusnak nagy cursusan igen baniuk, meliból nem kichin hátra maradas is keovetkezhetik ennek az nagy dolognak: kivantuk volna szivünk szerint ha szembe lehattünk volna kegdell és magaval az Pörtaj dologrol szolhatunk volna, de mivel betegsegiat ala jeovese meg gatoltatott, mindenekreol Cancellarius Uram által beosegesen üzentünk

„kegnek, ki mindeneket elejbe adgya kegk. Mi
 „szerettel kerjük és requiraljuk keget, isten meg
 „könniebitven niavalajat legyen voltakepen azon,
 „hogy mentől hamarabb mehessen vegheoz ez az
 „Tracta, ne halladjon ideoröl ideore, hanem le-
 „gyen meg egyszer aminek keoll lenni. Isten tar-
 „tsa és giogicsa meg keldet. Datum in Civitate
 „Nostra Libera Posoniensi die 15-a Martii Anno
 „MDCXXI.

*Benevolus
 Gabriel m. p.*“

Kitetszik ezekből, hogy Bethlen Gábor a' Magyar Hazát oltalmazni akarván, a' Lengyelnek ellensége volt, és Austria ellen fegyvert fogott, és hogy azon győzödelmeskedhessék, a' Törökök és Tatárok fejedelmeihez folyamodott levelei által, 1621. esztben, *Magyar Ország Királlya nevezete alatt*, segítséget kérvén tőlök; azomban a' kérő levele elfogattatván, Forgách 'Sigmund Palatinus kezeibe adattatott maga valóságában; melly szóról szóra így vagyon:

Külső tüzimje: „A' Felseges Galga Zulthan-
 „nak, Destinek, Rapitzaknak és Novainak, Fő
 „Zulthanianak az Felseges Deuleth Girai Sulthan-
 „nak, néküink kedves Baratunknak és attiónkfia-
 „nak adassek.

„Gábriel Istennek kegyelméből Magyar Or-
 „szágnak választott Királlia, Erdelinek Fejedelme
 „és Zekelick Ispanna.

„Felseges fejedelem nekünk becsieletes ked-
 „ves io akaro barátunk, es attiankfia, az nagy
 „hatalmu Isten Felsegednek minden dolgait tegie
 „io szerencsésé, ellenseginket elies fegivere ala
 „adia, és napait sokasicsa. Felsegednek betsületes
 „udvari szolgálai mi hozzánk ez jelenvaló honak ez
 „my számlálásunk szerint huzon eotodik napjan
 „bekességgel érkezven méltóságos levelet nekünk
 „megh adtak, és attiafiui szeretetbeol való keo-
 „szeontését is 's baratsághoz illendő jo akarattal
 „való ajánlássath mind meg mondtak, amellet
 „az egy marok kezijath nekünk be mutattak. Mely-
 „re Felseged Levelet nagy szeretettel olvastuk,
 „miely által való attiafiaságos keosztontését, baratsa-
 „gos io akarattal való maga aianlassat, kedves
 „füllel hallottuk, aijandékát kedvessen vettük. És
 „hogy Felseged my rollunk io akaroiról el nem
 „felejtkezet, hanem illien meszsze feoldön való
 „hadakozasunkban is szolgálai, 's levelei által meg
 „latogatott, seott segitsegunkre való hadanak kul-
 „déssevel magath igeri, ezért a' io akaratert, az
 „mindeneken uralkodo Istent aldjuk, Felsegednek
 „attiafiasagos io akarathoz illendeo jelekkel akarunk
 „minden ideoben kedveskedni. Levelenek rende-
 „ben tudósit Felseged hogy hatalmas Czyaszar pa-
 „ranczialatjából, az mult esztendeoben az Lengie-
 „lekre (kik Eo hatalga Országának el foglalására
 „jeottek volna) menven erős hadaival az nagy
 „Isten Felseged által azokat meg gialazta, verte,
 „sok Urakath kiket le vagtak, kiket elevenen megh

„fogtak; ezt is az hirt eorommel értették, és
 „noha az harc napia utan tizen három nappal
 „szinten az Dunantúl nemeth Országban is (ahol
 „akkor miis az Nemeth ellenséggel hartzoltunk)
 „megh hallottuk volt, azt az az győzedelmes hartz-
 „nak eorvendetes hirtet, de hogy maga is mostan
 „tudosit Felseged azon dologrol minket, annal
 „kedvesbb my nekünk. Hatalmas Cziazarnak, és
 „miniajunknak ellenségi ez utan is mindenut adgya
 „Isten úgy iarjanak porttniallianak, Felsegednek
 „orcziaia feier legien, es gieőzedelmes szerencziet
 „Isten nevelie. Nekünk is az Lengielek nem bara-
 „tink, kiknek my soha nem vetettünk. Seot
 „Moldyaban ez eleöt valo negiedik esztendőben
 „eó erettek magunk is hadainkkal be faradvan,
 „htals Cziazarral eoket meg bekitettük vala, de
 „fogadasokat meg nem tartvan, eo hatalga Orsza-
 „gara jeovenek, és amit kerestenek meg találták:
 „az my Országunkra is az mult esztendőben (my-
 „kor my az Nemeth Cziazarnak lako helyére Beecz
 „ala mentunk vala, ahol maga szemeliben jelen
 „volt) ki ieottek volt, és sok karokat tettenek,
 „mely eo czelekedetekert, my sem akarunk annak
 „az nemzetnek barati lenni. Ertiük bizoniossan
 „hogy most az hatals Cziazar ellen ereos hadat
 „keszitnek, Nemeth Cziazar is segítséget akar ne-
 „kik küldeni, ha velunk meg bekelhetne: de az
 „Lengiel nemzetteol nem szükseg semmit felni,
 „eők cziak nielvel othon vitezek, mikoron a' seor-
 „teol meg reszegednek, de mihelt ellenséget lat-

„nak, ezeket el felejtik mindiart, az kevelyseg-
 „ert Isten eeket meltan bünteti. Mys akarvan ve-
 „gere menni, meny hadat kezithetnek, bizonios-
 „san vegere mentunk, hogy húsz ezer Kopiastr,
 „tiz ezer Kozakot, és husz ezer gialogot akarna-
 „nak keziteni, az Lovas hadnak szerit tehetik de
 „az gialoghnak nem lehet külömben szerit tenni
 „hanem ha az Nemeth Cziazar velunk meg bekel-
 „hetne eo küldhetne gialogoth nekik, mert az eo
 „magok Országaban valo gialogh semmire nem io.
 „Magunk alapottia felol irhatiuk Felnek, noha sok-
 „erős ellenseggel volt es vagyon dolgunk huzon-
 „ket holnaptol fogva, mert nem cziak Nemeth
 „Cziazar hadai, hanem az Spaniol Kiraly és Rom.
 „Papanak hadakkal kellet hartziolnunk, de megh
 „eddigh Istennek hála ellenek gjozedelmessek vol-
 „tunk, szamat sem tudnok meg irni, menizer volt
 „hartzunk vélek, mivel eök sarmzban ássak ma-
 „gokath, es onneth szoktanak harcziolni, igazsá-
 „ságot irunk, hogy a' huzonket holnaptol fogva
 „harmintz ezeret fogattunk el az ellensegbol. Pra-
 „ganal az Chieh Kiraly hadan esiek valami sze-
 „renczietlensegh, és onnet az ellenseg my reank
 „ieott, tizen nioltz hiettöl fogva éiell nappal ve-
 „lek szembe szalvan ereos hartziokat adtunk egy-
 „másnak. Mostan a bekessegh feleol tractallunk
 „egymassal, mys io szót adtunk nekik tsak azert
 „hogy *hatas Cziazar segitsege hit mellenk ren-*
 „*deltenek el érkezhessék, és iobb alkalmatos-*
 „*saggal mehessunk az ellensegnek gazdagh*

„*Országara.* Felette igen kívánók, hogy Felse-
 „ged is küldene my mellénk io valogatott tizezer
 „vitézt, egy beczületes Ur Embert rendelven
 „Szerdarnak eleikben, kiknek szolgálatoikkal ellen-
 „ség ellen lehetnek éleghségesebb az gíozede-
 „lemnek el vetelevel az nagy Isten akarattiból.
 „Hogy pedig Flged maga semelie szerint ionne
 „mellénk azt inkább akarnok, es ki iovetelevel
 „Flsged htals Cziazarnak is ighen sohat szolgál-
 „hatna, magának több haszna lehetne, hogy sem
 „az Lengieleken veott gíozedelembeol; my Felsnek
 „magunk is mellette lennenk, es olly gazdag *Or-*
 „*szagokban hardoznok, kikhez hasonlot soha*
 „*a Tatar nemzet nem latott, kincziel, rabbal*
 „*miniajan meg rakodhatnanak az vitezek,*
 „*cziaik io huz erer Embert kellene Felsgnek*
 „*maga mellé valogatni, minekünk is lehet huz*
 „*ezer Kopiasunk, es huz ezer gialogunk, ha-*
 „*talmas Cziazarnak leszen tizeneott⁴ ezer Osz-*
 „*manli hada, az Chieh Kiralynak is lehet*
 „*harmintz ezer embere,* és így egy ellenség is
 „mynek meg nem merne várni, hanem minden
 „Országokat üressen hadnak nekünk az nagy gaz-
 „dassaggal. Ezen dologról magunk feő Embere-
 „teol Felsgnek beősegessen üzentünk, kinek sza-
 „vát, hogy Felsged el hidgye, és az my kivansagun-
 „kath meg ne vesse ebbeol szeretettel kerüük. Azon
 „my feő emberüinktől felsegednek mostan hirtelen
 „aminimü marhakath küldhetünk, azt szeretettel
 „czielekedtük, felséged vegie io neven myis

„hadban mezőn iaro Emberek vagiunk mostan :
 „ha Isten adia ez utan magunk is Felsdell meg
 „akarunk esmerkedni, es kuleomben kedveske-
 „dünk. Minket Felged tarczion io *Akaro Ahret*
 „*Kardosanak*, Isten Felsegedet tarczia io eges-
 „seghben. Iratott nagy Zombatthi Kyraly varos-
 „sunkban az my szamlalasuk szerint Zenth Ge-
 „orgy havanak elseo napjan MDCXXI. eztendeoben.

Felseged io akaro Attiafia :

Gabriel m. p.

Hogy a' haza' bölts kormányának minden
 rendelései oda tzeloztak, hogy a' hazafiak tsendes
 békességre vezettethessenek, kitetszik mind az
 előadattakból, mind a' következendőköl.

1622-ben Szécsény vára' megerősítésére Nóg-
 rád Vármegye' két Járása, u. m. *Jelaschits Györ-
 gyé és Sárközi Gásparé* rendeltetett. a)

1625-ben Gács várához a' hozzá tartozandók,
 Szécsényhez pedig *Jelaschits György és Voxits
 István' Járásai* rendeltettek. b)

Midőn Bethlen Gábor 1626-ban *Wallen-
 stein* Fő Hadi Vezér által Palankánál ostromra
 kényszerítettett volna, a' Törökök táborával 's
 vezérével együtt éjjel a' Szécsényi várhoz ment. c)

a) Art. 36. §. 13.

b) Art. 36. §. 12.

c) M. S. Joann. Kemény apud St. Katona, T. 31. p. 252.

1635-ben két Járása Nógrádnak, u. m. Bene Mihályé és Tercsi Mihályé, Szécsényhez ingyen teendő munkára rendeltetett. a)

1640-től fogva 1643-ig Ghymeszi Gróf *Forgách Adám* volt Szécsényi Kapitány. Az 1622-ik esztendőől fogva felsőbb parantsolatok szerint 200 lovast, 200. gyalogot, és 7 ágyúsokat kéntelenítették a' Szécsényiek tartani. b)

1644-ben Erdélyi Hertzeg Rákóczy György, a' kinek Kemény János volt a' vezére, fegyveres népét Szécsényi táborába szállította. c)

Az 1645-diki Septemb. 27-ikén azt parantsolta III. Ferdinánd Gróf *Forgách Adámnak*, hogy a' Füleki 's a' Szécsényi várbeli Katonaságot, a' vásár alkalmatosságával, Erdélyi fejedelem Rákóczyval tett egyezés ellen végbe vitt rendetlenségek miatt, büntetné meg. d)

1647-ben Septemb. 23-ikán Koháry István Ferdinánd által Szécsényi Kapitánynak neveztetett ki, melly alkalmatossággal gyilkosságok, rablások, és marhák' elfoglalásai történtenek, nevezetesen Szécsényben 150 rab szenvedett, és 40. megölettetett, a' marhájok elfoglaltatott, főkép' a' várbeli tisztek mind megölettetek kegyetlenül. Az 1642-től 1647-ik esztendeig a' külső vá-

a) Art. 92. §. 13.

b) St. Katona T. 32. p. 177.

c) St. Katona T. 32. p. 383.

d) Steph. Katona T. 32. p. 283.

rosa Szécsénynek kétszer égett le. a) Ret Járás rendeltetett Szécsénybe. b)

Az 1648-iki August. 4-ikén Szécsényben köz Gyűlés tartatott. c)

1650-ben Liptay István Szécsényi második Kapitánynak neveztetett ki. d)

Koháry István Szécsényi Fő Kapitány G. Forgách Ádámmal, a' határ szélek Fő Kapitánjához 1652-ben a' következő levelet írta: „Fam Turcarum crudelitatis, quam in miseros in-captivos Szécsenienses exercent, abductis illis Constantinopolim, eorumque proles divenditae, et conjuges cogebant militem tanta passum extrema tentare. — Ante quinque igitur dies Szécsenienses, ex aliisque confinibus congregati, 125. aut 130. equites quidam exiverant, ad fortunam probandam, cum versus Isaszeg proficiscerentur, in ducentos Turcas obvios inciderant, cum quibus habita atroci pugna, Turca terga vertit, et miles noster 60. ex iis trucidatis, quinquaginta viros ex iis ceperunt, et hungaris duobus perditis. — Deus nobis hanc victoriam dedit. — Vestra Dominatio Illma, cum sit penes Majestatem, si Turca contra nos conquestus fuerit, (akkor fegyver-nyugvás volt) partes nostras tua-

a) Tab. Forgách fasc. H. H.

b) Tab. Forgách Nro 174.

c) Tab. Forgách Fasc. H. H.

d) Ibidem Nro 192. 193.

„tur. Cognita nostra damna non faciant Dominum
 „Clementissimum nostrum contra nos irasci. Si
 „nos reliquissent in pace, nihil ipsis fecissemus. a)

Koháry István Kapitány, 1654-ben G. Forgách
 Ádámhoz, a' határ-szélek' Fő Kapitánjához kö-
 vetkezendő levelét botsátotta :

„Litteras vestrae Dominationis Illustrissimae,
 „in quibus de statu et constitutione harum par-
 „tium cupit informari, hodie accepi, de quo nec
 „possum aliud scribere vestrae Dominationi Illu-
 „strissimae, quam quod ante tres vel quatuor se-
 „ptimanas scripsi, quod nimirum bona conscien-
 „tia possum scribere, propter continuas Turca-
 „rum excursiones, et insolentias, brevi haec ter-
 „ra desolabitur, sub colore enim almae pacis,
 „quam nos ex benigno Mandato Majestatis Domi-
 „ni nostri Clementissimi servare debemus, eo res
 „nostra devenit, ut vix e domibus habitationum
 „nostrarum exire possimus, excursores Turcae
 „undiquaque homines nostros invadunt, incapti-
 „vant, et trucidant. Ex Civitatibus montanis Ba-
 „ka-Banyiensi, Schemniciensi, Béla-Banyiensi et
 „Carponensi, (ut reliqua subeam) saltim ab in-
 „eunte vere, quot e *miserā plebe duxerant in*
 „*captivitatem, horrendum est vel audire, quan-*
 „*tum non eiulat, et non lamentatur ista Terra,*
 „ad oculum et auditum nos miseros confiniarios
 „blasphemant, et maledicunt, peccatum in coelos

a) Tab. Forgách Fasc. H. II.

„clamans dicunt, tam palpabilem ipsorum a Tur-
 „cis ruinam, cum tamen a parte Confiniorum, in
 „quantum in nostris viribus situm est, vere Illu-
 „strissime Domine Comes, nihil de ipsorum cura
 „et defensione negligitur: vestra Illma Dominatio
 „credat, quod e Confiniis die nocteque insidia-
 „mur excursionibus Turcarum, sed frustra ple-
 „rumque est, sylvae enim sunt ubique in ista terra
 „densae, et continuo invenire eos non possumus.
 „Ex Confiniariis similiter saltem intra breve tem-
 „pus quot incaptivarunt, et trucidarunt, intel-
 „lexit vestra Dominatio Illma; saltem praeterita
 „septimana turmatim excurrentes sub hoc Con-
 „finio per insidias nos in ruinam deducere atten-
 „tarunt, nisi Deus et fortuna nobis favisset, ruinas-
 „sent etiam, heri etiam 40. equites Turcae ad ar-
 „cem Hollókeö, ad unum ictum tormenti, ab
 „hinc distantem structis insidiis Hajdones nostros
 „ad vineas proficiscentes invaserunt, aliquot ex
 „iis trucidarunt, quo viso noster miles tam
 „Equites quam pedites exierunt post eos et in-
 „sequuntur et si eos assequi non potuerunt, cer-
 „tum est, ubicumque Turcas inventient, vindi-
 „ctam facient, desperant enim penitus et exa-
 „cerbantur, quod cum parentes, filios, consan-
 „guineos, et familiam ipsorum Domesticam in
 „dies diripiant, nullum vident satisfactionem.
 „Hodie iterum ante tres dies sub Civitatem Car-
 „ponensem excurrentes, ante ipsam portam Civi-
 „tatis non paucos e misera plebe abreptos traxe-
 runt

„runt in captivitatem, prout inde V. Comiti scri-
 „bitur, septem decim ex suis inde incaptivarunt.
 „Similiter etiam sub Civitatem Baka-Banyensem
 „excurrentes saltim 18. Turcae, quam insidiosè
 „quot e misera plebecula et ibi trucidarunt, au-
 „dire potuit Illustrissima vestra Dominatio. In ta-
 „li statu et periculo est constituta haec terra,
 „Illustrissime Domine Comes, in quo si dubitet
 „vestra Illustrissima Dominatio, saltim velit in-
 „sinuare, ipsaemet Civitates montanae, et Confinia
 „sunt parata per suos ablegatos, vel litteras Il-
 „lustrissimam Dominationem vestram superinde
 „informare; quin imò ad suam Majestatem ipsa-
 „met brevi cum gravibus lamentationibus sunt
 „missuri. — Saltem ex iis, equitibus, quos cum
 „Litteris Illustrissimae vestrae Dominationis Fi-
 „lekinum expediti, intra breve tempus sex sunt
 „incaptivati, non scio imposterum quomodo ve-
 „strae Dominationi Illustrissimae mandata, nisi
 „per rusticos, de Confinio in Confinium possim
 „transmittere; certum est, multae animae Chri-
 „stianae erunt Turcae, si haec ita fuerint.

„P. S. Hasce meas heri vesperi (a' napja fel-
 „nem jegyeztetett) scripsi, ut hodie mittam ad
 „Illmam D. Vram. Interim nostri milites, equites
 „et pedites, qui (uti superius scripsi) ad inse-
 „quendum 40. Turcas, sub Hollókeõ existentes,
 „exierunt, reversi sunt, istos nebulones assequi
 „non potuerunt, verum alios inveniētes 18 ex
 „iis captos tulerunt, quos captivos praeter duos

„pidum *Makó*, *Zombor*, et *Magóch*, cum per-
 „tinentiis et adjacentibus pagis Episcopatus Zana-
 „diensis, in quos et Georgius Rákóczy et Sigis-
 „mundus sese violenter ingerebant, potentia me-
 „diante occupavit, et ad census praestandos coë-
 „git, cum praejudicio Juris Ecclesiastici.

„Joannes etiam Papp, Capitaneus Diós-Győ-
 „rőnsis occupavit Possessionem *Szika*, cui cen-
 „sum tamquam Domino terrestri praestare cogun-
 „tur, et plures alii subditi Episcopatus Zanadien-
 „sis, de facto etiam modo in Gyarmath Bekinienses
 „detinentur in compedibus, alii in Buják, alii
 „miseri Zechinii. —

„Proinde demisse supplico Majestati vestrae
 „Sacratissimae, dignetur clementer me, aut Epi-
 „scopi Patrimonium his injuriis enodare, ac
 „Mandato suo Extraordinario ac Protectionali,
 „Campi suo Marchali ac Generali Adamo For-
 „gách, ex Consilio suo Bellico demandare, ut
 „dignae datores istos, et violentos detentores,
 „bonorum Ecclesiasticorum dicti Episcopatus mei
 „Zanadiensis ad se citare, convincere, ac adjun-
 „ctis secum iudicibus ecclesiasticis, et seculari-
 „bus, quos ad manus haberi poterit, bona cum
 „damnorum refusionibus, proventibusque perce-
 „ptis Episcopatus meo restitui facere cum effectu
 „possit, et valeat, actus vero violentos debita iu-
 „ris poena mulctare, ac denique miseros subdi-

„tos libertate donare ex Gratia et Clementia Ma-
 „jestatis vestrae Sacratissimae. Deus optimus ma-
 „ximus etc.

Majestatis vestrae Sacrae
 humillimus Servus
 et Capellanus
 Hyacinthus Macripodáry,
 Eppus Zanadiensis.

Ezen Levélnek mássa elküldetett G. Forgách
 Ádámhoz, I. Leopoldnak ezen levelével:

Spectabilis ac Magnifice sincere nobis dilecte!

„Conqueritur Chanadiensis Episcopus de Bo-
 „norum Ecclesiasticorum ad Episcopatum Chana-
 „diensem spectantium oppressione, direptione, vio-
 „lenta occupatione, et injuriosa detentione, per
 „Confinarios curae tuae concreditos patris,
 „prout ex adnexa copia fusius intelliges. — Ideo
 „tibi hisce clementer demandamus ad instantiam
 „memorati Episcopi, justitiam administrari, —
 „ut imposterum ab ejusmodi excessibus tibi con-
 „creditos serio cohiberi cures. Et tibi de reli-
 „quo Imperialem Gratiam Regiam nostram beni-
 „gne confirmamus. Dabantur in Civitate nostra
 „Viennensi die 23-a Novemb. Anno 1662. Regno-
 „rum nostrorum Romani quinto, Hungarici octa-
 „vo, Bohemici septimo.

Leopoldus m. p.
 ad Mandatum Sae Caeae Mattis
Dorisch.

Ugyan ezen esztendőben Junius' 4-ik' napján ama' nagy férjfiú Nádasdy Tamás Palatinus, életének 63. esztendejében meghalt; az utánna való esztendőben pedig Po'sonyba Sz. István' napjára Ország gyűlés hirdettetett. a)

Hoháry István, Szécsény Kapitányja, általván, hogy minekutánna a' Tatórok és Törökök *Lévát, Párkányt, Érsek-Újvárt* és több más várakat is elfoglaltak, Szécsényi várát meg nem oltalmazhatja, 1663-ik eszt. Nov. 9-kén felgyújtatta azt, mellyet a' Törökök elfoglalván, töl-tésekkel, bástyákkal, hegyes karókkal megerősítették, és 20. esztendeig birtak. b)

Hogy az 1668-dik esztendőben Szécsényben *Bali Bég* volt Fő Kapitány, abból is kitetszik, hogy az illy tzim alatt botsátotta ki parantsolatját: „Mi is az hatalmas és győzhetetlen vitézkedő „Török Császárnak Szechén, Hollóky, Bujáky és „Hatvany végh váraknak Praesidiumnak Fő Hely- „tartójának, az Tekintetes és Nagyságos vitézlő „Bali Beg etc. Signat. Sechen 18. Martii 1668.“

A' Szécsényi vár még 1683-ban a' Törökök' hatalma alatt lévén, született Gróf Rehberg Katalin Aszszony, Ghymeszi G. Forgách Ádám' Ország Birája' özvegye, a' Fő Tisztekkal egyet értőleg, Nov. 9-dikén *Szobjeszky János* Lengyel Királyt a' Bétsi ütközet után arra kérte: hogy *Szécsényt* a' Török hatalom alól szabaditaná ki;

a) Palma, T. p. 81.

b) M. S. Anonymi Cottus Neogr. p. 41.

azomban Gyúrky Pál, mivel *Tököli* által *Füleki* Kapitánynak neveztetett ki, azon kérésben a' vele lévő nemesekkel és várbeliekkel együtt meg nem egyezett, sőt fegyvert fogott; de ő meggyőzet-
tetvén rab-szjira fűzetetett. a)

Bizonyos német munkában b) ezeket olvas-
tam 1683-ról: minékutánna *Szobjeszky János*,
Lengyel Ország Királya észre vette, hogy a'
Szécsényi erősség, melly a' Törökök által birat-
tatott, a' Csaszár és a' Lengyelek között való le-
velezésben nagy akadály legyen; szükségesnek ta-
lálta azon helyet, melly erős várnak tartatott,
ostrom alá venni; azomban értésére esett, hogy
Szécsény vára nem nagyon legyen fegyveres nép-
pel felkészülve, és hogy azt igen könnyen meg
lehessen venni:— azért is ő Felsége Octob. 8-di-
kán hadi erejét Szécsényhez közelebb lévő helyek-
re indította, és meghagyta az ifjú Királyi Hertzeg-
nek, hogy a' Lublói Vajdával 's a' Lembergi Vár-
nagygyal együtt a' helyet megvi'ssgálja. Tudósítván
ezek által a' Király a' várnak állapotjáról, mind-
járt azon nap' körül nyargaltatta a' várat, a' kö-
vetkező napon pedig az ágyúkat közelebb hozat-
tatta, és a' Batteriákat felállította; de az azokból
tett ágyúzás nem nagy reménységet nyújtott: ezen
okból azt parantsolta a' Király, hogy a' vár ostrom
alá vétessék. A' Kozákok az első rohanásra ön-
ként ajánlván magokat, a' szent kereszt' jegye

a) Tab. Forgách, Fasc. II. II.

b) Theatrum Europae T. XII. p. 268.

alatt neki indultak, 's először is a' kapu felé a' Strázsa-partnak (hol most a' kert vagyon) rohantak, és a' külső várost körülvették, melly minthogy a' Törököknek károsnak tetszett, felgyújtották azt éjféلكor; hanem azon Kozákok által, a' kik már ott fegyverben állottak, észre vétetvén, meggátoltatott a' tűznek fellobbanása, a' Törökök pedig nagy veszteséggel vissza-kergettettek; de elérvén őket a' kapunál a' Kozákok, azt is elfoglalták, és a' már tűzben lévő palánkfákat, karókat (Pallisaden), melyek kétszeresen voltak rakva, széljel hányták.

Végre a' Törökök hosszszas ellentállás után a' városból kitakarodtak, és a' várba vissza húzták magokat. a) Melly szörnyű ütközet után való napon a' Kozákok hajnalban a' város' köfalára egy veres zászlót tűztek ki, mellyben egy fejér kereszt látszott győzdelem jeléül, ijesztvén egyébkint a' várbelieket folyvást harsogó ágyúzással is; minekutánna már látták volna a' Törökök, hogy veszedelemben vannak, fejér zászlót függesztettek ki, és egyességre léptek.

A' Törökök tehát, kik 800 Janitsárokból, 's mindössze 1300 fegyveresekből állottak, October' 10-dikén kitakarodtak a' várból, 's egész Budáig kísértettek; — a' győzödelmesek a' várban 20. egész és fél rézből öntött ágyút, 50. kissebb ágyúkat, 100 mo'sarat, 80. bombát, egy mázsa puskaport, és igen sok. kenyeret találtak, a' miből

a) Szécsény városa is körül volt kerítve.

világos, hogy a' Törökök magokat még több hónapokig oltalmazhatták volna.

A' Lengyel Király, minekutánna Szécsény, Palánk és Hollókő várait visszafoglalta, és Németekkel megrakta volna, hadi népével együtt visszazatért hazájába. a)

Ezek után ezen vidék' lakossai az iszonyú döghalál miatt a' szomszéd tártományokba, nevezetesen Morvába és Sileziába költöztek, úgy hogy a' Szécsény vára' őrizetére szükséges fegyveresek sehonnét sem kaphattak elegendő élelmet; ezt látván az Ország' Nádor-Ispánja Hertzeg Eszterházy Pál, *Disznóssi Ferentz* vezérlése alatt 300 Horvát katonákat küldött Szécsénybe, kik által a' várost felgyújtatta, és úgy minden kormányzó nélkül hagyta.

A' Szécsényi vártól egy kissébb ágyú lövésnyire még most is látszik egy hadi erővel és mesterséggel készített domb, melly *Sántz-Hegynek* vagy *Strázsa-partnak* neveztetik; erről a' köz hír azt tartja, hogy hajdan a' Csehek' menedékhelye volt, a' mikor még mélyebb töltései és bástyái is voltak, mellyeknek jobb része most már hasznosabbakra fordítatott.

Innét távulabb napkelet felé, az öreg szőlők alatt egy másik, ennél magasabb kerek domb látszik a' térségen, melly most is *Szent György*

a) Neue ottomannische Pforte T, III. p. 50.

b) Lásd az 1333-dik esztendőről való előadást Zechán és Várad helységéről.

várának neveztetik. b) Bizonyos az, hogy ezen helyen a' hajdani időkben Szent György' tiszteletére szenteltetett templom állott, mellynek rogyadék kőfalai most is kitetszenek; ezt azonban némellyek a' Templáriusok' Klastromának tartják. Azon templom alatt, a' térségen még más templomnak maradvány kőfala is látszik, (lásd Balassa Jánosnak a' Törökkel 1562-ben való viaskodása' leírását) melly hajdan Várad helysége temploma volt; ezen helység még az 1553. esztben ép és lakosokkal teljes volt, a' mit az erről való Irományok is bizonyítanak; de a' Török' idejében lakossai által elhagyattott. a)

II-dik Rákótzý Ferentz Erdélyi Fejedelem 1705-ben, már a' Pudmaniczzi ostrom előtt, a' Rákos' mezejére Sz. Mihály' havára Ország-gyűlést hirdetett; de későbbben, Kis Aszszony hava' 19-ik napján Nyitrán költ levele által Szécsénybe rendelte az öszvejövetelt. Az akkori Kalotsai Érsek is megjelent Szécsényben, azon tzélból, hogy békeséget eszközöljen, 's Rákótzynak eleibe adja, hogy azon Törvények, mellyek a' Thrónus örökösödését illették, és András Clausulája erőtlenségben maradjanak; ezen feljül, hogy I. József más fejedelmek' jótállásokat el ne fogadja, hanem tsak közbevetéseket.

Ezen Szécsényben tartatott Ország Gyűlésen Rákótzý Ferentz az öszve-esküvés' (Confoederatio)

a) Mso. Anonymi.

fejévé 's vezérévé tétetett, és az Egri Püspöknek *Telekessynek*, a' ki ott énekes misét is mondott, kezeibe letette esküvését, és úgy a' Rendek nevezetesebbei által székével együtt felemeltetett; annakutánna pedig minden Papi Méltóságok (Praelati) Tanácsosok, Fő Méltóságok, Vármegyék' és Királyi városok küldöttjei, hűségére, és végzéseiknek megtartására megesküdtek, 's úgy azután Septemb. 20-dikán 1703. eszt. a' Szécsényi mezőn, melly most *Borjú-pástnak* neveztetik, közönséges gyűlés tartatott. a) Ezen alkalmatossággal Rákótzly maga mellé bizonyos számú Gárdát rendelt, melly Palotás seregnek neveztetett. Ezen gyülekezetben b) *Fabianovits János*, Jézus Társaságában lévő pap, és a' Jesuiták' egyik követje, *Rákótzly* eleibe meván, kinek sátora Szécsény alatt egy emeltebb helyen volt (melly hely még most is tudatik) kezeihez adta kérő levelét, mellyre Szent Mihály hava' 23-ik napján a' Római Katholika' vallást követő Rendek a' Szent Ferentz' Rendjén lévő szerzetesek' ebédlő szobájában öszvegyülekeztek, de minden végzés nélkül oszlottak széljel. c)

-
- a) Ezen gyűlés' naponkint tett Jegyzéseit *Csécsi János* írta le, melly a' Pesti Muzeum' kézíratai közt őriztetik.
- b) Ezen Klastromban vett szállást Illés István, az Esztergomi Káptalan követje.
- c) Hist. de Revolüt. de Hung. T. II. p. 330. item St. „Katona T. XXXVII. p. 36. et sequent.

Ezen Ország-gyűlés' emlékezetére verettetett ezüst pénznek egyik oldalán három szüzek (vestales) látszanak, mellyek hasábfát tévén a) a' tűzre, azt élesztik, ezen felírással: *Concurrunt ut alant*; a' másik oldalán pedig, mellyen Rákótzty Ferentz' képe van, ezen felírás olvastatik: *Concordia Religionum animata Libertate. Anno Domini MDCCV. in Zechen.* b)

Ezen gyűlés, tsak a' Dunán innen való Vármegyék' követjeiből állván, inkább Confoederatusok' gyűlésének, mint Ország-gyűlésnek tartathatik. Rákótzty Ferentzet ez időben annyira megvakította a' nagyra vágyás, hogy egyik zászlójára illy felírást tétetett:

P.R.O. L.I.B.E.R.T.A.T.E.

— melly betűknek titkos magyarázatja ez volt:

Princeps Rákótzty Ope Legionum Illustris Bercsényi Et Reliquorum, Totam Austriam Trucidabunt Ense!

Ezen felfuvalkodott vakmerő magyarázat a' Királynak hirül adatván, nagy jutalmat ígért annak, a' ki ezen betűknek ellenkező magyarázatját készíti, a' mit egy valaki e' szerint tett fel:

Peribitis Rebelles Omnes Laqueo, Igne, Bello, Ense, Reliqui Tandem Austriae Tributarii Eritis.

a) Tűznek földnek Isten-aszszonyai.

b) *Catalogus Nummor. Instit. Szécsény. Tab. 14. Nro 1.*

II-ik Rákótzty Ferentz' vezére Bertsényi Miklós, 1708-ban a' Trentsini ostrom után tsak kevés számú fegyveres népével Szécsényhez közel, az Ipoly' partján megállott. a)

1709-ben *Heister*, a' Csaszáriak' vezére b) a' katonaság' útja' megvi'sgálására rendeltetvén, kötelessége szerint az Ipoly folyó' hajlásáig, Szécsényig ment, melly hajdan Koháryaké volt, most pedig Forgáchoké. Ezen vár az öszve-esküdtek' (Confoederati) menedék-helye lévén, körülötte azoknak tizenkét osztályaik (Legiones) teleltek; mert ezen vár nem meszsze fekszik a' hét Királyi Bánya-Városoktól, mellyeknek elfoglalására nem kevés vágyakozások volt az öszveesküdteknek.

Minthogy ezen nagy seregnek megnyugovására ezen környék keskenynek találtatott, azért két mértföldnyire a' szántó-vető lakosok saját hajlékjaikból kikergettettek, és a' hegyek' üregeibe hajtattak, keményen megparantsoltatván nekik, hogy a' jeladásra együvé álljanak.

Heister is az *Ipoly* folyó körül szandékozván telelni, a' Lovassággal a' hajlások szerint mindég előbbre haladott, és egyszer éjjel egyszerült helyre jutott, fél óranyi messzeségre *Szécsénytől*, — (melly hely vagy a' Kő-Kapú Lótz

a) Hist. Josephi I. Wagner. p. 245. apud St. Katona p. 485.

b) Wagner Hist. Josephi p. 303. apud St. Katona T. XXXVIII. p. 546.

felé, vagy az Almás felé való keskeny völgy) a' hol az ellenségnek felvigyázó két osztálya reája ütött, de Heister által meggyőzetettvén, sokan közülök az Ipoly vizébe futottak. — Öt zászlót vett el tőlök Heister, 's magok vallásaik szerint 400-an ölettettek meg közülök. Ezen ütközetnek nagy hire terjedett, és olly félelmet okozott, hogy az özszeesküdtek közül némellyek *Hatvannak*, némellyek *Kassának*, mások *Egernek*, mások pedig a' *Tisza* felé széljedtek el, magokkal vivén mindnyájan a' félelmet.

Elmúltak azon gyázos eseteket magok után hagyott vad Századok, mellyekben az ártatlanok is vagy rablántzokon Ásiába vitettek, vagy épen a' kard' élére hányattak, nem lévén maga hazájában bátor rejtek-helye a' legjobbnak is! — Nints már itt meg a' régi erős vár; most az egész várnak tsak egy kerek bástyája, 's egy szabad ki 's be menetelt engedő kapuja van. — Egy fél kerékben fenálló köfal jele még ma is a' volt erős várnak. Adjon a' Nemzetek Fő Ura, a' Királyok' Királya, tsendes békességet az én kedves Magyar Nemzetemnek, hogy a' volt oltalom-várokra soha többé ne légyen szüksége!

Ezen vár a' Szécsényi Járásban fekszik, melly tsak ugyan töle is vette neveztetését.

VIII.

Holló-Kő Vára.

Tekintetbe vévén a' Hollókői várat, mellyet Istvánffy jeles Irónk *Castrum Corvi-nak* nevezett, meg kell vallanunk, hogy nem a' helynek, és környéknek szépsége, hanem inkább a' hajdani idők' mostoha történetei, és leginkább a' bátorságos helynek keresése ösztönözte a' hajdaniakat, ezen várnak egy magas hegy' tetején lévő kő-sziklára való építésére.

Hogy ezen vár a' XIII. században már fennállott, kitetszik Katona Istvánnak a) ezen szavaiból : „Carolus I. Rex Hungariae Castrum Holloku vocatum in Comitatu Neugradiensi, Magistro Thomae, filio Farkasii (Volfgangi vel Lupi) ex quo familia de Zechen, Castellano de Lublyó donat; quod cum Mathaeus de Trenchin, damnandae memoriae, Regi infidelis, cum complicum nefanda caterva prope Civitatem Cassa conflixisset: idem Thomas laudabiliter non sine largi sui crucis emanatione dimicaverit, in quo bello Myscus, filius Petri eidem Mathaeo adhaesit, et praedictum Castrum proditorie aemulis Regis tradidit.“

Leginkább használtatott ezen vár IV. Béla alatt, a' Tatárok' kegyetlen pusztítása' idejében. Hogy ezen vár nem egyszerre, hanem szakaszon-

a) Steph. Katona, in Hist. critica, ex M. S. Danielis Cornidesz, Tom. VIII. pag. 268.

kint építettett, kitetszik az még ma is; a) mert a' közepe' táján mintegy öt szegű torony' maradványa látszik, melly igen ormatlan, szegmérték és minden jó rend nélkül való, 's két külön-kő-fallal van körül-kerítettve. Hogy ez idő'jártával megerősítettett, kitetszik a' későbbi munkából. Dél, napnyugot, és éjszak felé fekvő részén győzhetetlen ezen vár, a' szikla' meredeksége miatt. Egy hajításnyira napkeletfelé egy kő-szikla vagyon, melly *Gond-Hegynek* nevezetik még most is; ennek szomszédságában van a' nálánál magasabb *Sárhegy*, melly is nagy erdőségek között hosszan elterjed, 's két oldalát mély völgyek kerítik. Ezen várnak omladékai között egy ideig némelly szegény lakosok tanyáztak, a' kiknek a' hegynek hajlásain könnyebb volt ugyan, de hosszabb is a' felmenetelek.

Ezen völgyet magas hegyek kerítik körül, nevezetesen délfelé a' *Hárs-Bértz*; még ennél is magasabb a' *Fekete-Hegy*, és az ehez legközelebb lévő *Babiki* nevezetű, melly sűrű és hosszas erdőséggel van gazdagon megrakva. Éjszakfelé szőlő-hegyek látszottak, de nem nagyok, az akkori lakosoknak erejekhez képest, mellyekről az iratik, hogy benne hajdan különös nagyságú szőlő-szemek termettek.

Ri volt légyen ezen vár' építetője, azt nem lehet megbizonyítani, 's a' vár' neve sem vezet bennün-

a) Bél Mátyás a' 110. lapon.

ket valami hajdani nagy ember nevezetére. Ezen várnak még tsak külön határa sintsen, mert ez a Bátka nevezetű Pusztá határában fekszik, melly egy részről G. Forgách, más részről pedig Szemerei maradéki jussainak tartatik.

Azt adja előnkbe egy tudós és hiteles Irónk, a) hogy ezen Hollókői várat Mikus nevű vitéz bírta, a' ki hűségtelenül Trentsini Mátéhoz állott, 's azért Károly Király elvette tőle a' várát, és azt több jószágaival együtt Szécsényi Farkas Tamásnak adta 1513-ban. b)

Ezen vár is szerentsétlen eseteket ért hajdan. Már 1552. eszt. I. Ferdinánd alatt, Saági Andás' és Csáky Imre egyet nem értések és vetélkedések miatt, Eunuchus Basa által tsak könnyen a' Törökök' hatalma alá jutott, a' kik ezt negyvenegy esztendeig egész hatalommal bírták, mind addig tudniillik, míg 1593-dik eszt. Tiefenbach és Pálffy Miklós vitéz vezérek által Fülek vára vissza-foglaltatván, ezen vár is ugyan azon időben üresen hagyattott a' Törökök által, 's így a' Magyarok' kezére vissza került, c) a' kik is 60. eszt. békességgel bírták; de 1663-ban újra nagy erővel berohanván a' Török Magyar Országba, először Újvárt, több azon környéken fekvő várakkal elfoglalta,

a) Buday Ezsaiás.

b) 1335. eszt. bírta még, Stemmatogr. Lehotzky szerint Part. II. pag. 126.

c) Azonnal meg is erősítettett 1608. eszt. II. Mátyás' koronaztatása után Art. 15. §. 23.
Nógrád Várm. Leírása III. Köt. 14

azután Szécsényt is; a' Hollókői vár pedig Berki Mátyas és Nagy Orbán kormányozók által, bizonyos feltételek alatt nekie által-adattatott, 's így ezen vár újra husz esztendeig az ellenség' hatalma alatt sinlődött, mind addig, míg 1683-ban Béts mellett megverettetett és el is széljesztetett a' Török, a' mikor Szécsény is vissza-foglaltatott a' Lengyelek' segítségével, 's Hollókő is a' Magyarok' hatalma alá visszajött.

Már most itten semmi bátorságos menedék-hely nintsen, hanem tsak az elhányt maradványok látszanak.

A' Szécsényi Járásban fekszik.

IX.

Balassa Gyarmat Vára.

Gyarmatnak hajdani épségéhez, erejéhez, ditsőségéhez, mostani milétét nem is hasonlithatni; mert ezen várnak már most tsak némelly omladéki látszanak az Ipoly' partján. Ezen vár a' bajnok vitéz régi gyökeres Balassa familiának kedves lakhelye volt, 's azt mondták a' régiek, hogy benne *Mars' ereje fészket vert!*

A' Balassa Nemzetség' tagjai, mint a' Divényi, Kékkői és Gyarmati váraknak tulajdonosai, ezeknek kormányját senkinek sem akarták által engedni, hanem ditsőségre vágyván inkább kívánták ezeket személyesen oltalmazni, mint sem ol-

talom alatt tartatni ; ugyan azért a' régi Királyoktól *Equites Aurati* nevezetet nyertek , igaz virtusaik által szerzett érdemeiknek jutalmául ! a)

De a' hadi virtusokban való vetélkedések sokszor egyenetlenségekre adtak okot , és még az atyafiak között is gyűlölséget szültek , a' mi itt is megtörtént ; mert 1552-dik esztendőben , az alatt míg a' Balassák az elsőségen vetekedtek , Eunuchus a' Budai Török Bassa , alatta volt fegyveres népével , a' közelebb lévő várakat , úgymint : Salgót , Holloköt , Bujákot , Ecseget , Szécsényt és Gyarmatot , az egész környékkel tsak kevés idő alatt elfoglalta , és azokat egész dühösséggel hamu-dombokká változtatta , De ezen védelem váraknak elpusztúlt köfalai nem sokára ezután nagyra emelt oszlopokkal , palánkfákkal , töltésekkel , 's karózásokal újra megerősítették , 's benne a' fegyveres gyalogság' bátorságos lakásán kívül egyéb lakhelyek is építettek.

A' fent említett 1552. esztendő sok egyéb helyekre nézve is nevezetes volt , azért kitérünk egy kevéssé a' szomszédságokban történetekre , a' mennyire azok Nógrád Vármegye' történeteivel öszveköttetésben vannak . Gróf Szalm Fő-vezér , megerősítettvén a' Szolnoki várat magas földhányással és védkarózással , őrző katonaságot rendelt abba , 's annak kormányozására Zay Ferentzet

a) Az Ország Muzcumában találtató régi kézírás ezeket a' szerint adja előnkbe Deák nyelven.

az Egri várból Szolnok várába általtette; de ez csak kevés ideig hagyatott itt, mert Ferdinánd ötet a' Dunán fellállítatott hajós' sereg' kormányozójának rendelte Komáromba, helyette pedig ugyan G. Szalm' ajánlására Horvatinovics Bertalant tette Szolnoki Kapitánnyá. Ez bizonyos fontos ügyei miatt Bétsbe szándékozván utazni, szerentsétlenül járt; mert Balassa-Gyarmatot meghaladván, 's már Ipoly-sághoz közelítvén, egy ólálkodó Török tsapat eleibe ugratott Piriage nevű Török' vezérsége alatt, elfogattatott, 's rablántzra tétetvén későbbben Konstantinápolyba által vitettetett, a' hol rablántza' sullya alatt végzetete hasznos életét! — Igaz ugyan, hogy Ferdinánd mások által is, de leginkább Zay Ferentz által mindent véghez vitt és vitetett, hogy Horvatinovicsot kiszabadíthassa, de azt az akkori Török Császártól meg nem nyerhette; ezen okból Nyáry Lőrintzet nevezte ki a' Szolnoki vár' Fő Kormányozójának.

Nyáry Lőrintz' kormányozása' idejében megszállotta Szolnok várát a' Budai Bassa, alatta lévő erős hadi seregével, holott a' várbeli őrizet csak 750. főből állott, 's azok között is 50. Spanyol a) 300. Cseh, Német, és igen kevés Magyarok voltak. A' Törökök azomban ostrom alá vet-

a) Szükséges tudni, hogy Ferdinándnak, a' testvére Károly, a' Spanyol Király, segítséget adott a' Törökök ellen.

ték a' várat, 's körülkerítették az egész várost is, hogy legkisebb élelembeli se vitethessék be a' várba.

Maga Ali Eunuchus a) Aug. 22-kén érkezett Szolnok alá, mellyet nyoltz napig folyvást ostromlotta, de kevés reménységgel. Azomban a' Nagy Vezér tizenkét ezer Mahomedanus fegyvereseivel megérkezvén, és a' várat körülvévén, ágyuztatta azt, sőt már fel is kérte. De Nyáry Lőrincz nem engedett, hanem egész bátorsággal oltalmazta a' várat. Végre nagy ajándékokkal akarta a' Török vezér a' vitéz 's hív kormányozót megvesztegetni; de úgy sem nyerhetvén semmit, fenyegetésekkel állott elő, hanem azokra sem hajlott meg a' vitéz Nyáry; azért három napok alatt újra ágyuztatta az ellenség a' várat. Azomban fájdalom, a' vár őrizetére 's oltalmára rendeltetett fegyveres nép, többféle nemzetekből állván nem úgy gondolkodott, mint a' derék kormányozó. Elsők voltak a' Németek, a' kik félni kezdettek, 's gyáva félenkségeket a' Spanyolokba is által vitték, mondván: *melly nagy számmal légyen körülöttök az ellenség!* 's ezeket arra kérték, hogy adnák a' kormányozó' eleibe a' köz-veszedelmet. — De a' Spanyolok nem akarták ezt magokra vállalni, a' mit látván a' Németek, a' Csehekhez fordultak, 's ezeket reá is birták arra, hogy a' kormányozó

a) Gorové László, Magyar Irónk, ezen Eunuchust magyarosan heréltuck nevezé.

eleibe adnák a' már jelenlévő köz veszedelmet. De — Nyáry Lőrincz állandó volt hűségében, 's meg nem hajlott. A' Németek azért éjjel felnyitván a' vár' kapuját, kilovagoltak, utánnok a' Csehek, és a' Spanyolok nagy tsendességgel, 's végre a' kevés Magyarok is! — a' Lovasság általúsztotta a' Tiszát, a' gyalogság pedig hajókon evezett által, úgy hogy hajnal' hasadtakor kimenvén Nyáry Lőrincz, iszonyodva látta, hogy minden ör-helyek őrzők nélkül legyenek, üres lévén a' vár, 's kapuja tárva nyitva, magát az egész várban egyedül lenni találta; maga is tehát lovára ülvén, és kifelé lovagolván a' várból, látja az ellenséget maga körül minden felől széljelterülve, ellenben a' maga alattvalóji közül tsak egyet sem vehetett szemre. Akkor visszatért a' várba, betsukta maga a' vár kapuját, 's úgy várta sorsa' kimenetelét.

A' Törökök azomban nem látván a' várban vigyázókat úgy mint az előtt, 's nem visszónoztatván ágyúzások, a' várbeli szokatlan tsendességet tsudálták. Azért neki hátorodván nagy erővel berohantak a' vár' kapujához, mellyet erőszakkal betörvén, bementek a' várba, mellyben egyedül tsak a' vezér Nyáry Lőrincz tünt szemekbe, a' kit is azonnal rab-lántzban a' Fő Vezérek eleibe vezettek. Ezen férjfiú megjutalmazhatatlan szenvedései után szerentsétlen életét rabságban végezte.

Ezek után a' Szolnoki várat a' leghivebb Jamitsárok vették őrizet alá, 's kevés napok múlva

maga a' Nagy Vezér is, mint győzödelmes, belovagolt a' várba, 's öröme határtalan volt, hogy azon erős vár olly könnyen hatalma alá került, minden abban volt agyúkkal és fegyverekkel együtt.

Ezeknek előadása által egy kevéssé kitértünk utunkból; de a' történeteknek mindenkor lántzok van egymáshoz, és az e' félék világosságra szokták hozni a' történeteket, 's megmentik azokat az elfelejtetéstől; mert vajmi sok nagy történetek hevernek az örök feledékenység setét örvényébe eltemetve!

De viszzatérünk tzélunkhoz, t. i. Balassagyarmat' történeteinek előadásához. Szükségtelennek tartjuk itt azokat újra előadni, mellyek már a' feljebb leirt váraknak történetei között előfordultak.

1601. eszt. Mátyás Fő Hertzeg' parantsolatjából némelly megromlott várak megújítottak, 's új bástyákkal megerősítették, 's azok között Gyarmat is. Melly rendelését a' Fő Hertzegnek, az Ország' Rendjei mindjárt a' következő 1602. 1608. és 1618. eszt. megerősítették. a) Az alatt ezen vár' kormányozó Kapitánjává Morgentaller Filep rendeltetett, a' ki ezt Bocskay ostromlása' idejéig vitézül oltalmazta.

a) 1602. Art. 14. §. 9. Ad Gyarmat gratuitum labore praestabunt Comitatus Honthensis, Arva et Liptó.— Anno 1608. Art. 15. §. 21. Ad Gyarmat Comitatus Liptó. Anno 1618. Art. 49. Ad Gyarmat Comitatus Hont Processus Michaelis Almásy.

Ez időben a' Balassa Familiából két testvérek egyenetlenségben éltek egymás között, annyira, hogy 'Sigmond a' testvér ötsét és annya' testvérjét rab-lántzokra vettette, 's azon feljül minden ingó és ingatlan javaikat elfoglalta, a' mint ezek az 1606. esztendőbeli Bétsi Békesség' 12-ik Részének 16-ik pontjából is kitetszenek.

Mint nevezetes történetet úgy lehet itten azt is előadni, hogy minekutánna 1619. eszt. Bethlen Gábor és Rhédey Ferentz egyéb várakkal együtt Fülek várát is (a' mint feljebb említém) hatalmok alá vették volna, bizonyos hirdető levelet (Patentst) botsátottak a' körül lévő városokhoz, várakhoz, sőt falusi községekhez is, hogy adják meg magokat, mert ellenkező esetben tüzzel és fegyverrel mindenek meg fognak emésztetni; de a' Gyarmati vár' Kapitánja Morgentaller Filep nem ügyelt azon hirdető levélre, 's nem akarta a' reá bizott várat feladni; de szerentsétlenül járt, mert allattvalóji ötlet magok közé vévén, a' várral együtt általadták a' feljebb nevezett Erdélyieknek. Szomorú történet az e'féle hűségtelen egyenetlenség! a)

Hogy ezek mind e' szerint történtek, kitetszik az 1647-iki 'Ország-Gyűlés' bölts rendszabásaiból. b)

Az Ország-Gyűlésen egybegyűlt Rendei 1647-ben arra kérték III. Ferdinándot, hogy a'

a) Ortelius Hieronymus, II. Rész 66. lapján.

b) 1647. Art. 153.

Gyarmati vár Kapitánjának Balassa Ferentzet nevezné ki, mint úgy is azon várnak örökös urát és tulajdonosát a), 's hogy azon várnak oltalmazására fegyveres nép is rendeltessék, valamint a' többi ezen megyeheli várakba is. Rendeltetett is 1655-ben Gyarmatba 200 Lovas, és ugyan 200 Gyalog. b)

Értésekre esvén a' Gyarmati Magyar lovasoknak 1648-dik esztendő Augustus hónapjában, hogy Novigrád várából egy nagy születésű Török menyaszonny Esztergam várába fog vitetni pompás készületekkel, azonnal eleibe állottak egy keskenymély úthban a' víg násznépnek, nagy tsendességben várván annak érkezését; melly megtörténvén, a' kísérő Törökökre rohantak nagy bátorsággal, 's azokon elszánt erővel győzedelmeskedtek, közülök sokakat öszve aprítottak, és a' Török menyaszonnyt minden vele lévő kintseivel, drágaságaival, és sok Török paripákkal együtt elfogták, 's nagy örömmel a' Gyarmati várba kísérték.

Hogy ezen nagy veszteségeket a' Törökök nem fogják bosszúállás nélkül hagyni, azt a' Gyarmatiak előre látták. Egy Aga' vezérlése alatt négy ezer Török szállt Gyarmat alá, számos kapákkal, ásókkal és egyéb eszközökkel megterhelt szekerekkel. Ily nagy készülettel körülvették Gyarmat várát, azzal az eltökéllett bosszú-álló

a) 1647. Art. 147.

b) 1655. Art. 3. §. 12. Ad Gyarmat. equites 200. pedites 200. ordinantur.

szándékkal, hogy ezen menedék helyet egészen feldúlják, semmivé tegyék, azt mondván, hogy *ez nem vár, hanem tolvajok' barlangja, és a' Huszárok' fészke!* a)

Annakokáért a' Törökök, minekutánna a' várat körülvették volna, nagy indulattal az árkolásoknak és karózásoknak rontásához kezdettek. Ezt látván a' Gyarmati lovas fegyveresek, a' város' lakosaival, és a' Palánki Magyar lovagokkal együtt, a' kik épen a' megelőzött éjtszakán értek Gyarmatba egy éjjeli nyugvás végett, egy akarattal, egy erővel, 's egész magok elszánásával kirohantak a' várból a' Törökök ellen. Az aszszonyok olajjal és forró vízzel, a' férjfiak pedig először lövöldözéssel, annakutánna karddal és hegyes törökkel sok Törököt elejtettek. Maga az Aga is egy katonának a' felesége által agyon lövettetett, 's mindössze négy száz Török maradt a' tsatapiartzon halva. b) Látván mind ezeket a' Törökök, és egy-

-
- a) Épen így fejezé ki Ortelius, helyes és hiteles német Irónk, azon Törökök' mondásait. De hová lett azon elfogattattott menyaszszony, arról nintsen említés-téve.
- b) Hilépünk egy kevéssé a' szomszedságba, hogy a' magyar aszszonyok' húségeket 's vitéz tetteiket a' régi történetekből előadjuk. Ortelius Hieronymus, a' Magyar történeteknek jeles és hiteles német Irója, I. Rése' 87-ik lapján, az Egrivárnak 1648-ban a' Török által szenvedett ostromoltatása leírásában két nevezetes történetet ad előnkbe, az akkori Magyar Aszszonyok' húséges és bátor magok viseltek felől.

szersmind a' kormányozó Agájoknak elestét is, a' sebbe és rabságba estteken kívül mind elináltak.

Az első történet ez: egy aszszony, nem meszsze állván a' maga vártán álló katona férjétől, a' ki épen akkor szeme' láttára agyon lövettetett, 's földre rogyott, ezen annyira elkeseredett, hogy arra szánta magát, hogy férjéért az ellenségen boszszút álland. E' végre fejére tette az ura' sisakját, kezébe vette annak fegyverét, 's helyére vártára állott, és tsak kevéssé idő múlva három Törököt leejtett, 's úgy annakutánna a' férje' lelketlen tetemeit felvette a' hátára, elvitte a' nagy templomba, és illendően eltakarította.

A' második történetet így adja előnkbe az említett Irónk: Egy Aszszony követ vitt a' fején, hogy azt a' Török ellenség közé hajítsa; azomban a' szegény Aszszony fejbe lövettetett, 's a' kövel együtt földre terült. Ezt látván a' nyomban utánna menő leánya, felemelte az annya vérével megfetskendeztetett követ, 's boszszút akarván állni az ellenségen édes anyyáért, ugyan azon kövel két Törököt agyon ütött, más kettőt pedig megsebesített.

Sajnálni lehet, hogy ezen bátor 's hűséges Aszszonyok' nevei nintsenek feljegyezve; mert ezen bátor tselekedeteket látván az Egri Aszszonyok, széltilben a' férjfiak közé elegyedtek, 's kövekkel hajigálták az ellenséget, olly annyira, hogy az végtére kéntelen volt magát hátra vonni, 's azon ágyújit, mellyeket hirtelenében megával el nem vihetett, beszegezve hátra hagyni. Bátor Aszszonyok voltak Egerben azon időben. Szerentsés férj, a' ki illy feleségre talál. A' Magyar szép Nemnek most is a' hűség a' legékeőbb boglárköve!

Azon ütközet alatt megjelent itten reménytelenül G. Forgách Ádám is, az új Palánki környéknek bajnok kormányozója, Magyar és Német fegyvereseivel, 's látván a' már kifáradt Gyarmatiakat hartzolni, hozzájok tsatolta magát embereivel együtt, 's úgy közel Nógrád váráig üzték a' szaladókat. a)

Időjártaival Balassa Imre kevésnek tartotta a' Gyarmati várnak kormányját, azért I. Leopoldtól 1657. esztendőben engedelmet nyert, hogy Nemzetsége' három várait, úgymint: Gyarmatot, Kékköt és Divényt felépíttethesse, és megerősíttethesse. Hozzá is fogott Balassa Imre ezen nagy munkához, 's két magas bástyát emeltetett itten, 's azokat a' vár' régi falaihoz ragasztatta. Egyéb várait is megerősíttette nem kis fáradsággal, gondal, és költséggel. Többre is vitte volna ezen feltett szándékát a' Haza' javára, hogyha a' halál meg nem akadályoztatta volna, mert épen akkor halt meg, midőn leginkább a' Divényi várnak megnagyobbításában fáradozott; 's így félben maradt ezen, még a' maradékra nézve is hasznos szándéka. Gyarmaton a' két bástyának omladékait az Ipoly parton még most is meg lehet különböztetni, de már tsak a' föld' színén.

Midőn Balassa Imre a' Gyarmati várat 1659. eszt. meg akarta nagyobbítani és erősíteni, testvérjével Balassa Bálinttal nagy egyenetlenségbe

a) Ortelius, II. Része 159. 160. lap.

esett, azért mivel ennek pintzóját, melly ezen vár építetése' gátjának mondatott lenni, bedöntette, földdel megtöltette, és semmivé tétette. Innét a' legnagyobb ellenségeskedés származott közöttök, úgy hogy tsak az Ország Rendjei békélthették őket meg. a)

Ezen vár a' Hékkői Járásban vagyon.

X.

S a l g ó V á r a.

Egy a' természettől jól elrendelt háromszöget látszik mutatni Salgó, Somoskö, és Zagyva várak' környéke, mellyek egymástól mintegy fél mérföldnyire fekszenek. Ezen három várak között Salgó vára legmagasabb.

Hajdan, a' veszedelmek idejében ezen három várbeliek olly szóbeli egyességre léptek: hogy ha valamelyikben közülök az ellenség' közelítése, vagy annak valami kémje észre vétetnék, abban azonnal egy ágyú-lövés által jel adassék a' két szomszéd várbelieknek, hogy azok fegyvereseikkel segítségre és oltalomra egyszeriben elő-állhassanak. Ez helyes intézet volt; mert azon feljül, hogy ezen várak közel voltak egymáshoz építve, Somoskönek és Salgónak két tornya is volt, mellyekből meszsze lehetett látni, 's az ágyú' hangja is meszsze elhatott. Zagyva várát legkevesebbé

a) 1659. Art. 115.

érhette a' jeladó ágyú-hang, mert azt az előtte lévő magas hegyek igen meggátolták. Ezen utóbinak omladékai azt bizonyítják, hogy ez sokkal régiebb a' két elsőbb váraknál, 's ennek építetése még a' Cseheknek tulajdonítatik.

Salgó vára egy magas és tsutsos hegy' tetejére építetett hajdan, 's kerületét egy kösziklás meredek teszi, allját pedig mély völgyek ékesítik. Napkelet felől megmászhatatlan kösziklák oltalmazzák, 's nints is ezen várba egyéb bemenetel a' délfelől valónál, melly része a' hegyeknek menedékes már magától a' természettől is, de azon feljül még emberi kezek által is meg van egyengetve. Mégis nagyon fáradságos ezen várhoz a' felmenetel; sűrű erdőség között megy az ember felé, 's midőn azt véli, hogy már a' hegy' tetején van, és tzélját elérte, akkor a' megmászottaknál még sokkal nagyobb magasságú hegyeket és kösziklás bértzeket lát maga előtt, mellyekre még nagyobb fáradsággal lehet feljutni.

A' várat elérvén olly magasságról tekint le az ember, hogy a' többi körülötte lévő hegyeket (a' Karants hegyét ide nem értvén) mind alatta látja heverni. Ezen várnak a' kapuja felé való tájékán tsiga-kerekségű a' bemenetel, mellynek oszlop-darabjai még most is kitetszenek; a' kapun belől pedig egy kis térség vagyon, mellynek kerületét a' köszikla, és az arra építetett kő-bástyák teszik, mellyek hajdan a' várbelieknek oltalomú szolgálta. Innen egy rejtek boltozaton általmen-

vén, a' pintzékhez hasonló, 's még most is valamennyire kitetsző lakhelyekhez jut az ember, melyek a' kősziklába mesterségesen és igen nagy munkával vésettek be.

Ezen várnak tsaknem minden oldalain a' természet által mintegy bástyaképen felemelt szegletes kősziklákat láthatni. Ezen vár tsaknem 500. fegyvereknek adhatott hajdan mendékhelyet, 's benne két különös tsiga kerületű formára keresken készített szobák is voltak, melyekben a' veszedelmes idők alatt a' vár' kormányozója lakott; de már az egyik tsak omladék, 's a' másik is közelget végső romlásához. Az innen való letekintés a' mély völgyekbe, könnyen fő-szédülést okoz.

Gróf Volkra Ottó Kristóf, midőn ezen vár birtokában volt, emlékezet okáért maga felment ennek megtekintésére; ebben azomban akkor sem lehetett valamelly volt kutnak nyomaira akadni; innen azon egyenes következtetést kellett kihozni: hogy esső-viz-gyűjtő tsatornák által szereztek magoknak a' várbeliek italt. Van ugyan a' vár' allján egy forrás-kút, de azt a' táborozás idején nem használhatták a' várbeliek.

Ezen várnak építéséről semmi bizonyosat nem tudunk, 's neve sem nyújt semmi világosságot; mert az sem a' környék' nevezetével, sem valamelly jeles familia' nevével meg nem egyez, ha tsak hajdani kormányozója' Salgivári Simon nevére nem alkalmaztatjuk, kinek gyávaságát alább fogjuk előadni.

Hogy Salgónak hajdani birtokossa Derentsinyi Farkas volt, a) az bizonyos, de nagy ideje már, hogy ezen régi nemzetségnek magva szakadt.

Nem régiben ez előtt egynehány Juhászok, a' várnak alsóbb részéről egy nem nagy ablakot vévén észre, melly a' legveszedelmesebb meredek felett van, reménnyel tele, hogy majd ki tudja melly nagy kintsekre találnak az annak üregében képzelt rejtek-boltozatok között, neki bátorodtak, 's felfáradtak a' nagy meredekre négy kézláb, de oda érvén látták, hogy azon ablak olly kitsiny, hogy azon bemenni nem lehetne, 's azon feljül olly magasan is van, hogy ahoz nem is közelíthetni. Hosszas tanátskozás után lajtorja helyett egy ágas fát támasztottak a' falnak, mellyen az egyik közülök, életének nem kis veszedelmével fel is ment, 's az említett ablakot a' kezében lévő fejszével nagy fáradsággal annyira megnagyobbította, hogy azon be is mászhatott; azonban a' reménylt nagy kintsek helyett néhány nyil-iveket és tsatorna darabokat talált. Melly borzasztó veszedelemre szánták elezek magokat, a' kints-találás bizonytalan reménysége alatt. Így vezeti az embereket a' gyarlóság vakmerőségre, de csak az erőtleneket.

Betses volt ezen vár hajdan a' Csehek előtt, a' kik ezen Vármegyében több váraknak, 's nevezetesen Salgónak is birtokosi voltak; de ezt Mátyás Király 1462-ben Giszkrától, a' zenebonásko-

a) Buday Ezsaiás.

dó Csehek' vezérétől több várakkal egyetemben vissza foglalta.

Arslanes nevű Török Vezér Salgó várát 1554-ben, midőn annak Kapitánja Zagyva Simon, birtokosa pedig a' már említett Derentsényi Farkas volt, valósággal nevetséges hadi fortéllya által hatalma alá hajtotta. Ö t. i. minekutánna 1552-ben a' Bussai oltalom bástyákat, a' toronnyal együtt lerontotta volna, 1554-ben Salgó vára alá jött népével, 's hogy a' várbelieket elrémítse, a' mint Istvánffy hosszasan leírta, vastag fákat kötöttetett ágyúk gyanánt tengelyekre, 's azok eleibe számos ökröket fogattatván, nagy kiáltozással 's patogatással vonattatta az ágyúk' képét viselő vastag fákat a' vár felé. Megijedvén a' nagy lármától a' félénk 's védelemre készületlen várbeliek, üresen hagyták a' várat, melyet a' Törökök egyszeriben elfoglaltak. Több veszedelmeken is ment ezen vár által, ámbár azokról hazai íróink tsak felesleg emlékeznek. Az bizonyos, hogy 1561. esztendőben Salgó várát a' Török bírta, a' mit Verantius Antal, Egri Püspök is bizonyít, I. Ferdinánd Királyhoz Junius' 26-ikán 1561-ben írt tudósításában, melyet így fejez be :

— — — „Die similiter XXIV. Junii Turcae
 „arcis Salgó struxerant insidias nostris, qui sunt
 „in arce Losontziorum Somoskeő, sibi non plus
 „medio milliari vicina; ad quas cum eosdem pau-
 „cis objectis equitibus excitos pertraxissent, oc-

„ciderunt ex illis circiter XII. reliqui ad arcem
„ipsam fugati, aegre se intra vallum servaverunt. a)

De midőn 1592. eszt. Tiefenbach Kristóf és Pálffy Miklós Fő Vezérek által Fűtek, 's több várai Nógrád Vármegyének, a' Törökök' súlyos igája alól kiszabadítatott, akkor Somoskő, Hollókő 's Buják is üresen hagyattatott a' Törökök által, és Salgó vára is vissza foglaltatott, mellyből azomban már most pusztá köfalai' omladékainál egyebet semmit sem láthatni.

Hajdan ezen vár az egész Salgói urodalomnak feje volt, főképen midőn Derentsényi után Balassa Bálint birtoka alá jutott. Balassa Bálint, testámentoma szerint a' Jesuitáknak hagyta ezen urodalmát, de azok soha sem voltak ennek birtokában; mert halála törtévéen Balassa Bálintnak, ezen jószág a' Királyi Fiscusra vissza szállott. b) Idő' jártával Királyi adományúl nyerte ezt a' fent nevezett Gróf Volkra; ennek magva-szakadtával Királyi megegyezés mellett Báró Szluha Ferentzre szállott, most pedig Jeszenitzei Jankovits Antal bírja.

Mind ezek után el nem mellőzhetem azt, hogy közel ezen várhoz egy kősziklás hegy vagyon, mellyet a' köznép Fakó Pál kövének nevez; kitől vette ezen nevezetét, az bizonytalan, de hogy hajdan vigyázó hely volt, az bizonyos. Nem meszsze

a) Steph. Katona T. 23. pag. 487.

b) Buday Ezsás ezeket hosszabban előadja.

T a b e l l a G e n e a l o g i c a C o m

L i n e a e G á c s i e n s i s a l

IVANCH	ANDREAS C. de Bania Judex Curiae Anno 1290.	NICOLAUS I. dictus Forgách vixit 1333.	ANDREAS III. dictus de Lekeny Kozmál vixit 1381.	PETRUS I. de Ghymes Janit. Reg. vixit 1421.	JOANNES V. vixit 1448.	PETRUS III. } LADISLAUS V. vixit 1505. hic incipit Linea Forgasiorum in Gl	GREGORIUS I. } vixit 1505. hic incipit Linea Gácsi- ensis.	SIGISMUND. I. } vixit 1547.	SIMON Pinc R. Ma 159
--------	--	--	---	---	------------------------------	--	--	-----------------------------------	-------------------------------

ehéz még egy másik, Pétskő nevezetű hegy van, mellyen régi időktől ólta olly nagy kő-rakás vagy, hogy már tsak abból is roppant nagy épületet lehetne építeni. Minek, mikor, és ki által hordattatott ezen kő-rakás öszve, a' régiség homálya alatt elrejtve tartatik.

Salgó vára a' Füleki Járásban vagy.

XI.

S o m o s k ő V á r a.

Salgó várának leírásában említetett, hogy ezen Somoskői vár, Zagyva és Salgó várával egy három szeget látszatik tenni. Ezen vár a' Somos-Újfalu nevezetű helységtől mintegy fertály mértföldre fekszik. Nálánál magasabb hegyekkel van ugyan kövülvéve, de azon kő-szikla is elég magas, a' mellyen építetett. Napkelet felől az erdős Medves hegye, napnyugotról a' hasonlóképen erdőséggel megrakott Sátoros hegye keríti; délnek Salgó vára látszik magas kőszikláján. Ezen egymáshoz kaptsolt hegyeknek délfelé való kősziklás részek menedékes, 's itt van a' várba a' felmenetel; ellenben mintegy éjszak és napkelet felől egy igen nagy, meredek 's mély völgy vagy.

A' Somoskői várnak három, nagy szorgalommal és fáradsággal épült, 's toronyhoz hasonlítható magas kerek bástyája van, mellyen olly erő-

sek, hogy akármi nagy ágyú-golyóbisnak is megfelelnék. Ezen bástyáktól erős kő-falak vonattattak, mellyek alatt jól elrendelt lakhelyek is voltak, 's a' vár' belső kiterjedése is elegendő, 's tsatornában gyűjtött vize is elégséges volt; a' kősziklába kifaragott tsatornák még most is kitetszenek; ezen feljül az alatta lévő völgyben igen jó izü, 's egészséges vízü hasznos forrás-kút van. Ezen várban sok olly jeles intézetek vétethetnek még ma is észre, mellyek a' várbelieknek javokra és bátorságokra szolgáltak. Illyenek a' több rendbeli boltozatokkal megerősítetett rejtek helyek, mellyek alatt egy nevezetes pintze is volt.

A' mi ezen hajdani várnak nevezetét illeti: némelleyek úgy vélekedtek, hogy ezen igéből: Somosodni, az az kifejtődni (Enuncleare) származik, a) melly szó olly régi, hogy most már nintsen is folyamatban. Másoknak ezen neveztetés eránt az a' vélemények: hogy azon terméskő, mellyből ezen várnak egyik része építettett, öt szegleteire nézve mintegy somfához hasonlítható lévén, attól vette Somoskő vára nevezetét, mintegy: *Somoskő*. Ezen nagy ritkaságú terméskő-darabokból, mellyeknek bányája a' vár alatt való völgyben van, építettett a' várnak főképen azon része, melly a' kapu felé hosszszas oldalt formál, úgy hogy azon hosszszas kőnek szegletei egymásra rakattatván, meg-

a) A' Pesti Muzeumban lévő régi kéz-íratban e' szerint lehet ezt olvasni.

egyengítették, mellyek még most is nagyon szembe tűnők. a) Ezen vár' építetése idejét nem lehet meghatározni, valamint építetőjét sem; mert a' sokakat szenvedett hazánkknak sokféle változásai, szerentsétlen esetei, homályba borították az e'féle véd-várak' építetőjikknek neveiket. Bizonyos az, hogy ezen várat az 1341-dik esztendő előtt Leustachius és Jakov, Péternek fiai *de Genere Kachich* birták, a' kik már az említett esztendőben nem voltak életben; tehát Somoskő IV-dik Béla és Hun László Királyok alatt már fenállott. b)

Van ugyan a' kapu felett lévő kövön valami felírás, de ezt a' régiség annyira megemésztette, hogy nem lehet elolvasni. A' vár' belsejében is némelly kö-fáragások, és kö-oszlopok' darabjai látszanak. Még a' kapu felett lévő, bizonyos régi nagy Familiának volt tzi-merét is feljegyeztem, mellyen hibásan *Griphli Jeone* nevezet olvastatik, de ez esmeretlen értelmű; e' mellett három folyó viz van kifaragva, mellyeket egyGrif madár fedez. Ki tzi-mere volt ez, mind eddig nem lehet kitudni.

-
- a) Azon hosszszas kőnek *Basalt* a' neve. Az igaz tudományok barátja, Gróf Forgách Jó'sef, próbát tétett azon kővel, melly a' mint magam is láttam, kimetszettetvén, 's palléroztatván, oly szép és fényes lett, hogy bátran gyűrübe lehetne foglaltatni.
- b) Ezen Somoskői várat Istvánfy írónk Losoutzi régi Familia' örökének írja. Részemről tudom, hogy Gróf Forgách birta.

Hogy IV-dik László, és III-dik András Királyok alatt Farkas, a' ki 1327-ben Nógrád Vármegye' Fő Ispánja volt, 's a' kinek maradéki Zechen nevezet alatt esmeretesek, bírta ezen Somoskői várat, az bizonyos. Ennek a' fija Tamás, Erdélyi Vajda és Tárnok Mester, ennek pedig felesége Anna volt. a) Mind ezek az 1342-dik esztendő nyert és itten az eredetiből lemásolt Adomány-Levélből bizonyítatnak, melly így következik:

„Nos Capitulum Ecclesiae Strigoniensis, Excellentissimo Principi Domino Carolo Dei Gratia Illustri Regi Hungariae, Domino eorum metuendo, Capitulum Ecclesiae Strigoniensis orationum suffragia devotarum. Litteras Vestrae Serenitatis — — — Possessionis et Castri Somoskő, Magnifico Viro Thomae Vajvodae Transylvano, et Comiti de Zonuk, per Vestram Serenitatem collatae, nobis directas noveritis nos recepisse in haec verba: Carolus Dei Gratia Rex Hungariae, fidelibus suis Capitulo Ecclesiae Strigoniensis, salutem et gratiam. Noveritis, quod Magnificus Vir Thomas Vajvoda Transylvanus b) et Comes de Zonuk dilectus et fidelis proxi-

a) Steph. Katona T. 9. pag. 385.

b) Más levelében is 1333. esztendőről (Pray Ann. Regum Hung. Part. II. pag. 27. és Wagner Károly Coll. Fam. Decad. II. pag. 134.) *Proximum suum charissimum* nevezte: — hogy kell ezt érteni? Talán azért nevezte így Tamást, mivel ez Annát, Ersébet Lengyel Királyné' leányát vette feleségül.

„*mus noster*, ad nostram accedendo praesentiam
 „exhibuit nobis litteras Privilegiales, *ad medie-*
 „*tatem Sigillo nostro* consignatas. (az az fele
 „részre írva) videlicet confirmantes, alias litteras
 „nostras patentes, super collatione *Castri Somos-*
 „*keu nuncupati*, et *suarum pertinentiarum*,
 „quo *condam* fuerunt Leuschachii, et Jakov,
 „filiorum Petri *de genere Kachich* infidelium
 „nostrorum a) ab eisdem ob promeritos infideli-
 „tatis eorum continuam exhibentiam alienati, et
 „alienatorum, et nos pro fidelibus suis servitiis
 „rite, et legitime, ut plene recolimus sibi donati
 „etc. — — Datum in Visegrad in Dominica Le-
 „tare Anno Domini Millesimo Tercentesimo
 „Quadragesimo primo. — Nos igitur mandatis
 „Vestrae Serenitatis in omnibus obedire cupientes,
 „ut tenemur, una cum Martino praedicto homine
 „Serenitatis Vestrae, unum ex nobis, virum utique
 „discretum Magistrum Nicolaum Archi Diaconum
 „Huntensem, Socium, et Concanonicum nostrum,
 „ad universa praemissa praecepta exequenda, pro
 „Testimonio duximus transmittendum. Qui post-
 „modum etc. — — Datum in crastino Festo San-
 „ctae Trinitatis Anno Domini supradicto. — Nos
 „igitur (Carolus) justis, et legitimis petitionibus
 „dicti Thomae *condam* Vajvodae, amicabiliter
 „inclinati attendentes, quod justa et legitima pe-
 „titione auribus nostris displicere non debeat, sed

a) Hihető, Trentsúni Mátéhoz hajlottak.

„magis admitti mereatur, ob hoc tenorem dictarum litterarum nostrarum de verbo ad verbum in formam nostri Privilegii redigi facientes Sigilli nostri appensione duximus roborandum. — In cujus rei memoriam et perpetuam firmitatem, praesentes litteras nostras Privilegiales concessimus eidem *Alphabeto intercisas* a). Datum per manus Domini Demetrii Lectoris Eccl. nostrae, tertio die Mensis Junii Anno Domini Millesimo Tercentesimo Quadragesimo Septimo. Discretis viris Martino Cantore, Thoma Custode, Jacobo Praeposito S. Thomae, Thoma Nitriensi, Conrado Borsiensis, Joanne Neugradiensi, Nicolao Hunthensi, Matheo Comaromiensi, et Petro Gurmuriensi A. Diaconis, et aliis Canonicis Ecclesiam Dei feliciter gubernantibus.“

Tamásnak, az Erdélyi Vajdának halála után, Pokk András gyermekeivel, és többi atyafijaival együtt 1348. eszt. millyen ellenmondással (Protestatio) állott az Esztergami Káptalan eleibe, a Káptalannak itten következő Bizonyosság-Leveléből, (melly az eredetiből másoltatott le) kitetszik:

„Nos Capitulum Ecclesiae Strigoniensis, significamus, tenore praesentium, quibus expedit

a) Egy bizonyos Német írónknak így tetszett magát kifejezni: „Das Document mußte im Capitel mit den durchgeschnittenen A. B. C. zusammen stossen, so wie unsere Olim Bankozettel.“

„Universis. Quod Andreas filius Stephani, filii
 „*Endre de Pokk*, personaliter ad nostram acce-
 „dens praesentiam, nomine proprio, item nomi-
 „nibus Nicolai, et Michaelis fratrum suorum vi-
 „cinorum Jacobi et Ladislai filiorum Pauli nepo-
 „tum suorum, item Endre filii Nicolai, similiter
 „nepotis sui, filii videlicet fratris sui, item Endre
 „filii Endre, proximi sui protestatum existit coram
 „nobis, in hunc modum. Quod Magnificus *Tho-*
 „*mas condam* Wajvoda Transylvaniae *a multis*
 „*temporibus retroactis videlicet, spatio tri-*
 „*ginta annorum* a) ipsos *a possessionibus suis*
 „*universis exclusisset, et excludendo ipsos*
 „*pro se conferri, et donari, per Dominum Re-*
 „*gem* (Carolum I.) *procurasset*, ex quibus qui-
 „dem Possessiones duae Pokk nominanter, *Pelen*
 „(Pilén) *Ininy* (Illiny) *Kapilian, Nyerges - Le-*
 „*hota*, in Comitatu Neugradiensi, item duae Pos-
 „sessiones *Wolkaz* nomine, in Comitatu Bor-
 „siensi, item *Saris*, in Comitatu Varadiensi (itten
 „Bihar Vármegyét kell érteni) existentibus. Et
 „his non contentus, ut easdem Possessiones sibi
 „pro suis perpetuare, *ipsum captivans fecisset*
 „*excecari, et unam manum, et insuper in*
 „*captivitatibus ejusdem Thomae Wajvodae,*

a) Ez az 1317. vagy 1318. eszt. történhetett. Ezek vol-
 tak azok, a' kik Károly Hírálytól elhajolván, Tren-
 tsini Mátéhoz szívtak, a' ki az Országnak nagy
 részét törvénytelenül elfoglalta.

„*undecim generationes, et proximi sui in tor-*
 „*mentis, ac fame, et inedia mortui exstitis-*
 „*sent, ex quarum Possessionum ablatione,*
 „*quinque millium marcarum* *damnum per ipsum*
 „*Thomam Wajvódam, usque ad haec tempora es-*
 „*sent consecuti, petivit a nobis idem Andreas cum*
 „*instantia, ut sub his sibi nostras litteras dari fa-*
 „*ceremus, quas nos dari fecimus justitia median-*
 „*te. Datum in octavis medii XI-ae. Anno Domini*
 „*Millesimo Tercentesimo Quadragesimo octavo.*“

Azon időben, midőn Alibég a' Füleki Bassa, Divény és Kékkő várakat elfoglalta, tsalt vetett, és megelőzte Balassa Jánost, 's a' Somoskői várat is maga hatalma alá akarta vetni. Elment annakokáért egynehány fegyvereseivel, Hazane nevezetű kedves követjét maga mellé vevén, de egy tüzes golyóbis botsáttatott a' várból a) közibek, melly kedves követjét oldala mellett széljel darabolta, olly annyira, hogy a' vére és némelly tagjai a' Bassára, és néhány katonájira is estek. Melly váratlan eseten mód nélkül felháborodván az említett Bassa ágyújit azonnal a' várnak szegeztette. — Azon időben Losontzi' özvegyének birtokában volt Somoskő.

A' természet és a' mesterség olly igen megerősítette ezen várat, hogy ebbe ssak egyedül az egy kapuján lehetett bemenni; de minekutánna a' Tö-

a) Az e'féle tüzes golyóbis *Pila Falconis*-nak nevezetelt.

rök ellenség sűrűbben kezdette golyóbisait a várba bocsátani, a vár kormányozója Modorótz Miklós, tudatlan, tapasztalatlan, és félénk ifjú, a kit Ungnád Kristóf, Lossontziné veje emelt ezen hivatalra, megijedvén csak hamar a bátor ostromtól, be nem várta az ostrom kimenetelét, hanem az őrizettel együtt rettegve kiszökött a várból, és ezen szerentsétlen nagy erősséget minden oltalom nélkül üresen hagyván, nagy sietve Egerbe ment, a hol felelet terhe alá vettetvén, bátortalansággal vádoltatott, és újra az Egri vár Fő Kormányozójától félvén, a gyáva fiatal ember szíve fájdalomában meghalt! Mind ezek 1576. eszt. történetek. a)

Sinlődött ezen vár is a Török igája alatt mind addig, míg a Magyarok 1593-ban Fülekét, Nógrád Vármegyének több váraival együtt, a Töröktől vissza foglalták; a midőn ezen vár Török őrizete, hallván nagy veszteségeket, annyira meglepettetett a félelem által, hogy ezt üresen hagyta, 's így ezen jól elrendelt várat is vissza nyerték a Magyarok.

Ezen ékes és erős vár az Ország' Rendjei által 1618-ban b) különös oltalom alá vétetett, a következő kifejezéssel: „*Pro custodia tutioris Arcium Somoskő etc. ut sua Majestas de aliquo praesidiario Milite Hungaro pedestris ordinis providere benigne dignetur, Status et*

a) Így adja elő Istvánffy is ezen történetet.

b) 1618. Art. 53.

„*Ordines demisse instant, penes quos etiam Possessores Arcium illarum Militem ibidem, intertenere debeant.*“ Sőt ezen várat 1647-ben az Ország' Rendjei még megerősíteni is kívánták a) a' kerületében lakók' ingyen teendő munkájok által; és őrző katonaságot is rendeltek bele 1655-ben. Melly munkának végbe vitelére 1659-ben c) Trentsin Vármegyének alsó Járása rendeltetett, úgy hogy annak lakosi munkájokat pénzzel is megválthassák. Továbbá 1681-ben d) a' haza fő felvigyázása alá adattatván, Sólt Vármegyének 20 várbeli fegyveresse rendeltetett ide felvigyázásra.

Az 1703-diki zenebona alatt Rákóczy elől némelly Nemesek, a' kik tudniillik a' Királyhoz hűségesek maradtak, ide vették magokat, Simegi *Bene István* lévén akkor ezen vár' Kormányozója, a' ki azzal bizonyította be bátorságát, hogy azon idők' viszontagságaihoz alkalmaztatván magát, készülteket tett, a' vár' belsejében szükséges lakhelyeket készíttetett, a' karókat, palánkfákat, a' hol a' szükség kívánta, gerendákkal 's oszlopokkal megerősíteni rendelte, 's ezek meglévén a' vár kapuját bezáratta, a' történhető erőszaknak erőszakkal készülvén ellene állani. Azonban a' midőn ezen szorgalmas kormányozó leginkább bátorságban gon-

a) 1647. Art. 153.

b) 1655. Art. 3.

c) 1659. Art. 130.

d) 1681. Art. 7. §. 10. Pedites 20 ordinantur.

dolta magát lenni, ugyan akkor az ellenség' körmei közé esett véletlenül, és azonnal mint hadi fogoly Kassára hurtzoltatott, a' honnan sok szenvedései után tsak ugyan szabad lábba helyeztetett.

Hogy ezen vár örökössei hajdan G. Forgáchok is voltak, az bizonyos; de idő' jártával a' Királyra szállott ez, melly idő-közben Ráday Pál zálogban birván, hajduji és egyéb tselédjei benne laktak, 's nem engedte ezen várat pusztán hagyatni. A' közelebbi időkben Királyi Adomány által Báró Péterffy Familiája nyerte ezt meg, mellynek nem régen ez előtt történt magva-szakadtával ezen várat a' hozzá tartozandó fele jószággal együtt örökségül ugyan Királyi Adomány mellett G. Stahremberg Antal' özvegye, született G. Tolvay Aloyzia aszszony, a) és a' fija G. Stahremberg Antal nyerte, kiket 1808-ban Sédeni Ambrózy Lajos, mint Királyi férjfiú ezen örökségekbe be is iktatott; a' másik felét pedig Radvánszky Antal, most Ns. Zólyom Vgye V.Ispánja birja.

Ezen Somoskői határban, többnyire a' hegyek' tetején 's oldalain több helyeken találatik fekete kő, kissebb és nagyobb darabokban, melly lyukatsos, spongyiához hasonló, 's igen könnyű, úgy hogy tsak nem a' viz tetején lebeg. A' természet-

a) Az utólsó Báró Péterffy Jánosnak testvérje volt Gróf Tolvayné, született B. Péterffy Anna, 's ennek a' leánya volt G. Stahremberg Antal özvegye.

vi'ssgáló tudósokra bizom a' természet ezen játé-
kának megvi'ssgálását. a)

Ezen vár a' Füleki Járásban fekszik.

XII.

Z a g y v a V á r a.

Mikor, és ki által építettett légyen ezen régi vár, erről egy Iró sem tesz hiteles említést. Bél Mátyás jeles Irónk ennek építését Szarmatáknak látszik tulajdonítani, egyedül arra az egyre támaszkodván, hogy ezen régi nevezet a' Cseh és Tót nyelvből, ezen szóból *Za-Dva* (az az: *kettő*) veszi eredetét; más tudós Irónk b) pedig azt írja, hogy Zagyyva folyója hajdan *Zogéának* hivattott. Valóban, ezen várnak már tsak végső om-
ladékjai bizonyítják, hogy ez a' hajdani időkben vár volt.

Hogy Zagyyva várát régenten a' Csehek birták, azt Bonfin is bizonyítja, és hogy ezt Corvinus Mátyás ostram által elfoglalta, az is bizonyos; ezen szavakkal fejezi ki állítását az említett tudós Iró: c) „*Superant et alia Praesidia, quae*

a) A' Pesti Muzeumba mint egy különösséget beadtam egy darab e'féle fekete követ, ottan azt feltalálhatni bővebb megvi'sgálás' okáért.

b) Jos. Innocentius Desericus, de Initiis ac Majoribus Hungarorum.

c) Decade III. L. X. pag. 529.

„*Bohemos adhuc Hungaria cedere non patiebantur. Haec non multo post Mathias in ditionem suam prorsus redegit. Namque Rimaszésum, Zirchietum, Zaygriapheon, Salgon, et nonnulla alia partim vi, partim ex deditione cepit.*“ Hogy ezen nevezetek hibásan adatnak elő, azt minden, a' ki Magyar Ország történeteit olvasta, észre veheti; mert azok alatt Rimaszécs, Zagyva, és Salgó várait kell értenünk. Némellyek *Zagyva-főnek* is nevezték ezt, minthogy ennek a' határában van a' Zagyva folyójának a' forrása.

Ezen vár' történeteit a' régiebb időkre nézve nagy homály borítja. Az bizonyos, hogy midőn ezt Matyás Király személyesen ostrom alá vette, akkor ő a' várból egy szerentsétlen kéz-ívből bortsátatott sebes nyíl által szeme felett véletlenül megsebesítetett, melly sebe miatt annyira felindult, hogy addig'el nem állott az ostromtól, míg ezen várból a' Cseheket ki nem űzte, a' várat pedig maga hatalma alá vevén, széljel nem hányatta.

Az iratik, hogy ezen várnak hajdani birtokosai a' *Zagyvay* nevezetű Magyar Familiabeliek voltak. a) Most ezen vár' kevés maradványának, valamint az alatta fekvő falunak is Báró Prónay Lajos a' fődes Ura. A' Füleki Járáshoz tartozik.

a) Bél Matyás a' 92. lapon.

XIII.

B a g l y a s V á r a.

Ez egy a' természettől magas hegyekkel körül kerített keskeny völgyben fekvő kerek kösziklán építetett váratskának omladék maradványa, mellynek sem kezdete idejéről, sem történeteiről nem lehet valami bizonyost tudni.

A' tudós Iróknak közönségesen az a' vélemények, hogy ezen vár a' nagy erdős hegyek között, közel lévén úgy is Salgó várához, rejtek-helyek lehetett az akkoriaknak. Idő' jártával tsendesedvén a' veszedelem, körülötte lakosok telepedtek le, a' kik egy ideig ott laktak, de az ide 's oda fáradozó katonaság által sokféleképen terheltetvén, végre a' szomszéd völgybe, a' hegynek másik oldalára tették által lakásokat, melly hely most Baglyas-alljának hivattatik. A' Füleki Járáshoz tartozik. G. Stahremberg és többek az Urai.

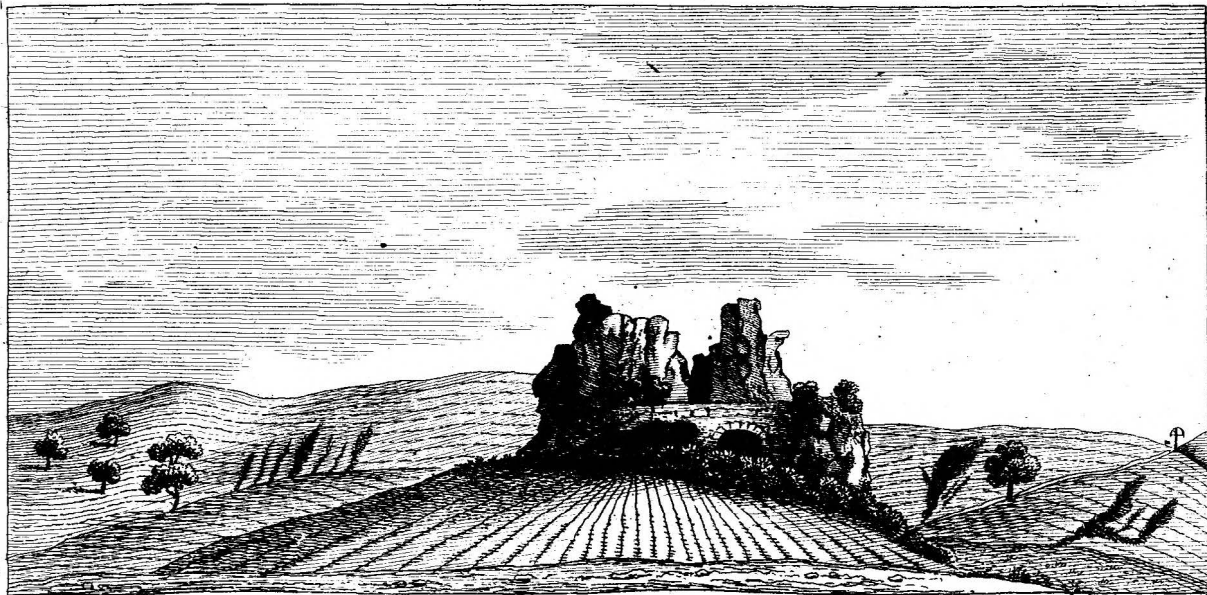
XIV.

B u j á k V á r a.

Ámbár a' Bujáki vár hajdan nagy ideig a' Báthory Familia' birtokában volt: még sem lehet azt bebizonyítani, hogy azon Familiabeliek tétették volna le annak fundamentom-kövét; az azonban bizonyos, hogy ezen vár' megújítását, 's

erős

III. Hist. 240. C.

R. Langé.

Baglyas.

Lehnardt sc.

erős bastyákkal való megnagyobbítását *Báthory András* vitte végbe, a' ki 1551. eszt. mint bajnok, hasznos, és hív hazafi, úgy élt!

Ezen vár nevezetének honnan való származását nem lehet megbizonyítani; leg természetesebbnek látszik azon vélemény, hogy az ezen igétől: *Bujok* vagy *el buvok*, eredt 's idő' jártával könnyebb kimondás végett Bujákká változtatott. Ezen véleményt az is támogatja, hogy ezen vár a' magasabb hegyek között mintegy rejtkehelynek építetett légyen.

A' környéke ezen várnak ama' Gomb-hegy nevezetű magas hegynek folytatában vagyon, melly egy magas kösziklával végződik. Napnyugot és éjszak felé legszebb tekintetet mutat, a' hol egy mély és meredek völgybe hajlik 's mintegy körül keríti a' várat.

Ezen vár belsejében egy magas torony emeltetett hajdan, melly erős bastyákkal is megerősítetett, 's benne több lakó helyek voltak. Ezt mély árkok és magas köfalak kerítik körül; egyik részén kö-kapu is volt, de az a' következő időkben, az akkori környülállásokhoz képest a' várbelieknek alkalmatlannak látszott, azért azt kemény kö-fallal berakták, a' mint ez ma is kiteszik, 's helyébe napnyugot felől egy ajtót nyitottak, melly az alljánál magasabban hagyott,

és egy felvonó hiddal betétethetett. Ezen vár' belsejében ezer embernek volt helye, 's benne egy 80. ölnyi mélységű, 's még nem egészen behányt kút is van, melly a' kösziklából vágattatott ki. Esső-viz-gyűjtő tsatornák nélkül sem volt ezen vár.

Egy emlékezetre méltó történetet ad elő Bél Mátyás Magyar történet-író, melly az ő idejében történt vala, (ő 1742. eszt. írta munkáját) t. i. egy Bujáki Zsidó 600 fl. küldött valamelyik szomszéd helységbe egy fogadott ember által, a' mint némelly gonosztévő Bujáki lakosok észre vévén, utját állották azon szerentsétlen utazónak, 's reá rohanván életétől kegyetlenül megfosztották, és lelketlen tetemeit a' várban lévő most említett kútba vetették. De ezen gyilkosság (valamint ez többnyire történni szokott) kitudódván, tsak hamar, sőt nyomban megfogattak a' gonosz lelkű gyilkosok; első büntetések az volt, hogy a' meggyilkolt embernek tetemeit ki kellett huzniok, 's azon feljül halálért halállal kellett fizetniek, mint eltökélt szádékú gyilkosoknak. De térjünk vissza tzélunkhoz.

Buják helységéhez közel egy kösziklával meg-
rakott *Szent-Márton* nevezetű hegy terjed, melly a' várral egybe lántzoltatva van. Ezen hegynek a' tetején valamely régi köfal omladéki látszanak; az mondatik, hogy hajdan azon helyen a' *Templariusok* klastroma lett volna (melly szerzetet V.

Clemens Pápa törölte el), de ezen állítás meg nem bizonyíthatatik.

Nevezetes esetei voltak ezen várnak a' múlt századok alatt; mert 1552. eszt. midőn Buda vára a' Török' hatalma alatt nyögött, Ali-Eünuchus Budai Bassa idejében nem talált nyugodalmat az erőtelen Magyar a' maga honjában; elfoglalván ezen kegyelmet nem esmerő ellenség a' kisebb és Budához közel lévő várakat, nevezetesen: Drégelyt, Szécsényt, Salgót, Holloköt, sőt még a' Bussai véd-bástyát is, úgy hogy tsak egyedül Buják volt már hátra; azért ezt is ostrom alá vette. Azon időszakaszban *Kéresy Márton* volt ezen vár' felvigyázoja a); ötöd napig tüzesen ostromlották a' Törökök ezen várat ennek sérelme nélkül, 's meg sem yették volna ezt, ha a' vár-örzőkben hűség, állandóság, 's illő bátorság lett volna; de ők időnek előtte rettegésbe jövéen, minden bátorságok elenyészett, — és így *Kéresy Márton* felvigyázójokkal együtt mindnyájan mint hitesegettek ezen erős várat üresen hagyták, 's kiszöktek belőle. De hitetlenségeknek dijját megnyerték; mert a' Törökök, észre vévén ezen gyávaságokat, nagy erővel nyomokban követték, 's utól érvén őket, mindnyájokat halomra vagdalták, kivévén *Kéresy Márton*t, a' kit rab-lántzra vetettek, 's a' ki rendelt kemény rabságában meg is halt. b)

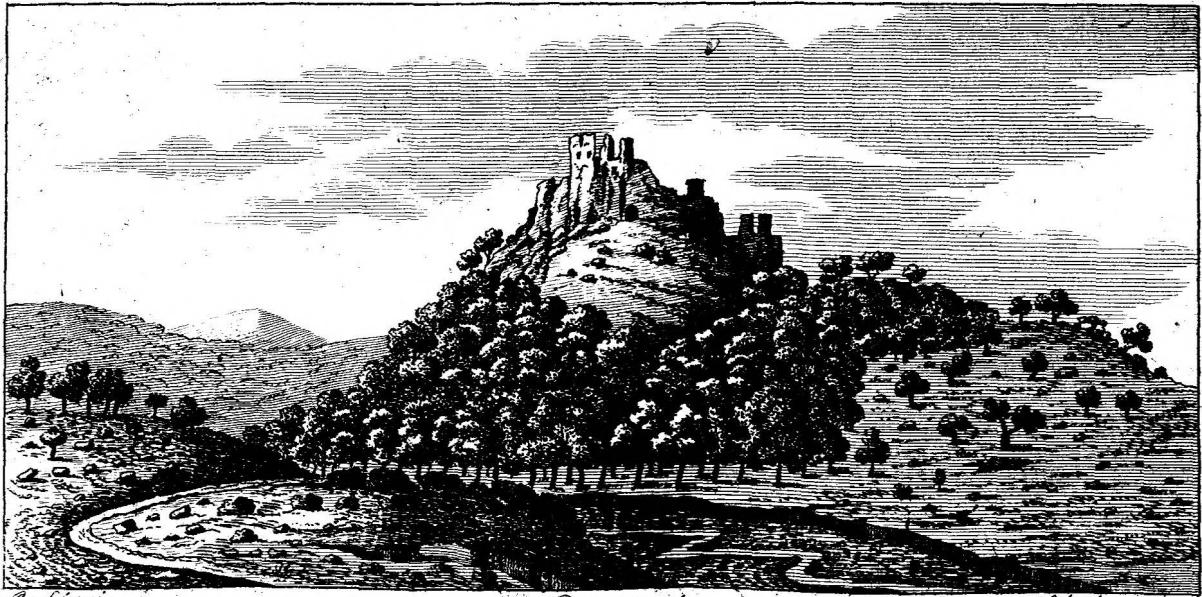
a) Bél Mátyás a' 112. lapon.

b) Ezeket e' szerint adja előnkbe Istvánffy.

Igy jött ezen erős vár a' Törökök' kemény járma alá, mellyet azután 41. esztendeig folyvást birtak teljes hatalommal, mind addig tudniillik, míg 1593. eszt. Tiefenbach Kristóf és Pálffy Miklós Fő Vezérek által Fülek vára vissza-foglaltatott; melly alkalmatossággal Buják vára is a' Magyar kormány alá vissza került, szinte úgy pusztán hagyattatván a' Törökök által, valamint 41. eszt. előtt az akkori Magyar örízet által pusztán hagyattatott.

Ezek így történvén, csak 70. esztendeig birták ezen várat a' Magyarok; mert 1663. eszt. újra bejött erős hadjával a' Török, tüzzel vassal pusztította ezen sokakat szenvedett hazát, minden kisebb 's erőtelenebb várakat elfoglalt, 's Buják várát is maga hatalma alá vetette, 's újra több esztendeig birta, Hassan Agát rendelvén 50 embereivel ennek kormányára.

Azon időben a' Korponai, Kékkői, és Gyarmati várbeli Magyarok egyetértőleg bizonyos hadi találmány által Buják várát gyenge erejekkel vissza akarván venni, azon bátorságra vemedtek: hogy egybe állván ezen három várak' bátor fegyver-viselői nagyobb számmal, és több színű zászlókat hozván magokkal, azokkal a' Buják várához közel lévő magas *Örhegyet* zászlójikkal több izben körül járták szakaszonként, hagyván magok után egy egy zászlót, kevés katona társaikkal;

R. Lanyi.

Buják.

Lehnbände u.

ezt pedig úgy teljesítették, hogy mind ezeket a' várbeli Törökök is látták. Látván a' sokféle zászlókat a' Törökök, azt gondolták, hogy nagy számú Magyar sereg akarja őket ostromolni, 's így elrémülvén a' Magyarok' képzelt sokaságától, a' várat minden vérontás nélkül önkint feladták a' Magyaroknak, olly feltétel alatt, hogy szabadon és minden bántás nélkül eltávozhassanak a' várból. E' szerint által is adták a' várat, és kimentek belőle a' Törökök.

Azomban a' Magyar Katonaság meg nem elégedett ezen üres várnak falaival, ásítózott még a' Törökök által képzeletekben elvitt nagy kintsek után, ezért nyomban utánok rugaszkodtak, és Csécse nevű falu mellett ólálkodva tsalt vetettek nekik, megszegvén hitetlenül szavaikat, a' Nemzetek törvénye ellen, de őket a' Törökök egyes egyig mind felkontzolták.

Ezen botránkozó, 's helyre sem hozható tselekedet értésére esvén Murtuzan Aga, akkor Hatvani Bassának, nagyon felháborodott ez ezen törvénytelen tselekedeten, 's fél esztendőnél tovább már el nem türhetvén indulatjának zaboláját, azt akkor szabadon botsátotta, a' midön tudniillik környülállásai leginkább látszattak kedvezni. Azért Septemb. hónapban 3000. alatta való fegyvereseivel elindult maga is, és Buják vára körül táhort ütven, ez ellen ostromra készült.

Bertzely János volt akkor ezen várnak kormányozója, de csak negyvenhated magával (erőtelen őrizet!). A' Bassa a' várnak feladását kívánta, azután már kinszeríteni is akarta erre az őrizetet, szabad kimentelt igérvén nekie.

A' várbeliek nem emlékeztén arról, hogy ugyan Bujákiak nem sokkal az előtt *megigért szavokat megszegték*, feladták vigyázatlanul a' várat! — de a' szerentsétlenek, kilépvén a' vár kapuján azonnal körülvétettek, 's a' kapu előtt együl egyig mindnyájan halomra aprítottak. Ez volt a' meg nem tartott ígéretnek hosszú-álló szomorú következése! a)

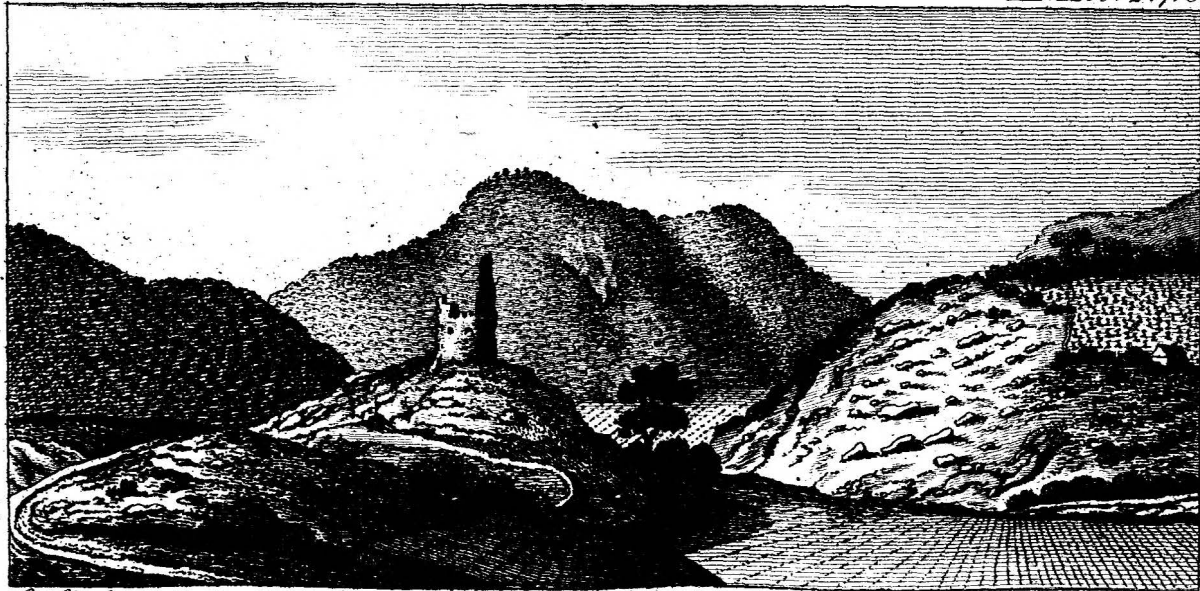
Igy vette a büszke ellenség ezen Bujáki várat maga hatalma alá; de Murtuzan Aga csak egy éjjel pihent ottan, gondolóra vette, hogy a' Magyarok is idővel ő vele hasonlóan bánhatnak, azért hajnal hasadtával alattvalóji által a' várat felgyújtatta, 's pusztán hagyta, úgy a' mint ma is omladékjaiban nyugszik.

Buják vára hajdan Báthoryak' öröksége volt, 's a' haza' költségével és erejével is megerősített, és 50 lovas, és 150 gyalog katona rendeltetett a' törvény által ezen 'vár' őrizetére b), a' melly szükségben ezer embernek is elegendő helyet ad-

a) Bél Mátyás a' 114. lapon.

b) 1655. Art. 3tio equites quinquaginta, et centum ac quinquaginta pedites ejus custodiae ordinantur.

III. Köt. 247. C.

R. Linyi.

Cseeg.

Lehmann & Co.

hatott; de most már, a' mint feljebb is említém, csak puszta falak' omladékja ez. Hertzeg Eszterházy uradalmának a' feje, 's a' Szécsényi Járáshoz tartozik.

XV.

E c s e g V á r a.

Ecseg nevű Falutól nem messze fekszik ezen kö-omladvány, mellyet, úgy látszik, a' hajdaniak a' viszontagságokat és veszedelmeket szenvedett kedves Magyar hazánk' egymást követő szomorú esetei között inkább bátrabb megmaradások' okáért egy rejtek helynek, mintsem várnak építettek, egy hegynek alatsony oldalán, melly Buják várától mintegy fél mértföldnyi meszszeségre fekszik.

Nem kevésé kell azon tsudálkoznunk, hogy a' mi hajdani eleink várakat akarván építeni, először is egy tornyot építettek, és pedig olly magaszt a' millyent lehetett, 's többnyire nem kerestek hanem szegletest; annakutánna a' falakat és bástyákat öszvekapsolták a' toronnyal, 's úgy lassankint lakhelyeket, kitetsző külső szépségre nem tekintve, minden rend nélkül ugyan, de erősen készítettek. Ezeket e' szerint lehet még a' leg-

régiebb várakban is látni, valamint a' volt tornyokat is. De közelítsünk tzélunkoz.

Ki építtette ezen várat, nem tudhatni bizonyosan. Az mondatik, hogy ez a' Tatárok', és későbben a' Törökök' be rohanásoknak alkalmával menedékül szolgáló bátor rejtek helynek építetett hajdan. Könnyen is el lehet ezt hinni, mert az időkre lejövő hir és előadások az e'féle történetekről többnyire, ha nem mindenkor is, bizonyosak szoktak lenni. A' mint is hogy vajmi sokféle halmozva jött veszedelmek érték ezen Vármegyét, kitetszik a' szám nélkül való pusztákból is, melyek hajdan számos lakosokkal bíró faluk, helységek voltak, most pedig a' volt templomaik' om-ladékaik itt 's ott pusztán heverve látszanak, Mezővárosaink falukká változtak, 's erős váraink kö-rakássá lettek. De — térjünk vissza.

Az Ecsegi vár' tornyát is körülkerítették annak bástyáji, a' mint a' fundamentumok' maradványi-ból még most is valamennyire kitetszik. Ezen vár mintegy 300 embernek adhatott menék helyet; kisebb rejtek-helyek is voltak benne, mellyekbe kevés bútoraikat rejthették el a' várbeliek, a' mint ezt most is kivehetni.

Különös Isteni gondviselésnek kell azt tartanunk, hogy a' setetebb századokban, midőn a' Tatárok kegyetlenséggel pusztították Magyar ha-

zánkat, még nem esmertetett a' puska-por és az ágyú; ők tüzzel, vassal, személyes bajvivással, és kézivekkel is olly durva kegyetlenséget vittek véghez, hogy azon még a' természet is borzadt. — Az akkor élt szegény Magyaroknak tsak az e' féle rejtek-helyek, és az erdők' sűrűsége szolgálhatott menedékül!

El nem mellőzhetem itten azon környülállást, hogy ezen várat Ecseg helysége' lakosai régi időktől fogva *Leány-várának* is nevezik, azon közhiren és lejött véleményen építvén: hogy hajdan egy aszszony-személynek kedves lak-helye lett volna ezen vár, kinek azomban sem élete idejét, sem származását nem tudják, de hogy *Borbálának* hívták volna, azt beszéllik. Ezen Aszszony annyira el hagyta magát heves indulataitól ragadtatni, hogy az itt által-utazott férjfiakat maga eleibe hivatta, 's számokra jutalomképen az ekéből erőszakkal is kifogatta az ökröket, 's egy pár ökörrel ajándékozta meg az ötlet meglátogató férjfiakat. — Innét eredt ezen közmondás: *Ekebontó Borbála*. Ugyan ezen *Borbáláról* Bonfin is tesz említést. a)

Ezen vár' maradványát a' tornyával együtt már most bokrok borítják. Valóban bámulni lehet azon, hogy a' régi várak' maradványait, noha

a) Decad. III. L. VII. pag. 379. (Ezen Borbáláról azt adtuk elő, hogy ez *Füzér* Familiából való volt.)

olly sokáig pusztán hevernek, a' hosszas idő, hó, eső, nap' sűgárai, hideg és meleg, meg nem emésztette egészen, sőt némelly részeikben olly annyira egybe forrasztotta, hogy egymástól tsak nagy erő által választathatnak el. A' hajdani építéshez a' mai tündér, pompás, és tsak ékességet mutatni akaró építés nem is hasonlítható. — Ugyan azért e' részben véleményemet bátran és minden tartalék nélkül kinyilatkoztatom, azt állítván, hogy a' hajdaniak építési mestersége előttünk titok. Ezen vár G. Forgách József' és Szemere' maradékai' tulajdona 's a' Szécsényi Járáshoz tartozik.

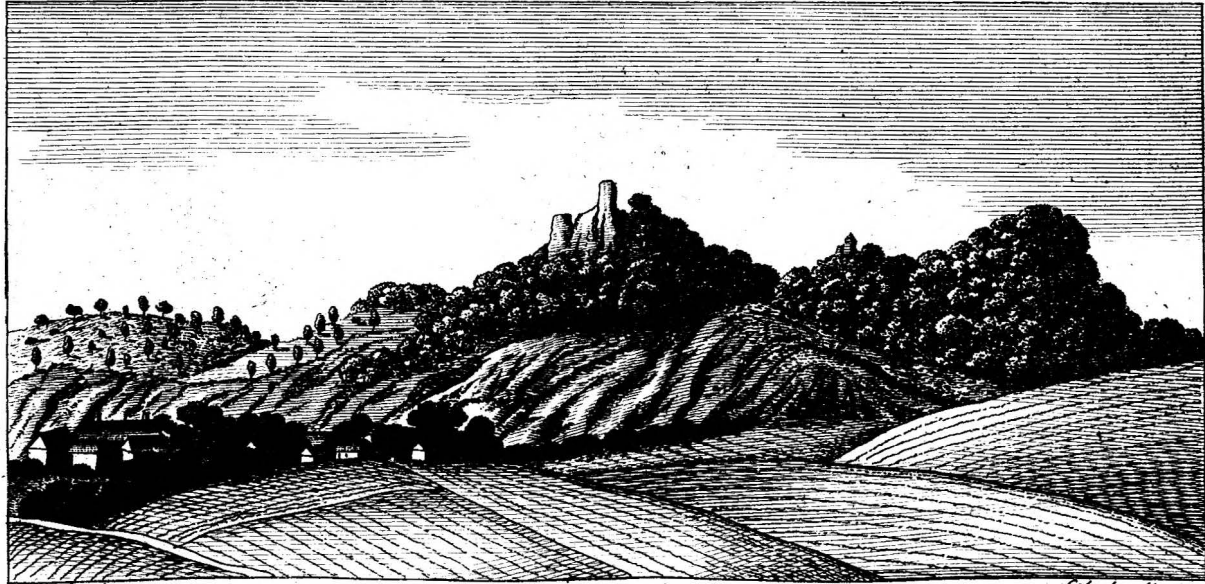
XVI.

S z a n d a V á r a.

A' midőn ezen Vármegyének magas hegyeit előadtuk, említést tevénk Szanda váráról is, melly hajdan *Zonda* nevezet alatt volt esmeretes. Nem tudatik, ha valljon ezen vár a' hasonló nevezetű magas hegytől, vagy pedig a' hegy ezen vártól vette-e neveztetését. Kettős magasan felnyúlt hegynek tetszik ez távolabbról, az egyik magasabb 's észszak felé, a' másik pedig délfelé egy pusztán álló vár-omladékot mutat.

Ezen várnak építőjéről 's történeteiről semmit sem adhatunk elő, annál egyebet, hogy ennek

III. Tav. 251. C.

K. Lange.

Szanda.

Lehmann del. sc.

Zonda György volt a' birtokossa; idő' jártával a' Lonyay Familia lett ennek örököse, most pedig a' Sréter Nemzetség birja.

Ezen várnak omladékairól feljebb is tétetett említés. A' tornya még most is kitetszik, de az már most csak tsonkán áll. A' hajdaniaknál szokásban volt minden vár' építését toronynyal kezdeni, a' mint már feljebb is említém.

Több nevezetes régi várai között ezen Vármegyének, csak egyedül Sámson vagy is Fehér-kő várát lehet ezzel egy idejűnek állítani, azon okból: minthogy ezeknek viszontagságaikról és hajdani történeteikről régi tudós iróink egészen hallgatnak; a' minél fogva hihető, hogy ezen vár több századokkal előbb épült 's előbb is elpusztult, mint a' többi várak.

Szanda váráról leg nevezetesebb az : hogy 1460. eszt. *Zechen László*, a' Csehekkel viaskodván, azokat Zonda (Szanda) várához közel olly annyira megverte, hogy életeket csak kevesen szabadíthatták meg közülök, számtalanokat fűzött rab-lántzokra, 's minden hadi-készületeiket, és nálok találatott holmijeket elfoglalta. a) Most ezen

a) Wagner, Dec. II. pag. 137. így' ir: *Litterae Simonis Zudar de Olnod, Curiae Regiae Magistri, ad Bartfenses scriptae sequentia habent: Ma-*

vár egy puszta, kőfalakból öszvedült kő-omladvány, a' Szécsényi Járás' közepe' táján.

XVII.

Sámson Vára, vagy Fehérkő.

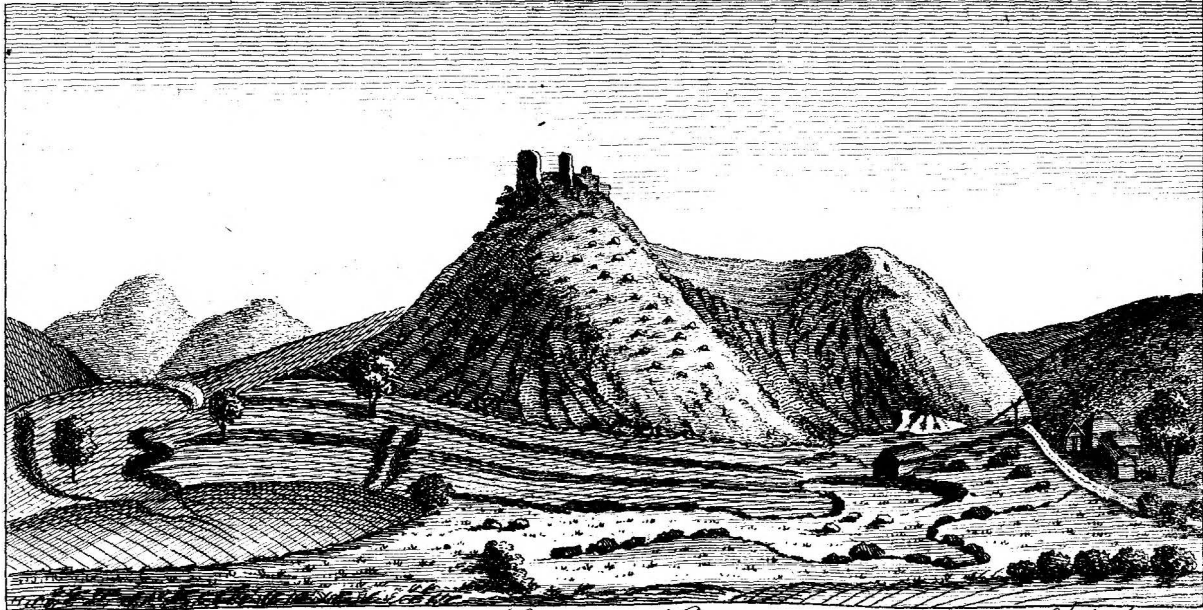
Ezt a' Szandai várral egy idejűnek lehet tartani, a' mint feljebb is említém. Ennek építőtőjét 's építése' idejét is annyira eltakarták előlünk a' századok, hogy azt, ha tsak a' mélyen berakott talpkövekre fel nints jegyeztetve, az épület' felsőbb részeiből meg nem tudhatni. Igaz ugyan, hogy egy nagy érdemű írónk a) azt írta ezen várról: hogy II. Béla alatt 1132. eszt. az akkori pártosok között egy magas *Sámson* nevű férjfiú volt, 's erről tapogatva azt mondá, hogy talán ettől vette ezen vár a' nevét.

Fehér-kő már akkor omladékaiban hevert, a' midőn e' Megye' több várai ostrom által hason-

„gnificus Ladislaus de Zechen cum Bohemis certamen habuit, citra Castrum Zonda (Szanda) quos etiam Dei volente gratia viriliter vicit, et prostravit, quod pauci ex conflictu evaserint, quam plures habet Captivos (hihető, hogy ezen hadi rabokat Szécsénybe tétette által) et majus lucrum in armis, et caeteris rebus est adeptus!“

a) Buday Ezsaiás.

III. Köt. 252. C.

R. Lange.

Samson Våra.

Lehnardt del.

ló sorsra juttattak, 's ez az oka, hogy hajdani tudós történet-íróink erről, valamint sok más várrakról is semmi említést sem tesznek.

A' mi ennek fekvését illeti: egy magas hegynek a' végére építetett ez, melly mintegy kerekön végződik. A' délfelé való köszikla' fejjérségétől származhatott *Fehérkő* nevezete, melly nevén ezen vár egy bizonyos Királyi levélben is neveztetik.

Itt most egyebet nem láthatni egy hajdani vár' omladékinál. A' vár körül volt árkolásoknak helye még most is látható, 's azokban némelly hajlásoknál a' kő-falak is kitetszenek. Egy toronynak a' helyét is ki lehet venni az omladékok között, valamint egy pintze forma üreget is, egyedül kút nyomaira nem lehet találni; de a' mint a' hely' színe mutatja, nem is lehetett itten kút.

Közel ezen várhoz, az alatta lévő mély völgyben Sámsonháza nevű falu fekszik, mellyet hajdan Gúthi Ország es Lossontzi bírtak, most pedig némelly távolabb lévő maradékaik birják.

Ezen vár a' Szécsényi Járásban vagyon.

XVIII.

Oz din, vagy Uz din Vára.

Nem messze Ozdin helységétől, melly egy mély völgyben fekszik, délfelé egy magas hegyen volt Ozdin, vagy is hajdani nevezete szerint Uz-

din vára, mellynek már most tsak fundamentomí bizonyítják, hogy valaha több századok előtt vár volt. A' régiség egy részről, más részről pedig hazánk sokféle viszontagságai 's számtalan veszedelmei ennek hajdani történeteit örökre eltakar-
ták előlünk, 's tsak egyedül egy jeles igen ritka iromány maradt fen, mellyet hajdan ezen vár' ura *Oturich János*, az az Oturichnak ura (most Turitska nevű falu, melly Ozdinnak szomszédja) testvérjéhez Cseh nyelven írt, 's melly az eredeti után így következik:

**Ga Pán od Turich z Zradu a s Twardze nassí
Vzdjnste míleg Sestronce Račonky pozí
draweni.**

Ga gedau s páholký mjímí na proti Tatá-
rum až k Ssagowskymu Brodu, pre twau
bezpečnost; prígď do mog Zradu Vzdjn a buď
wždy zdrawá.

s Twardzi nasseg Vzdjn
po nedeli

1282.

**Tebe žáda až do Smrti
Uprimnj Bratrik
pancyrem y Lepkum
ozbrogenj Z L N E K
Pán od Turich m. p.**

¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰

#

¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰

¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰

#

Ez Magyarúl így vagon :

Én Turichnak Ura, az én Uzdini Váramból és
Erösségemből, kedves Hatalin Testvéremnek
köszöntést.

Én megyek az én embereimmal a' Tatárok
ellen, a' Sajó' folyó partjaig, a' Te bátorságos
megmaradásodért, jöjj el az én Uzdini Váramba,
és légy ezentúl is egészséges

az Uzdini Erösségben
Vasárnap után
1282. a)

Neked kívánja holtáig
szeretett Bátyád
pántzéllal és sisakkal
felfegyverkezve

János Turichnak Ura s. k.

De vissza jött-e ezen vitéz János a' Sajó' part-
járól, vagy mi esetek érhatték, azt nem tudjuk.

Elég az, hogy innen származtatja eredetét a'
régí gyökeres Nemes *Etthre* Familia, melly fami-

a) Az esztendő számát kérdésbe vesszük itten, bizonyos
lévén az, hogy a' XIII. században még az Arab
szám-jelek szokásban nem voltak, a' mit minden ré-
gi ok-levelek bizonyítanak; hihető tehát, hogy vagy
1480. vagy 1580. esztendőt kell itten érteni.

lia' elejinek osztály-leveleket az 1270. esztendőről magam is olvastam. Hogy ezentúl is tündököljének az illy régi familiáknak maradéki, kiknek elejik vitézséggel, vérekkal, sőt minden tulajdonoknak feláldozásával is eszközlötték a' haza' boldogítását, velem együtt minden igaz hazafinak szíves kívánása.

Ezen vár a' Füleki Járásban vagyon.

XIX.

A' Bussai Menedék-Bástya.

Itten 1552-ben magas toronnyal megerősített, 's bástyával körülkerített menedékhely volt. Ugyan azon esztendőben a' Törökök, kegyetlen hadjokkal ezen Vármegyét elborítván; ezt is szemügyre vették, 's mosolyogtak, reménylén, hogy ezen kis helyet tsak könnyű ijesztéssel is magokévé tehetik; e' végből el is kezdték ezt kevés erővel ostromlani, feladásra intvén a' benne lévő fegyvereseket. Jó eleve ide volt rendelve *Balassa Zsigmond* által Kapitánynak és parantsolónak *Tertsi Mihály*, melléje *Zuhay István*, *Nagy András*, kevés de válogatott fegyveresekkel, tsupán tsak felvígázás' okáért.

Eunuch Török Vezér ezen menedék bástya ellen 300 lovas, és ugyan annyi gyalog Török fegyvereseket rendelt a' Hollókői várból, azzal a'

paran-

parantsolattal, hogy ezt foglalják el. Azonban a' kevés Magyar fegyveresek olly bátorsággal védelmezték kerített helyeket, hogy Arzanes a' Török Vezér nem láthatott legkisebb előmenetelt is, a' min felháborodván, másod napon kétezer fegyveres népével, és két ágyúval kezdette ezen kis menedék helyet egész tűzével ostromlani, úgy hogy az ágyúk golyóbisai által a' torony is ledöntetett, 's még sem akarta magát *Tertsi* megadni, egy értelemben lévén bajtársaival; hanem még ezen végső veszedelmek közepette is, egy mély árokba dülvén, a' golyóbisok' záporától megmentették életüket, 's e' szerint mind addig oltalmazták léteket, míg a' körülöttök lévő kő-falak, az ágyú golyóbisok' erejét ki nem állhatván, omladozni kezdettek, 's mivel azokban állott minden erősségek, 's innen nyert bátorságok, azok által minden lehetséges oltalomtól megfosztattak, 's úgy végre feladták magukat.

Ezen nagy bátorságot és hűséget magok a' Törökök is tsudálták, 's ugyan azért maga Arzanes a' Török Vezér, megditsérvén *Tertsit*, többi vitéz társaival együtt, mindnyájokat szabadon és minden sérelem nélkül elbocsátotta. A' hol még az ellenség is megismeri a' virtust ellenségében, ott kitetsző mind a' kettőben az érdem. Ezt megérdemli *Tertsi Mihály*, emlékezetül, vitéz társaival együtt.

Ezen hely a' Rékkői Járásban vagyon.

XX.

G e d e V á r a .

Ezen hajdani várat a' legrégebb várakkal, úgymint: Nógráddal, Komorral, Bujákkal, Zagyvával, Uzdinnal, Sámson várával tsak nem egy idejűnek allítom, melly már a' Magyarok' idejében Lorándiak' birtokában volt, 's mellyről egy jeles írónk, a) midőn a' Losontz körül a' Husszítákkal volt véres ütközetet leírja, ezzel végezi előadását: „*Sicque Johannes Iskra campo et Castris Hungarorum pariterque et victoria potitus* (az az Losontzon győzödelmeskedett) *tandem Castrum Gede, filiorum Lorandi, dura tentavit oppugnatione; sed Castellanis ejusdem viriliter resistentibus, voto frustratus, Agriense venit sub Castrum etc.*“

Hogy még az 1554. eszt. Sept. 21-dikén Gedeu (Gede) vára fenállott maga épségében, kiteszik Balassa János' leveléből, és Zarkandi Pál' Egri Várnagy levelével is bizonyítatik a' Füleki vár eseteinek leírásában. Most már tsak azt az egyet tudjuk, hogy Gedén vár volt, ott a' hol most Meskó Sándornak szép kinézésű residentionális lakhelye, és egy nem nagy R. Cath. templom vagyon.

a) Thurótzi János, in Script. Rerum Hung. L. I. p. 263.

Hát a' roppant erős épületek így lesznek semmivé? mellyek hajdan hol ostromra, hol védelemre, menedékhelyet adtak az embernek. Kik voltatok ti, kik a' már eltűnt századokban ezen várat építtetni rendeltetek? — Rólatok mi már semmit sem tudunk; kemény kö-falakból állott nagy épületeitek mintegy széljel olvadva semmivé lettek.

Bátor vitézek, erős bajnokok, úgy az ostromlók, valamint a' védelmezők! — A' szenvedett tüzes viadalok között lehettetek ti győzödmesek, — közületek sokan ditsőséggel estek el, sokaknak pedig, sebeikben szenvedvén, ön vérek lett pólyájok. Ti mindnyájan a' haza és a' jövődőség' javáért és unokáitok' tsendes és bátor megmaradásáért hartzoltatok!

Elmúltak, eltemettettek ezek, 's velek együtt sok ezeren a' feledékenységnek tengerébe elenyésztetek, és mi már most — sem nevekről, sem pedig vitéz nagy tselekedeteikről, sem súlyos szenvedéseikről nem esmerhetjük őket! Nagyok voltak ők bajnok tselekedeteik által, de elenyésztetek előlünk örökre.

Ó ti homállyal eltakart hajdani századok! midőn mi általatok világosságot keresünk, bennünket sokszor nagyobb homályba vezettek. Nyujtanak ugyan minekünk, de tsak a' később századok, valamelly kevés világosságot, melly világos-

ság után menve, én is a' jó maradéknak, vezető tsillágkép' bátor utat kívántam nyesni.

Hát valljon mit reménylhetnek az én írásaim? — Ezek első tekintetre olvastatni fognak, főképen a' tudomány-kedvellők által, egész tsendes figyelemmel, (ezektől fog az ítélet függni, melly által én eléggé meg leszek jutalmaztatva) későbbben mások nézni fogják az ezekben találtató rajzolatokat, 's azokban fogják multságokat találni! Annakutánna elzaratnak ezek a' többi könyvek közé, mindaddig, míg az Országnak közönséges Históriája közre fog adatni, és azontúl írásaim elmaradnak, — a' moly rágitsál rajtok, és lassankint magammal együtt örökre elfognak felejtetni.

Ezen hely a' Szécsényi Járásban vagyon.

F o g l a l a t j a.

	lap.
A' Várakról közönségesen	3
I. Nógrád Vára	5
II. Kamor, vagy Homor Vára	19
III. Fülek Vára	20
IV. Divény Vára	81
V. Gács Vára	90
VI. Kékkő Vára	113
VII. Szécsény Vára	137
VIII. Holló-Kő Vára	207
IX. Balassa Gyarmat Vára	210
X. Salgó Vára	221
XI. Somoskő Vára	227
XII. Zagyva Vára	238
XIII. Baglyas Vára	240
XIV. Buják Vára	—
XV. Ecseg Vára	247

XVI. Szanda Vára	250
XVII. Sámson Vára, vagy Fehérkő	252
XVIII. Ozdin, vagy Uzdin Vára	253
XIX. A' Bussai Menedék-Bástya	256
XX. Gede Vára	258
